

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TEISĖS FILOSOFIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

JULIJA MOŽEIKAITĖ
BIOTEISĖS NUOLATINĖS STUDIJOS

MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. Dr. Janina Balsienė
Darbo konsultantas –
Lekt., VMVT vyriausioji specialistė
Asta Šamulevičiūtė

Vilnius, 2012

Turinys

SAVOKOS.....	1
Anotacija	3
Abstract	3
ĮVADAS.....	4
1. MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMAS: SAMPRATA, TEISINIO REGULIAVIMO REIKŠMĖ IR TEISINIAI PAGRINDAI.....	8
1.1. Maisto produktų bei maisto produktų ženklinimo samprata	8
1.2. Maisto produktų ženklinimo reglamentavimo reikšmė	10
1.3. Maisto produktų ženklinimo teisiniai pagrindai.....	13
2. PRIVALOMAI MAISTO PRODUKTŲ ETIKETĖSE TEIKIAMOS INFORMACIJOS REGLAMENTAVIMAS.....	18
2.1. Bendrosios informacijos apie maisto produktą pateikimo teisiniai reikalavimai bei jų pakeitimai, nustatyti Reglamentu Nr. 1169/2011.....	18
2.1.1. Informacija apie maisto produkto pavadinimą ir gamintoją.....	18
2.1.2. Kilmės vietos ir kilmės šalies nurodymas	22
2.1.3. Maisto produktų sudedamųjų dalių sąrašas.....	25
2.1.4. Maistingumo ženklinimo reikalavimai.....	32
2.1.5. Maisto produktų grynasis kiekis, tinkamumo vartoti terminas bei specialiosios laikymo ir vartojimo sąlygos	37
2.1.6. Alergenų ženklinimas.....	40
2.2. Papildomos informacijos apie maisto produktą pateikimo teisiniai reikalavimai	42
2.2.1. Įspėjimai apie naudotas chemines medžiagas ir maisto priedus.....	42
2.2.2. Įspėjimai apie genetiškai modifikuotas sudedamąsias dalis.....	45
2.2.3. Ekologinės gamybos logotipo pateikimo reikalavimai	48
3. SAVANORIŠKAI TEIKIAMOS INFORMACIJOS APIE MAISTO PRODUKTUS REGLAMENTAVIMAS.....	53
3.1. Teiginių apie maistingumą ir sveikatingumą reglamentavimo ypatumai.....	53
3.1.1. Maistingumo ir sveikatingumo teiginių pateikimo teisiniai pagrindai	53
3.1.2. Vartotojų neklaidinimo reikalavimas	54
3.1.3. Mokslinio pagrindimo reikalavimas.....	56
3.2. Teiginių “Be E” ir panašių teiginių pateikimo teisiniai reikalavimai Lietuvoje	58
3.3. Specialiųjų kokybės ženklų pateikimo reikšmė ir reikalavimai jų pateikimui.....	60
3.3.1. Maisto produktų ženklinimas teiginiais ar simboliais “Saugoma kilmės vietos nuoroda” ir “Saugoma geografinė nuoroda”	60
3.3.2. Garantuotų tradicinių gaminių ženklinimo ypatumai.....	62
IŠVADOS.....	65
REKOMENDACIJOS.....	66

LITERATŪROS ŠALTINIAI.....	68
SANTRAUKA	75

SĄVOKOS

Šiame darbe taikomi žemiau pateikiami specifinių su nagrinėjama tema susijusių sąvokų apibrėžimai:

Ekologiškas – pagamintas ekologinės gamybos būdu ar su ja susijęs¹;

Genetiškai modifikuotas organizmas (GMO) - organizmas, išskyrus žmones, kuriame genetinė medžiaga yra pakeista tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos atveju².

Genetiškai modifikuotas maistas – maistas, kurio sudėtyje yra, kuris susideda arba yra pagamintas iš GMO³.

Informacija apie maistą – informacija apie maisto produktą, pateikiama galutiniam vartotojui etiketėje, kitoje kartu pateikiamoje medžiagoje ar kitomis priemonėmis, įskaitant šiuolaikinių technologijų priemones arba žodinę komunikaciją⁴.

Maistas (maisto produktas) – tai medžiaga arba produktas, perdirbtas, perdirbtas iš dalies arba neperdirbtas, kuri žmogus nurys arba pagrįstai tikimasi, kad nurys. Tai ir gėrimas, kramtomoji guma ar kuri nors kita medžiaga, įskaitant vandenį, apgalvotai įdėta į maistą jį gaminant, ruošiant ar apdorojant⁵.

Maisto priedas – bet kuri medžiaga, paprastai atskirai nevartojama kaip maisto produktas ir nevartojama kaip būdingas maisto produkto ingredientas, nepriklausomai nuo to, ar ji turi maistinę vertę, ir kurios sąmoningas dėjimas į maisto produktą pagal gamybos, perdirbimo, ruošimo, apdorojimo, pakavimo, transportavimo ar saugojimo technologiją reiškia ar gali reikšti, kad ji arba jos šalutiniai produktai tiesiogiai ar netiesiogiai tampa tų maisto produktų komponentu⁶.

Teiginys apie maistingumą – teiginys, kuriuo tiesiogiai ar netiesiogiai teigiama ar užsimenama, kad produktas turi tam tikrų naudingų maistinių savybių dėl energijos (kaloringumo),

¹ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189, 2 str.

² Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką ir panaikinanti Tarybos direktyvą 90/220/EE. [2001] OL L 106/1, 2str. 2d.

³ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. [2003] OL L 268/1, 2 str. 6 d.

⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18, 2 str. 2 d.

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1, 2 str.

⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas (EB) Nr. 1333/2008 dėl maisto priedų. [2008] OL L 354/16, 3 str. 2 d.

kurią jis suteikia, suteikia mažesnę ar didesnę kiekį arba nesuteikia ir (arba) maistinių arba kitų medžiagų, kurių jis turi, turi mažesnę ar didesnę kiekį arba neturi⁷.

Teiginys apie sveikatingumą – teiginys, kuriuo tiesiogiai ar netiesiogiai teigiama ar užsimenama, kad esama ryšio tarp maisto produkto kategorijos, maisto produkto ar vienos jo sudėtinių dalių ir sveikatos⁸.

Vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti⁹. Vartotojas turi atitikti tokius kriterijus: 1) prekes ar paslaugas turi įsigyti fizinis asmuo; 2) fizinis asmuo prekes ir paslaugas turi įsigyti ne dėl savo ūkinės-komercinės veiklos, o savo asmeninių, šeimos, namų ūkio poreikių tenkinimui¹⁰.

Galutinis vartotojas – tai maisto produkto galutinis vartotojas, kuris jo nevartoja kokiam nors su maisto verslu susijusiai operacijai atlikti ar veiklai vykdyti¹¹.

Ženklinimas – su maisto produktu susiję žodžiai, duomenys, prekės ženklai, registruotasis prekės pavadinimas, vaizduojamoji medžiaga arba simbolis, pateikti ant pakuotės, dokumente, informaciniame lapelyje, etiketėje, žiede ar lankelyje, pridedamuose prie tokio maisto produkto arba jį nurodančiuose¹².

⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L 404/9, 2 str. 4 d.

⁸ *Ibid.*, 2str., 5d.

⁹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 12-488, 2 str. 15 d.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji DNSB v. *Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys"* (bylos Nr. 3K-3-579/2003).

¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1, 3 str. 18 p.

¹² Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18, 2 str. 2 d.

Anotacija

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjami maisto produktų ženklavimo reglamentavimo ypatumai bei analizuojami teisiniai privalomos ir savanoriškos informacijos apie maisto produktus pateikimo reikalavimai. Maisto produktų ženklinimas yra laikytinas pagrindiniu informacijos apie maisto produktą šaltiniu. Todėl svarbu, kad teisinis reglamentavimas užtikrintų vartotojų visapusišką informavimą apie įsigyjamus maisto produktus. Maisto produktų ženklinimą reglamentuojančių teisės aktų analizė gali padėti įvertinti ar dabartinis teisinis reguliavimas yra aiškus ir efektyviai užtikrinantis vartotojų interesus.

Raktiniai žodžiai: maisto produktas, ženklinimas, informacija apie maistą, Reglamentas (ES) Nr. 1169/2011.

Abstract

This final master thesis analyses the legal regulation peculiarities of food labeling and legal requirements for mandatory and voluntary food information. It is considered that food labeling is the main source of information about food, so it is important that legal regulations ensure that consumers would be thoroughly informed about food products they buy. Food labeling regulation analysis helps to test if actual regulation is clear and ensures interests of consumers.

Key words: food, labeling, food information, Regulation (EU) No. 1169/2011.

IVADAS

Temos problematika ir aktualumas. Vykstant intensyviai urbanizacijai ir maisto pramonės modernėjimui, vis labiau nykstant smulkiems ir formuojantis stambiams ūkiams, ir tuo pačiu didėjant atskirčiai tarp maisto produktų gamintojų ir vartotojų, maisto produktų ženklintas tampa vieninteliu informacijos šaltiniu, padedančiu vartotojams apsispręsti, kurie maisto produktai labiausiai patenkins jų poreikius. Tačiau itin probleminis aspektas, susijęs su maisto produktų ženklinimu, yra nepakankamai aiškiai arba visiškai neapibrėžiama informacija maisto produktų etiketėse apie produktų prigimtį, sudėtį, savybes, kiekį bei kitus veiksnius, kurie gali lemti tam tikrą fiziologinį poveikį ar neigiamus reiškinius žmogaus organizmui. Taip pat vyrauja savanoriškai pateikiamos informacijos apie ypatingas maisto produktų savybes problema, kadangi gamintojų pateikiami teiginiai yra ne tik vartotojų informavimo, bet tuo pačiu ir marketingo priemonė. Todėl svarbu, kad dėl verslo subjektų patiriamos naudos nenukentėtų ir nebūtų suklaidinti vartotojai.

Minėtos problemos liečia ne tik gamintojus, kurie, siekdami vis didesnio pelno, apgaulingais būdais skatina vartotojišką visuomenę, bet ir įstatymų leidėjus. Teisinių normų gausa sudaro sudėtingą sistemą, kurią būtina išanalizuoti, kad būtų atsakyta į klausimą, ar jos efektyviai saugo maisto produktų vartotojus. Be to, nors maisto produktų saugumas ir visos bei atitinkančios tikrovę informacijos maisto produkto pakuotės etiketėje pateikimas vartotojui yra vienas iš svarbiausių Europos sąjungos tikslų, vis dėlto tenka pripažinti, kad dabartinis reglamentavimas yra nepakankamai aiškus, kadangi vartotojų nuomonės tyrimai apie maisto produktų pakuotėse pateikiamą informaciją rodo, jog vartotojams sudėtinga suprasti pateikiamą informaciją ir ji nepakankamai informatyvi¹³. Valstybinės maisto ir veterinarijos duomenimis, skundų dėl maisto produktų ženklinimo skaičius metų bėgyje nemažėja¹⁴. Taip pat, atsižvelgiant į maisto produktų ženklinimo pažeidimus, darytina išvada, kad teisės aktai sunkiai suprantami ir maisto verslo operatoriams. Nustatyta, kad Lietuvoje 2011 m. ženklinimo reikalavimų nesilaikymas sudarė daugiau negu ketvirtadalį maisto saugos pažeidimų. Pastebima tendencija, kad kasmet šių pažeidimų skaičius auga, o praėjusiais metais itin padidėjo (2007-2009 m. siekė 10%, 2010 m. – 12%, 2011 m. – 27%)¹⁵.

Teisiniu požiūriu maisto produktų ženklinimo reglamentavimo ypatumų tema yra aktuali, kadangi 2014 m. gruodžio 13 d. su tam tikromis išimtimis įsigalios naujos maisto produktų ženklinimo nuostatos, įtvirtintos 2011 metų spalio 25 d. priimtu Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos

¹³ Stankevičienė, M., *et al.* Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

¹⁴ 2011 m. Valstybinės maisto ir veterinarijos vartotojų skundų dėl maisto produktų ir viešojo maitinimo paslaugų analizės duomenimis, 2011 m. skundai dėl ženklinimo pažeidimų sudarė 12% , 2010 m. – 12%, 2009 m. – 10%, 2008 m. – 10%.

¹⁵ Valstybinės maisto ir veterinarijos vartotojų skundų dėl maisto produktų ir viešojo maitinimo paslaugų analizė.

Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004¹⁶ (toliau – Reglamentas Nr. 1169/2011). Taip pat nuo 2012 m. gruodžio 14 d. taikomas naujas Europos Komisijos Reglamentas Nr. 432/2012 dėl tam tikrų leidžiamų naudoti teiginių apie maisto produktų sveikumą, išskyrus teiginius apie susirgimo rizikos mažinimą, vaikų vystymąsi ir sveikatą, sąrašo sudarymo¹⁷. Todėl tikslinga įvertinti dabartinę maisto produktų ženklinimo teisinio reguliavimo situaciją ir atskleisti pokyčius įsigaliojus naujesiems reikalavimams. Taip pat ne mažiau svarbu išanalizuoti ir kitus teisės aktus, kurie reglamentuoja ekologinės gamybos logotipo pateikimo reikalavimus, įspėjimų apie genetiškai modifikuotų organizmų, esančių maisto produktų sudėtyje, pateikimo reikalavimus, maistingumo ir sveikatingumo teiginių pateikimą, specialiųjų kokybės ženklų pateikimo ypatumus. Šių teisės aktų analizės būdu sistemingai atskleisti maisto produktų ženklinimo reikalavimai padės nustatyti pagrindines problemas produktų ženklinimo srityje, jų priežastis ir suformuluoti galimus jų sprendimo būdus.

Darbo objektas – maisto produktų ženklinimo sritį reglamentuojantys Lietuvos bei Europos Sąjungos teisės aktai.

Darbo tikslas – šiuo tyrimu bus siekiama išanalizuoti maisto produktų ženklinimui taikomus teisinius reikalavimus bei atskleisti jų problematiką.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti maisto produktų ženklinimo sampratą, reglamentavimo reikšmę ir teisinius pagrindus;
2. Išanalizuoti šiuo metu galiojančių teisės aktų ir Reglamento Nr. 1169/2011 teisinius reikalavimus privalomai teikiamai informacijai apie maisto produktus ir nustatyti pagrindines jų reglamentavimo problemas.
3. Ištirti savanoriškai teikiamos informacijos apie maisto produktus teisinius reikalavimus ir atskleisti problematiką jų praktiniame taikyme.

Darbe taikomi tyrimo metodai:

- Dokumentų analizės metodas, kuris bus vartojamas nagrinėjant teisės aktus, reguliuojančius maisto produktų ženklinimo sritį ir mokslinę literatūrą nagrinėjama tema.

¹⁶ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304.

¹⁷ Komisijos 2012 m. gegužės 16 d. reglamentas (ES) 432/2012 dėl tam tikrų leidžiamų vartoti teiginių apie maisto produktų sveikumą, išskyrus teiginius apie susirgimo rizikos mažinimą, vaikų vystymąsi ir sveikatą, sąrašo sudarymo. [2012] OL L136/1.

- Statistinės duomenų analizės metodas, kuriuo bus analizuojami nagrinėjama tema atliktų mokslinių ir statistinių tyrimų rezultatai.
- Lyginamasis metodas, kuriuo bus lyginamos šiuo metu galiojančių teisės aktų ir Reglamento Nr. 1169/2011 nuostatos, reglamentuojančios maisto produktų ženklimą.
- Bendrieji mokslinio tyrimo metodai: loginis-analitinis, sisteminės analizės, apibendrinimo.

Darbo naujumas ir naudoti šaltiniai. Maisto produktų ženklimas yra gana plačiai aptariamas Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje. 2009 m. žurnale „Visuomenės sveikata“ buvo publikuotas I. Chmieliauskaitės, R. Bartkevičiūtės, R. Stuko, A. Barzdos ir S. Kornyšovos Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklimą tyrimas¹⁸. 2010 m. žurnale „Maisto chemija ir technologija“ mokslininkės M. Stankevičienė, K. Rugytė, R. Adomkienė paskelbė vartotojų nuomonės tyrimo apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą išvadas. 2012 m. buvo paskelbti Eurobarometro atliktos apklausos apie maisto išteklius, maisto kokybę bei žemės ūkio įtaką kraštovaizdžiui, rezultatai¹⁹. Tačiau pastebėtina, kad šiais tyrimais siekta išsiaiškinti vartotojų nuostatas renkantis maisto produktus bei jų supratimą apie maisto produktų etiketėse pateikiamą informaciją. 2012 m. žurnale „Sveikatos politika ir valdymas“ publikuotas A. Šamulevičiūtės mokslinis straipsnis „Informacijos apie maistą teikimo vartotojams teisiniai aspektai“²⁰, kuriame pateikiama pagrindinių informacijos apie maistą teikimo vartotojams reikalavimų pakeitimų, nustatytų naujuoju Reglamentu Nr. 1169/2011, analizė. Vis dėlto, moksliniu ir teisiniu požiūriu tema nėra plačiai išnagrinėta, todėl šis magistro baigiamasis darbas naujas tuo, jog jame analizuojami šiuo metu galiojantys su maisto produktų ženklimu susiję teisės aktai, pateikiamos reglamentavimo naujovės įsigaliojus Reglamentui Nr. 1169/2011 ir atskleidžiama jų problematika.

Pagrindiniu darbo šaltiniu laikytini Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai. Analizuojant atskirų maisto produktų ženklavimo reikalavimų ypatumus taip pat remtasi Lietuvos ir užsienio autorių moksliniais straipsniais, konferencijų, susijusių su nagrinėjama tema, medžiaga, Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos bei Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos dokumentais.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai.

Pirmojoje dalyje aptariami bendrieji maisto produktų ženklavimo reglamentavimo aspektai: samprata; teisinio reguliavimo reikšmė, tikslai, uždaviniai; teisiniai pagrindai.

¹⁸ Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44): 43 – 49.

¹⁹ Europeans' Attitudes Towards Food Security, Food Quality and the Countryside (fieldwork: March, 2012, publication: July, 2012). Special Eurobarometer 389 / Wave EB77.2 – TNS Opinion & Social.

²⁰ Šamulevičiūtė, A. Informacijos apie maistą teikimo vartotojams teisiniai aspektai. *Sveikatos politika ir valdymas*. 2012, 1(4):196 – 220.

Antrojoje dalyje pateikiama Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktų, reguliuojančių privalomų duomenų apie maisto produktus pateikimo reikalavimus, analizė. Analizuojami reikalavimai bendrosios informacijos apie maisto produktus pateikimui bei atvejai, kai būtina pateikti papildomus užrašus ar simbolius.

Trečiojoje dalyje tiriami teisiniai reikalavimai verslo operatorių savanoriškai pateikiamai informacijai apie maisto produktus, t.y. teiginiams apie maistingumą ir sveikatingumą, teiginiui „Be E“ ir panašiams į jį teiginiams, specialiesiems kokybės ženklams.

1. MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMAS: SAMPRATA, TEISINIO REGULIAVIMO REIKŠMĖ IR TEISINIAI PAGRINDAI

1.1. Maisto produktų bei maisto produktų ženklavimo samprata

Per paskutiniuosius dešimtmečius maisto produktų gamyba tapo ne tik kasdienės vartotojų gyvenimo kokybės tobulinimo bei sveikatos gerinimo priemone, tačiau ir perspektyviu ūkinės veiklos sektoriumi, kuris turi gana didelę įtaką šalies ekonomikai. Lietuvos vartotojų instituto specialistų teigimu, „maistas ir gėrimai yra viena pagrindinių namų ūkių vartojimo sričių, kuriai lietuviai skiria daugiau nei trečdalį savo išlaidų“²¹. Todėl prekybos centruose gausu produktų, kurie, su tikslu pritraukti kuo daugiau pirkėjų, pirmiausia sudomina savo prekiu išvaizda. Kaip teigia J. Westenhofer, „produktų įvairovė suteikia vartotojams teisę pasirinkti, tačiau tuo pačiu susiduriama su problema, jog tarp gausybės maisto produktų, ne visada sutampančios informacijos produktų reklamose ir susirūpinusių specialistų išvadose, žmonės pasimeta“²². Maisto produktų pakuočių įvairovė lemia tai, kad vartotojai privalo būti išprusę, atidūs, išmokti ir žinoti kaip pasirinkti sveikus bei saugius maisto produktus.

Pradedant analizuoti būtinuosius reikalavimus maisto produktų ženklavimui, būtina apibrėžti pagrindines sąvokas – kas yra laikoma maistu bei kas yra maisto produktų ženklavimas. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne pateikiama gana siaura maisto sąvoka, teigiama, kad „maistas – tai kuo mintama“²³. Kiek platesnį maisto apibrėžimą pateikia Iliustruotas mokslo ir socialinės rūpybos žodynas, kuriame nurodoma, jog „maistas – tai medžiagos, kurios būtinos žmogaus sveikatai ir išgyvenimui“²⁴. Oksfordo mokslo terminų žodyne maistas apibūdinamas dar plačiau – kaip „bet kokia medžiaga, susidedanti iš maistingųjų medžiagų, tokių kaip angliavandeniai, baltymai ir riebalai, ir kurios yra būtinos gyviems organizmams įgyti energijos augimui ir vystymuisi“²⁵. Teisinė maisto sąvoka yra visuotinai pripažinta 2002 m. sausio 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 178/2002, nustatančiame maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiančiame Europos maisto saugos tarnybą ir nustatančiame su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. Šiuo Reglamentu nurodoma, kad „maistas (arba maisto produktas) – tai medžiaga arba produktas, perdirbtas, perdirbtas iš dalies arba neperdirbtas, kurį žmogus nuris arba pagrįstai tikimasi, kad nuris. Maistas – tai ir gėrimas, kramtomoji guma ar kuri nors kita medžiaga, įskaitant vandenį,

²¹ Lietuvos vartotojų institutas. *Aplinką tausojantis maisto vartojimas*. Vilnius, 2012, p. 3.

²² Westenhofer, J. Age and gender dependent profile of food choice. *Diet Diversification and Health Promotion. Forum of Nutrition*. Vol. 57. Vienna, 2005, p. 44-51.

²³ Keinys, S., et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.

²⁴ Illustrated dictionary of health and social care. Rotolito Lombarda S.p.A., 2009, p. 106.

²⁵ Oxford dictionary of science. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 330.

apgalvotai įdėta į maistą jį gaminant, ruošiant ar apdorojant“²⁶. Ši sąvoka tiesiogiai perkelta ir į Lietuvos Respublikos teisinę bazę – Lietuvos higienos normoje HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“, patvirtintoje Lietuvos Respublikos sveikatos ministro²⁷, vartojamas analogiška maisto definicija. Verta atkreipti dėmesį, kad Reglamente Nr. 178/2002 pabrėžiama, jog „į maisto sąvoką neįeina:

- a) pašarai;
- b) gyvi gyvūnai, nebent jie būtų paruošti pateikti į rinką vartoti;
- c) augalai prieš nuimant derlių;
- d) Europos Tarybos direktyvose 65/65/EEB²⁸ ir 92/73/EEB²⁹ apibrėžti vaistai;
- e) Europos Tarybos direktyvoje 76/768/EEB³⁰ apibrėžta kosmetika;
- f) Europos Tarybos direktyvoje 89/622/EEB³¹ apibrėžtas tabakas ir jo produktai;
- g) 1961 m. Jungtinių Tautų bendrojoje konvencijoje dėl narkotinių vaistų ir 1971 m. Jungtinių Tautų konvencijoje dėl psichotropinių medžiagų apibrėžtos narkotinės ir psichotropinės medžiagos;
- h) likučiai ir teršalai“³².

Taigi, išanalizavus visas aukščiau pateiktas maisto sąvokas, galėtume padaryti išvadą, jog maistas – tai medžiaga, susidedanti iš tam tikrų maistinių medžiagų, būtinų gyvybės palaikymui ir organizmo vystymuisi, kuria žmogus minta tiesiogiai ar kuri yra tam tikro maisto produkto sudedamoji dalis. Todėl itin svarbu, kad produktai, kuriuos vartotojai pasirenka būtų ne tik energijos, bet ir sveikatos šaltiniu. Svarbu pabrėžti, kad kol kas nei Europos Sąjungos teisės aktuose, nei Lietuvos Respublikos teisinėje bazėje nėra suformuluoto sveiko maisto sąvokos apibrėžimo. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus pavaduotojo Z. Stanevičiaus nuomone, „technologai šiuo klausimu teigia viena, gamintojai kita, mokslininkai trečia“³³. Tokie specialistų nesutarimai suponuoja

²⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 178/2002 nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras [2002] OL L 31, 2 str.

²⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.

²⁸ Europos Tarybos 1965 m. sausio 26 d. direktyva (EEB) Nr. 65/65 dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vaistais, nuostatų suderinimo [1965] OL 22.

²⁹ Europos Tarybos 1992 m. rugsėjo 22 d. direktyva (EEB) Nr. 92/73, praplečianti Direktyvų 65/65 EEB ir 75/319 EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vaistais, nuostatų suderinimo taikymo sritį ir nustatanti papildomas nuostatas dėl homeopatinių vaistų [1992] OL L 297.

³⁰ Europos Tarybos 1976 m. liepos 27 d. direktyva (EEB) Nr. 76/768 dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su kosmetikos gaminiiais, nustatymo [1976] OL L 262.

³¹ Europos Tarybos 1989 m. lapkričio 13 d. direktyva (EEB) Nr. 89/622 dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių tabako gaminių ženklavimą ir draudžiančių prekiauti tam tikromis oraliniam vartojimui skirtu tabako rūšimis suderinimo [1989] OL L 359.

³² Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 178/2002 2002 nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras [2002] OL L 31, 2 str.

³³ Stanevičius, Z. Sveikas ir saugus maistas modernioje visuomenėje. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Nuo saugaus maisto sveikos mitybos link“, vykusios 2012 10 19 Vilniuje, mokslinis pranešimas.

situaciją, kad siekdami sveikai maitintis gyventojai privalo skaityti etiketes, jas analizuoti ir savo ruožtu daryti išvadas apie tai, ar jų pasirenkami produktai yra sveiki.

Ženklinio apskritai teisinė sąvoka yra apibrėžiama kaip „vartotojui skirtos spausdintinės, rašytinės ar grafinės informacijos apie prekę ir su ja susijusią riziką bei naudojimo saugą pateikimas ant prekės ir (ar) jos pakuotės“³⁴. Dabartinės Lietuvių kalbos žodyne nurodoma, kad „Ženklini – daryti ženklą, žymėti“³⁵. Tačiau pabrėžtina, jog „maisto produktų ženkliniu laikomi ne vien specialūs logotipai ar ženklai, pavaizduoti ant pakuotės, tačiau ir bet kokia informacija apie produktą, pateikiama jo etiketėje. Reglamente Nr. 1169/2011 įteisinta, kad tai „su maisto produktu susiję žodžiai, duomenys, prekės ženklai, registruotasis prekės pavadinimas, vaizduojamoji medžiaga arba simbolis, pateikti ant pakuotės, dokumente, informaciniame lapelyje, etiketėje, žiede ar lankelyje, pridedamuose prie tokio maisto produkto arba jį nurodančiuose“³⁶. Taigi, maisto produktų ženklinimą apima tiek privaloma informacija: produkto bei gamintojo pavadinimas, produkto sudedamosios dalys, kiekis, tinkamumo vartoti terminas, specialios laikymo ir vartojimo sąlygos, papildomi užrašai apie naudotas chemines ir kitas pavojingas medžiagas ar genetiškai modifikuotus organizmus, tiek ir savanoriškai pateikiami sveikatingumo ar maistingumo teiginiai, informacija apie maisto priedų gaminiuose nenaudojimą, tiek ir specialieji simboliai, kurie reiškia, kad maisto produktas yra pripažintas garantuotu tradiciniu gaminiu, ekologišku produktu ar pasižymi saugoma kilmės vietos nuoroda bei saugoma geografinė nuoroda. Platesnė maisto produktų ženklinimo analizė, aptariant kiekvieno pateikiamos informacijos aspekto turinį bei taikomus reikalavimus, bus pateikiama antroje bei trečiojoje šio darbo dalyse.

1.2. Maisto produktų ženklinimo reglamentavimo reikšmė

Siekiant išanalizuoti maisto produktų ženklinimo reglamentavimo reikšmę, svarbu atkreipti dėmesį, kad, kaip teigiama Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamento 1924/2006/EB dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą preambulėje, „įvairi ir subalansuota mityba yra būtina geros sveikatos sąlyga ir pavieniai produktai yra atitinkamai svarbūs bendrai mitybai“³⁷. Be to, mityba yra vienas iš daugelio veiksnių, galinčių nulemti tam tikrų ligų

³⁴ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. 4-134 „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymo nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 76-2630, 3 p.

³⁵ Keinys, S., *et al.*, *supra* note 2.

³⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18, 2 str. 2 d..

³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9, preambulės 1 p.

pradžią. Todėl, anot G. Ares ir A. Gambaro, „dabartiniu laikotarpiu maistas, jo gamyba, priežiūra, pateikimas vartotojams yra griežtai kontroliuojamas, siekiama, kad vartotojus pasiektų saugus, kokybiškas bei naudingas sveikatai maistas ir jo produktai“³⁸.

Kaip jau minėta, šiuo metu nėra įteisinto sveiko maisto sąvokos apibrėžimo, todėl šiandieninėje gausioje maisto produktų rinkoje maisto produktų ženklavimas tapo priemone, kurios dėka vartotojai gali įvertinti maisto produktų savybes ir išsirinkti produktus, kurie labiausiai atitinka jų poreikius bei užtikrina sveikos mitybos organizavimą. M. Stonkienė, ištyrusi kokybės informaciją vartotojų komunikacijoje, pabrėžia, jog „tinkamo vartotojo poreikių patenkinimo prielaida yra informacinių jo vartojimo poreikių patenkinimas, todėl esminiu informuoto vartojimo elementu gali būti laikoma vartotojo teisė į informaciją (teisė žinoti). Vartotojo teise į informaciją įvardijama teisė susipažinti su faktais, duomenimis, informacija, reikalingais alternatyvai pasirinkti, informuotam sprendimui priimti“³⁹. Taigi, teigtina, kad maisto produktų ženklavimas yra viena iš vartotojų teisės į informaciją įgyvendinimo priemonių. Tai akcentuojama ir 2007 m. kovo 13 d. Europos Komisijos komunikate „2007–2013 m. ES vartotojų politikos strategija. Vartotojų teisių stiprinimas, gerovės didinimas ir veiksminga jų apsauga“. Jame pabrėžiama, kad „tiek veiksmingos konkurencijos, tiek vartotojų gerovės požiūriu labai svarbu, kad vartotojams būtų sudarytos sąlygos rinktis turint pakankamai informacijos“⁴⁰. Kadangi vartotojai laikomi silpnąja šalimi, tikslios ir neklaidinančios informacijos pateikimas pakuotėse – vienas svarbiausių akcentų vartotojų apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Z. Čeponytė ir T. Kislicyna akcentuoja, jog maisto produktų ženklavimas naudingas vartotojams, kadangi:

1. Padeda vartotojui pasirinkti konkretų produktą (nes pateikta informacija leidžia objektyviai palyginti tarpusavyje du ar daugiau produktų);
2. Sumažina produkto netinkamo vartojimo tikimybę pastarasis teiginys tampa ypač aktualus, kai vartotojams siūlomi iki šiol jiems nežinomi produktai, pvz., egzotiški vaisiai ir pan.
3. Leidžia vartotojams išvengti pavojingų sveikatai produktų arba riboti jų vartojimą⁴¹.

Taigi, įvertinus pakuotėse pateiktą informaciją apie sudėtį ir maistingumą tampa paprasčiau pasirinkti produktus, kurie sąlygoja sveiką asmens ir šeimos gyvenimo būdą, saugo nuo sveikatos sutrikimų, kuriuos lemia tam tikros produktų sudedamosios dalys ar gamybos metodai. Specifiniai ženklavimo reikalavimai jautrioms grupėms (kūdikiams, tam tikroms sudedamosioms maisto produktų dalims alergiškiems žmonėms) skirtų maisto produktų ženklavimui, saugo juos nuo jų organizmui netinkamų maistinių medžiagų. Ne mažiau svarbus ir kitos vartotojų interesus tenkinančios

³⁸ Ares, G., Gambaro, A. Influence of gender, age and motives underlying food choice on perceived healthiness and willingness to try functional foods. *Appetite*. 2007, 49(1): 148-158.

³⁹ Stonkienė, M. Kokybės informacija vartotojų kokybės komunikacijoje. *Informacijos mokslai*. 2003, 27:64-73.

⁴⁰ Europos Komisijos 2007 – 2013 m. ES vartotojų politikos strategija „Vartotojų teisių stiprinimas, gerovės didinimas ir veiksminga jų apsauga“. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras. 2007, COM(2007) 99 galutinis.

⁴¹ Čeponytė, Z., Kislicyna, T. *Maisto produktų ženklavimas. Ką verta žinoti vartotojui*. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2004, p. 7.

informacijos apie tam tikrus aspektus, nesusijusius su produktų sudedamosiomis dalimis, pavyzdžiui, kilmės vietą, galiojimo laiką, vartojimo būdą, pateikimas. Anot Z. Čeponytės, „pasirinkimą apsispręsti tam tikrą produktą turi lemti ne patrauklus įpakavimas ar reklama, o visapusiška ir teisinga informacija apie produktą, leidžianti palyginti jį su kitais maisto produktais ir išsirinkti tinkamiausią“⁴². Todėl, kaip teigia M. Stankevičienė, „maisto produktų etiketėse esanti informacija turi suteikti vartotojui pakankamai žinių apie produktą“⁴³.

Apibendrintai galėtume teigti, kad maisto produktų ženklavimas laikytinas svarbia ir reikšminga vartotojų informavimo forma, reglamentavimu siekiama, jog informacija būtų pateikta išsamiai ir aiškiai. Kita vertus, anot Z. Čeponytės, manoma jog vartotojams suteikiama per daug informacijos, kurios jie neskaito⁴⁴. Atliktų mokslinių tyrimų⁴⁵ duomenimis, maisto produkto etiketėje pateiktą informaciją dažniausiai perskaito mažiau negu pusė pirkėjų, tik penktadalis jų – perskaito visada. Mažiausią susidomėjimą maisto produktų ženklavimu rodo vyresnio negu 70 m. amžiaus gyventojai, kaimo gyventojai bei pirkėjai, neturintys vidurinio išsilavinimo, kurie labiau linkę pasitikėti artimųjų ar pažįstamų rekomendacijomis ar reklama žiniasklaidoje, negu analizuoti produktų etiketes. Iš šių duomenų galėtume daryti išvadą, jog maisto produktų ženklavimas turėtų būti supaprastintas, užtikrinant pusiausvyrą tarp vartotojų teisės į išsamią bei objektyvią informaciją apie produktą ir aiškios informacijos pateikimo formas. Reikėtų vartoti aiškesnius terminus, vengti neaiškių sutrumpinimų, pagerinti produktų etikečių įskaitomumą – taip informacija vartotojams taptų lengviau suprantama ir ja būtų labiau domimasi. Šios nuomonės laikomasi ir leidžiant ES teisės aktus. Pagrindiniai maisto ženklavimo teisės aktų tikslai, Europos Komisijos nuomone, yra:

1. „Sudaryti vartotojams sąlygas remiantis turima informacija pasirinkti saugius, sveikus ir aplinką tausojančius produktus;
2. Teikti vartotojams svarbią ir naudingą informaciją, kurios galima pagrįstai tikėtis;
3. Užtikrinti sklandų vidaus rinkos veikimą;
4. Skatinti konkurencingą aplinką rinkoje“⁴⁶.

Atsižvelgiant į šiuos tikslus, teisės aktais turi būti siekiama šių uždavinių:

1. „Užtikrinti, kad informacija būtų teikiama nuosekliai ir aiškiai;
2. Apsaugoti vartotojų sveikatą ir tenkinti konkrečius vartotojų informacijos poreikius;
3. Vengti klaidinančių nurodymų ir šalinti esamus neatitikimus;

⁴² Čeponytė, Z. Ką vartotojai mano apie informaciją ant maisto produktų? *Marketingas* [interaktyvus]. Vilnius, 2006-03-25 [žiūrėta 2012-09-19]. <<http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/4425a0378c542>>

⁴³ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 69.

⁴⁴ Čeponytė, Z. *op. cit.*, p. 1.

⁴⁵ 2005 m. atlikti kokybiniai tyrimai "Europos vartotojų požiūris į produktų ženklavimą", "Vartotojų požiūris į informaciją apie mitybą ir maisto ženklavimą", 2010 m. „Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą“, 2012 m. Eurobarometro tyrimas „Ką europiečiai mano apie maisto saugą, maisto kokybę ir žemės ūkio įtaką kraštovaizdžiui?“.

⁴⁶ Europos Sąjungos Komisijos 2008 m. Bendrojo maisto ženklavimo poveikio vertinimo ataskaitos santrauka. [2008], SEC 93.

4. Sudaryti sąlygas ir skatinti pramonės naujoves, leidžiant visiškai pasinaudoti ženklavimo galimybėmis parduodant produktus⁴⁷.

Tikimasi, kad viena iš minėtų tikslų įgyvendinimo priemonių gali būti 2014 m. pabaigoje įsigaliosiantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams⁴⁸, kuris apima atnaujinimus dėl maisto produktų ženklavimo. Įsigaliojus šiam reglamentui bus nustatytos informacijos pateikimo maisto produktų etiketėse naujovės, kurios palies gamintojus bei prekybininkus, kurie siekdami parduoti produktus prekybos centruose ar nuotoliniu būdu (internetinėse parduotuvėse, užsisakant produktus iš katalogų), iš esmės turės pakeisti pakuočių dizainą ar produktų aprašus, aiškiai nurodant visapusišką informaciją, bei importuotojus, kurie privalės atitinkamai ženklinėti produktus pagal reglamento reikalavimus. Kadangi, kaip jau minėta, maisto produktų etiketėse pateikiama informacija yra vienas svarbiausių rodiklių, lemiančių gyventojų pasirinkimo sprendimą, tikimasi, kad taikant šį reglamentą maisto produktų ženklavimas taps aiškus ir suprantamas, o vartotojai bus objektyviai ir teisingai informuoti taigi, galės maistą pasirinkti apgalvotai. Išsamiau Reglamentas nr. 1169/2011 bus nagrinėjamas tolesniuose skyriuose, kuriuose bus apžvelgti maisto produktų ženklavimo teisiniai pagrindai bei nagrinėjamos aktualiausios privalomos ir savanoriškai pateikiamos informacijos apie maisto produktus pateikimo reglamentavimo problemos.

1.3. Maisto produktų ženklavimo teisiniai pagrindai

Maisto produktų ženklavimo tarptautiniu mastu pradmenis inicijavo Maisto kodekso komisija (toliau tekste – Komisija), lot. *Codex Alimentarius*. Kaip nurodo M. Paserpskienė, „ši komisija – tai dviejų pasaulinių organizacijų: Maisto ir žemės ūkio (FAO) bei Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) sprendimu 1963 metais prie Jungtinių Tautų įkurta komisija, kuri savo veikloje siekia, kad nacionalinės maisto kontrolės taisyklės būtų derinamos tarptautiniu lygmeniu⁴⁹. 1991 metais prie šios Komisijos, kaip valstybė narė prisijungė ir Europos Bendrija, įpareigodama *Codex Alimentarius* komisijos rengiamus standartus, taisykles (gaires), rekomendacijas suderinti su Europos Sąjungos teisės aktais. Tuo tarpu Europos Sąjunga savo ruožtu įsipareigojo laikytis Komisijos taisyklių. Maisto kodekso komisijoje veikia Kodekso komitetas maisto produktų ženklavimui. Pagrindiniai šio komiteto

⁴⁷ Europos Sąjungos Komisijos 2008 m. Bendrojo maisto ženklavimo poveikio vertinimo ataskaitos santrauka. [2008], SEC 93.

⁴⁸ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304.

⁴⁹ Paserpskienė, M. *Codex Alimentarius komisija, jos tikslai, uždaviniai bei Kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvos pieno sektoriuje (apžvalga)*. *Maisto chemija ir technologija*. 2005, 39(1): 54-67.

uždaviniai: ženkinimo nuostatų rengimas, svarstymas, specifinių maisto produktų ženkinimo problemų tyrinėjimas, bei problemų, susijusių su maisto produktų reklamavimu ir klaidingais mitybiniais teiginiais, tyrinėjimas. Galima teigti, jog 1985 m. Komisijos patvirtintas Fasuočių maisto produktų ženkinimo bendrasis standartas⁵⁰ davė pradžią maisto produktų ženkinimui tarptautinėje erdvėje.

Europos Sąjungoje maisto produktų ženkinimo reglamentavimo pradžia galėtume laikyti Tarybos direktyvą 1979/112/EEB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženkinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo (toliau tekste – Tarybos direktyva 1979/112/EEB)⁵¹. Pagrindinis šios Direktyvos tikslas buvo sąlygų laisvai prekybai maisto produktais sudarymas, tačiau jos priėmimas lėmė ir didesnę vartotojų teisių apsaugą. Kadangi pradinis Tarybos direktyvos 1979/112/EEB tekstas buvo ganėtinai siauras, ji buvo nuolat taisoma, tad ilgainiui iškilo poreikis minėtą direktyvą ir jos pataisas sujungti į vieną naują teisės aktą. Todėl 2000 metų kovo mėnesį priimta nauja Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženkinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo⁵². Minėtoje direktyvoje pabrėžiama, kad bet kokios ženkinimo taisyklės visų pirma turėtų būti kuriamos siekiant informuoti ir apsaugoti vartotoją. Direktyvoje kalbama ne tik apie vartotojui pateiktinų maisto produktų ženkinimą ir kai kuriuos šių produktų pateikimo bei reklamavimo klausimus, bet ir numatoma, kad direktyvos taisyklės taikytinos ir visiems į restoranus, ligonines, valgyklas ir panašias viešojo maitinimo įstaigas tiekiamiems maisto produktams.

2002 metų sausio 28 d. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras⁵³. Pagrindinis šio reglamento tikslas – laisvas saugaus ir sveiko maisto judėjimas. Nors reglamento nuostatos nereglamentuoja su maisto produktų ženkinimu susijusių klausimų, jis turi neabejotinai didelę svarbą nagrinėjamai temai, kadangi šiuo reglamentu suformuluota ir įtvirtinta bendra maisto sąvoka (žr. skyrių Maisto produktų bei maisto produktų ženkinimo samprata), nustatyti maisto produktus reglamentuojančių įstatymų bendrieji principai bei numatyti maisto saugos reikalavimai.

Siekiant sujungti šiuo metu galiojančius teisės aktus dėl maisto produktų ženkinimo, juos konsoliduoti bei supaprastinti, taip užtikrinant, kad suinteresuotiesiems subjektams bus lengviau jų

⁵⁰ Codex General Standard For The Labelling of Prepacked Foods, Rev. 1991, 2001 (CODEX STAN 1 1985).Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations / World Health Organization, 1985.

⁵¹ Europos Tarybos 1978 m. gruodžio 18 d. direktyva 1979/112/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su galutiniam vartotojui skirtų maisto produktų ženkinimu, pateikimu ir reklama, derinimo. [1979] OL L 33.

⁵² Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženkinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.

⁵³ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 178/2002 nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras [2002] OL L 31.

laikytis ir kad jie bus jiems aiškesni, 2011 metų spalio 25 d. priimtas Reglamentas Nr. 1169/2011⁵⁴. Kaip jau minėta, šis teisės aktas visoje Europos Sąjungoje įsigalios 2014 metų gruodžio 13 d., jis apims atnaujinimus dėl maisto produktų ženklavimo ir bus taikomas visiems Europos Sąjungos maisto subjektams – gamintojams, prekybininkams, importuotojams ir Europos Sąjungą ir vartotojams. Reglamente sujungtos ir atnaujintos dvi maisto produktų ženklavimo sritys: bendrosios paskirties maisto produktų ženklavimas ir informacijos apie maistingumą pateikimas (apie jas plačiau bus aptarta sekančiose darbo dalyse). Atsižvelgiant į maisto rinkos plėtrą ir Europos Komisijos nustatytus tikslus – apsaugoti vartotojus ir mažinti nutukimą⁵⁵, Reglamente nustatyti konkretūs privalomo ir savanoriško informacijos apie maisto produktus teikimo principai, taip pat numatyti nauji reikalavimai maisto produktus ženklinti aiškiai, suprantamai ir įskaitomai. Reglamente nr. 1169/2011 nustatyti nauji reikalavimai privalomų duomenų sąrašui, kilmės šalies ar kilmės vietos nurodymui, pagrindinių maistinių elementų nurodymui, šrifto dydžiui, tam tikrų alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų ženklavimui, įtvirtinti nuotolinės prekybos reikalavimai. Šias naujoves plačiau nagrinėsime tolesnėse darbo dalyse. Taip pat būtina paminėti, jog Reglamente nr. 1169/2011 nurodoma, kad siekiant aiškumo, tikslinga panaikinti ir įtraukti į naująjį Reglamentą šiuos horizontaliuosius teisės aktus: 1987 m. balandžio 15 d. Komisijos direktyvą 87/250/EEB dėl alkoholio koncentracijos tūrio procentais nurodymo ženklavimui galutiniam vartotojui parduoti skirtus alkoholinius gėrimus, 1999 m. kovo 8 d. Komisijos direktyvą 1999/10/EB, nustatančią nuo Tarybos direktyvos 79/112/EEB 7 straipsnio nukrypti leidžiančias nuostatas dėl maisto produktų ženklavimo etiketėmis, 2002 m. liepos 18 d. Komisijos direktyvą 2002/67/EB dėl maisto produktų, turinčių chinino ir kofeino, ženklavimo, 2004 m. kovo 31 d. Komisijos reglamentą (EB) Nr. 608/2004 dėl maisto produktų ir maisto ingredientų, į kuriuos įdėta fitosterolių, fitosterolio esterų, fitostanolių ir (arba) fitostanolio esterų, ženklavimo ir 2008 m. sausio 30 d. Komisijos direktyvą 2008/5/EB dėl privalomos informacijos, nenurodytos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/13/EB, nurodymo ženklavimui tam tikrus maisto produktus.

Europos Sąjungoje taip pat egzistuoja grupė konkreitiems maisto produktams taikomų ženklavimo taisyklių. Šios nuostatos yra laikomos taip vadinama *vertikalia* maisto produktų ženklavimo įstatymų leidyba. Tokią leidybą galima būtų įvardinti kaip įvairūs sudedamųjų dalių standartai, bendrosios prekybos standartai, pavyzdžiui, a) šokolado, kavos, pieno, vaisių sulčių sudedamųjų dalių standartai, b) žuvies, alyvuogių aliejaus, kiaušinių ir pan. bendrosios prekybos

⁵⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304.

⁵⁵ Europos Komisijos 2007 m. gegužės 30 d. baltoji knyga dėl Europos strategijos su mityba, atsvariu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti. KOM(2007) 279, Briuselis.

standartai, c) organiško maisto, saugomo kilmės pavadinimo, saugomų geografinių nuorodų kokybės standartai. Šias nuostatas galima laikyti produktų, keliančių susidomėjimą, techninėmis normomis.

Lietuvoje, anot Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto, „yra per 160 prekių ženklinių reglamentuojančių teisės aktų, iš jų per 80 maisto prekių ženklinimą reglamentuojančių teisės aktų“⁵⁶. Lietuvos Respublikos maisto įstatyme numatyta, kad „maistas ir su maistu besiliečiančios medžiagos turi atitikti teisės aktų nustatytus ženklinimo reikalavimus“⁵⁷. Pagrindiniais teisės aktais, kurie šiuo metu reglamentuoja Lietuvos Respublikoje parduodamų maisto produktų ženklinimą yra laikoma Lietuvos higienos norma HN:119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“⁵⁸ (toliau tekste – Higienos norma Nr. 119) bei Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklės (toliau tekste – Ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklės)⁵⁹. Ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklės nustato bendruosius Lietuvos Respublikoje vartotojui parduoti skirtų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo reikalavimus⁶⁰, kurie taikomi tiek maisto, tiek ir ne maisto produktams. Higienos norma Nr. 119 nustato bendruosius ženklinimo, maistingumo bei partijų žymėjimo reikalavimus išskirtinai vien maisto produktams, ir yra privaloma visiems fiziniams ir juridiniams asmenims, siekiantiems teikti maisto produktus Lietuvos rinkoje bei tiekti juos į restoranus, ligonines, valgyklas ir kitas viešojo maitinimo įstaigas.

Gana glaudžiai su maisto produktų ženklinimo reglamentavimu susijęs ir Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas⁶¹. Mokslinio tyrimo, kurį atliko F. J. Zimmerman ir J. F. Bell⁶², metu paaiškėjo, kad vartotojams renkantis maisto produktus reklama turi didelės įtakos. Nustatyta, jog daugiau kaip pusė vartotojų renkasi plačiai reklamuojamus maisto produktus. Kadangi maisto produktai į rinką yra tiekiami siekiant komercinių tikslų ir neretai jų pakuočių paskirtis yra ne vien supažindinti vartotojus su informacija apie produktą, bet ir padaryti jį patrauklesnį, išsiskiriantį iš kitų produktų ir skatinti vartotojus jį įsigyti. Vienas iš LR reklamos įstatymo tikslų yra gerinti vartotojų informaciją apie parduodamas prekes, o to paties yra siekiama ir maisto produktų ženklinimą reglamentuojančiais teisės aktais.

Apibendrintai galima teigti, kad maisto produktų ženklinimą reglamentuojantys teisės aktai yra skirti užkirsti kelią vartotojų klaidinimui. Taip pat jais siekiama didinti vartotojų supratimą

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto 2010 m. kovo 9 d. sprendimas Nr. 111-S-5 „Dėl prekių ženklinimo tvarkos“.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos maisto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 32-893, 4 str. 2 d. 5 p..

⁵⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. 4-134 „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 76-2630.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. 4-134 „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 76-2630, 1 p.

⁶¹ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1937.

⁶² Zimmerman, F. J., Bell, J. F. Associations of Television Content Type and Obesity in Children. *American Journal of Public Health*. 2010, 100(2): 334 – 340.

apie maisto produktų etiketėse pateikiamą informaciją. Jais pabrėžtina, kad maisto produktų pakuotėse pateikiama informacija privalo būti patikima, teisinga ir neklaidinanti ir labiausiai lemianti įtaką maisto prekių pasirinkimui bei sveikos mitybos propagavimui. 2014 m. įsigaliosiantis reglamentas Nr. 1169/2011 įneš nemažai pokyčių maisto produktų ženklinimo reglamentavime. Kadangi šis Reglamentas bus taikomas tiesiogiai visose Europos Sąjungos valstybėse, vartotojų apsauga bus suvienodinta, o maisto produktų prekyba ir ženklinimas taps vienodas visos Europos Sąjungos mastu. Tokiu būdu bus pašalintos ir kai kurios⁶³ Lietuvos maisto produktų ženklinimo reglamentavimo spragos. Tikimasi, iki Reglamento Nr. 1169/2011 įsigaliojimo verslininkai užtikrins, kad jų tiekiami maisto produktai bus taisyklingai paženklinti, taip efektyviau apsaugant vartotojų interesus į informaciją apie produktų sudėtį bei sveikų produktų pasirinkimo galimybę.

⁶³ Reikalavimai privalomam duomenų sąrašui, kilmės šalies ar kilmės vietos nurodymui, pagrindinių maistinių elementų nurodymui, šrifto dydžiui, tam tikrų alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų ar produktų ženklinimui, nuotolinei prekybai, gėrimų, kurie sudėtyje turi kofeino ženklinimui, mėsos ir žuvininkystės produktų ženklinimui, augalinės kilmės aliejų žymėjimui, alkoholinių gėrimų ženklinimui.

2. PRIVALOMAI MAISTO PRODUKTŲ ETIKETĖSE TEIKIAMOS INFORMACIJOS REGLAMENTAVIMAS

2.1. Bendrosios informacijos apie maisto produktą pateikimo teisiniai reikalavimai bei jų pakeitimai, nustatyti Reglamentu Nr. 1169/2011

2.1.1. Informacija apie maisto produkto pavadinimą ir gamintoją

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro paskelbtoje Higienos normoje nr. 119 nustatyta, kad „ženklinant maisto produktus privaloma nurodyti produkto bendrinį pavadinimą. Itin svarbu paminėti, kad nei prekės ženklas, nei registruotasis produkto pavadinimas, nei išgalvotas pavadinimas negali būti vartojami vietoj parduodamo maisto produkto pavadinimo“⁶⁴. Pagal Reglamento Nr. 1169/2011 reikalavimus, pavadinimo, kaip ir „naudojamų rašmenų x aukštis turi siekti bent 75 % produkto pavadinimo rašmenų aukščio, tačiau naudojamų rašmenų aukštis negali būti mažesnis nei minimalus šrifto dydis, kurio reikalaujama pagal šio reglamento 13 straipsnio 2 dalį (1,2 mm arba didesnis)“⁶⁵.

Kadangi šiuolaikinėje rinkoje gausu naujų, vartotojams nežinomų maisto produktų, aiškus pavadinimas yra laikytinas svarbiausiu aspektu, kurio dėka produktą galima atpažinti ir atskirti nuo kitų panašių produktų. Todėl Reglamente Nr. 1169/2011 suformuluota nuostata, kad „maisto produkto pavadinimas turi būti jo teisinis pavadinimas“⁶⁶. Pavyzdžiui, „sūris“ teisės aktuose yra apibrėžiamas kaip „brandintas arba nebrandintas, minkštas arba pusketis, kietas arba labai kietas pieno gaminytis (galintis turėti dangą arba apvalkalą), kuriame išrūgų baltymų ir kazeino santykis yra ne didesnis kaip piene, gaunamas:

a) visiškai arba iš dalies sutraukinus nenugriebto, iš dalies nugriebto arba nugriebto pieno, grietinėlės, išrūgų grietinėlės arba pasukų arba bet kokio jų mišinio baltymus veikiant šliužo fermentu arba kitais tinkamais pieno traukinimo fermentais, iš dalies pašalinant dėl sutraukinimo susidariusias išrūgas (dėl to susidaro didesnė pieno baltymų, ypač kazeino, koncentracija palyginti su mišiniu, iš kurio buvo gaminamas sūris) ir (arba)

⁶⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 15.4 p.

⁶⁵ 1,2 mm arba didesnis, pakuočių arba taros, kurių didžiausias paviršiaus plotas yra mažesnis nei 80 cm² - 0,9 mm arba didesnis.

⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 17 str. 1d.

b) naudojant kitas gamybos technologijas, apimančias pieno ir (arba) iš jo gautų gaminių baltymų traukinimą, jei galutinis gaminys turi tokias pat fizikines, chemines ir juslines savybes, kaip ir pagamintas a) punkte nurodytu būdu⁶⁷. Atskirais atvejais, pagal patvirtintus standartus, gaminio pavadinime gali nebūti žodžio "sūris", o tik nurodyta jo rūšis ar jo simbolinis pavadinimas, pavyzdžiui, "Čederis", "Gouda", "Germantas" ir pan. Pabrėžtina, kad tokiais atvejais žodžio „sūris“ nebuvimas privalo nekelti jokių abejonių dėl maisto produkto atpažinimo.

Tačiau pabrėžtina, kad „jei maisto produktus reglamentuojančiuose teisės aktuose maisto produkto pavadinimas nenurodytas, parduodant produktą vartojamas įprastinis jo pavadinimas arba maisto produkto, prireikus ir jo vartojimo, aprašas, kuris turi būti aiškus, vienareikšmiškai suprantamas, leistų atskirti jį nuo kitų produktų, su kuriais jis gali būti supainiotas“⁶⁸.

Atkreiptinas dėmesys, kad dažnai vartotojai susiduria su problema, kai aiškiai nesupratę produkto pavadinimo jį nusiperka, tačiau jo paragavę lieka nuvilti, kadangi produkto skonis ar kitos savybės neatitinka jų lūkesčių. Šiai problemai iliustruoti galėtume pasitelkti minėtą sūrio pavyzdį. Dabartinėje rinkoje egzistuoja gana plati sūrio rūšių pasiūla, tačiau svarbu pažymėti, kad siūloma įsigyti ir kitokių gaminių, kurie išoriškai panašūs į šį produktą, tačiau skiriasi sudedamosiomis dalimis arba gamybos metodais. Tai sūrio gaminiai su augaliniais riebalais, kuriuos gaminant vietoje pieno naudojami augaliniai riebalai, bei baltyminiai gaminiai, arba į kuriuos vietoje pieno gaminant pridedama pieno kilmės baltymų ir augalinių riebalų, arba gaminama nesilaikant įprastinės sūrių gamybos technologijos. Tačiau, kadangi savo forma, konsistencija ir savybėmis šie gaminiai yra panašūs į sūrius, jų pavadinimai turėtų būti aiškiai nurodomi tam, kad vartotojai galėtų pasirinkti produktus, atsižvelgdami į jų maistingumą, energinę vertę ir skonio savybes.

Siūlytina atkreipti didesnę dėmesį į visuomenės švietimą, aiškiai informuojant, kuo tikrieji produktai skiriasi nuo tų, kurių sudėtiniai komponentai yra pakeisti kitomis maisto dalimis, kadangi tokių produktų šiandieninėje rinkoje asortimentas yra gausus – grietinė, sviestas, jogurtas ir t.t. Svarbu atkreipti dėmesį, kad ir jų kaina paprastai būna gerokai žemesnė, o vartotojų tyrimai rodo, kad rinkdamiesi maisto produktą vartotojai dažnai arba visada (64,0 %) pirmiausia atkreipia dėmesį į prekybininkų siūlomas akcijas ar nuolaidas, o 77,2 % apklaustųjų nurodė, jog dažnai ar visada kreipia dėmesį į produkto kainą⁶⁹. Todėl siekiant visiško vartotojų neklaidinimo būtina aiškiai pabrėžti, kad minėtieji produktai nėra analogiški tikriesiems. Dar viena informavimo priemonė galėtų būti šalia panašių į tikruosius produktų pavadinimų nurodomi gerai matomi įspėjimai apie produkto sudėtinių dalių ar gamybos technologijų ypatumus.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. birželio 13 d. įsakymas Nr. 3D-335 „Dėl sūrių kokybės reikalavimų aprašo patvirtinimo ir kai kurių žemės ūkio ministro įsakymų, susijusių su privalomaisiais kokybės reikalavimais, pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 70-2675, 4 p.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklėjimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 15.1 p.

⁶⁹ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 69.

Svarbu pažymėti, kad Higienos normoje nr. 119 nustatyta, kad „leidžiama vartoti ir tą maisto produkto pavadinimą, kuriuo jis buvo teisėtai gaminamas ir parduodamas jį pagaminusioje valstybėje“⁷⁰. Analogiška teisės norma įteisinta ir Reglamente Nr. 1169/2011. Nors tiek nacionaliniai, tiek ES teisės aktai įtvirtina valstybinės kalbos reikalavimą, kuris numato, kad informacija apie maisto produktus privalo būti nurodyta vietos, kurioje produktas parduodamas valstybine kalba arba vartotojams lengvai suprantama kalba, ši nuostata negalioja tų produktų pavadinimams, kurie yra žinomi visame pasaulyje, ir jų pavadinimo valstybine kalba nenurodymas neklaidina pirkėjų. Ši reikalavimą būtų galima iliustruoti vėl pasitelkiant sūrio pavyzdį. Nacionalinio maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo instituto specialistų teigimu, „pasaulyje gaminama labai daug sūrio rūšių, nemažai žinomų sūrio rūšių pradėti gaminti prieš daugelį metų skirtinguose regionuose su savitomis prieš daugelį metų skirtinguose regionuose su savitomis receptūromis ir tradicijomis, pvz. *Camembert* ir *Brie* Prancūzijoje, *Gouda* ir *Edam* – Olandijoje, *Cheddar* – Anglijoje, *Emmentaler* – Šveicarijoje, *Parmigiano* ir *Gorgonzola* – Ispanijoje, *Mocarella* – Italijoje, *Feta* – Graikijoje“⁷¹. Šių produktų pavadinimų nurodymas jų kilmės valstybės kalba leistinas, atsižvelgiant į jų populiarumą ir žinomumą visame pasaulyje ar tam tikruose regionuose. Tačiau pabrėžtina, jog pagal Higienos normą nr. 119, „produktą pagaminusioje valstybėje vartojamas pavadinimas netaikomas, jei, atsižvelgiant į produkto sudėtį arba gamybą, šis pavadinimas skiriasi nuo įprastai šiuo vardu vadinamo produkto“⁷².

Remiantis higienos norma nr. 119, „kartu su parduodamo maisto produkto pavadinimu gali būti pateikiama informacija apie maisto produkto pavidalą arba ypatingą jo apdorojimą“⁷³. Pvz., etiketėse gali būti nurodytas produkto klasifikacinis apibūdinimas – brandintas sūris, pelėsinis sūris, sūryminis sūris, šviežias sūris.

Vystantis naujoms technologijoms pastebimos ir naujos ženklavimo tendencijos. Europos Sąjungos teisėje įteisinus kontraversiškai vertinamą maisto klijais suklijuotos mėsos bei žuvies tiekimą rinkai, iškilo poreikis ir ją atitinkamai paženklinėti. Todėl Reglamente nr. 1169/2011 įtvirtinta nuostata, kad ant mėsos gaminių, mėsos pusgaminių ir žuvininkystės produktų, galinčių sudaryti įspūdį, kad gamins pagamintas iš vieno mėsos ar žuvies gabalo, bet iš tiesų sudarytų iš skirtingų gabalų, sulipdytų kitomis sudėtinėmis medžiagomis, įskaitant maisto priedus ir maisto fermentus, arba kitomis priemonėmis, turi būti nuoroda „sudarytas (-a) iš mėsos gabalų“ ir „sudarytas (-a) iš žuvies gabalų“⁷⁴.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 15.2 p.

⁷¹ Nacionalinio maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo instituto informacija. Sūris. Brandintas, pelėsinis, šviežias... *Nacionalinis maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2012-01-19 [žiūrėta 2012-10-02]. <<http://www.nmvrvi.lt/lt/naujienos/389/>>

⁷² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 15.3 p.

⁷³ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 15.5 p.

⁷⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo

Taip pat Reglamentas Nr. 1169/2011 leidžia valstybėms narėms ženklinti tokius produktus tam tikrais nacionaliniais simboliais. Dar viena nauja nuostata, susijusi su mėsos bei žuvies pavadinimo ženklinimu, yra ta, kad privaloma atitinkamai informuoti, jeigu daugiau negu 5 proc. produkto sudėties sudaro vanduo. Toks pat reikalavimas taikomas ir jeigu mėsos gaminių, pusgaminių ir žuvininkystės gaminių sudėtyje yra naudojami baltymai – privaloma akcentuoti, kad jie naudojami ir nurodyti jų kilmę. Įsigaliojus Reglamentui Nr. 1169/2011 maisto produktų, kurie prieš parduodant buvo užšaldyti ir kurie parduodami atitirpinti, atveju, prie maisto produkto pavadinimo privalės būti pateikiama nuoroda „atitirpintas“. Šis reikalavimas nebus taikomas:

- a) galutiniame produkte esančioms sudedamosioms dalims;
- b) maisto produktams, kuriems užšaldymas yra technologiškai būtinas gamybos proceso etapas;
- c) maisto produktams, kurių saugai ar kokybei atitirpinimas nedaro neigiamo poveikio⁷⁵.

Ženklinant maisto produktus svarbu nurodyti informaciją apie gamintoją, su tikslu, kad esant neaiškumų, vartotojai galėtų kreiptis dėl išsamesnės informacijos apie produktą, taip pat pateikti skundą, jeigu mano, jog jų interesai ar teisės buvo pažeistos. Šiuo metu galiojančios Direktyvos 2000/13/EB 3 str. 1 dalies 7 punktu reikalaujama pateikti gamintojo, pakuotojo arba pardavėjo pavardę ar įmonės pavadinimą. Reglamento Nr. 1169/2011 9 str. 1 d. šis reikalavimas pakeistas – įsigaliojus šiam teisės aktui bus privaloma nurodyti tą verslo operatorių, kurio pavarde ar įmonės pavadinimu prekiaujama maisto produktu. Tais atvejais, kai operatorius nėra įsisteigęs Europos Sąjungoje, nurodomas importuotojo pavadinimas ar pavardė.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad naujos maisto gamavimo technologijos keičia maisto produktų apdorojimo būdus, sudėtį, gamybos technologijas, todėl maisto industrijoje sukuriama vis daugiau naujų produktų. Siekiant, kad vartotojai nebūtų klaidinami dėl panašių į tikruosius produktus, svarbu, kad jie būtų informuoti apie tai, kas yra produktai, kurių tam tikros sudedamosios dalys yra pakeistos kitomis, kokios yra naujas produktų gamybos technologijas ir akcentuoti, kuo tokie produktai skiriasi nuo tikrųjų bei kokią įtaką jie turi maistingumui, energinei vertei ir pirkėjų sveikatai. Tai galėtų būti padaryta organizuojant švietimą mokyklose, pasitelkiant žiniasklaidą, prevencinę reklamą, atitinkamoms institucijoms organizuojant seminarus, leidžiant leidinius. Taip pat manytina, kad įtvirtinus atitinkamų įspėjimų reikalavimus, panašūs į tikruosius produktus būtų paprasčiau atpažįstami ir klaidintų rečiau. Vartotojams, kurie susiduria su pernelyg

panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, VI priedo A dalies 7 str.

⁷⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, VI priedo A dalies 2 str.

neišsamia informacija apie maisto produktus ar netinkamais maisto produktais pagalbine priemone tampa duomenys apie gamintoją.

2.1.2. Kilmės vietos ir kilmės šalies nurodymas

Vartotojų nuomone, maisto produktų kilmė yra gana svarbus aspektas renkantis maisto produktus. Anot M. Stankevičienės ir kitų mokslininkų atlikto vartotojų nuomonės tyrimo apie informacijos maisto produktuose pateikimą ir maisto produktų saugą, „vartotojams vis labiau rūpi, ar jų pasirinktas maisto produktas yra vietinės gamybos, ar importuotas iš kitos šalies. Dažnam pirkėjui maisto produkto kilmė asocijuojasi su to produkto kokybe“⁷⁶. Remiantis 2012 m. Eurobarometro apklausos rezultatais, daugiau kaip 71 % vartotojų yra svarbi maisto produktų kilmės šalis. Daugiau kaip 80 % apklaustų Lietuvos gyventojų nurodė, kad jiems svarbi šalis, kurioje maisto produktas pagamintas⁷⁷. Todėl šiame skyriuje bus aptarti maisto produktų kilmės vietos ir kilmės šalies pateikimo teisiniai reikalavimai.

Prieš pateikiant išsamią maisto produktų kilmės pateikimo analizę, svarbu atkreipti dėmesį, kad etiketėse nurodomas dvejopas jos ženklėjimas – kilmės vieta ir/arba kilmės šalis. Kilmės vieta – vietovė, kuri nurodoma kaip maisto produkto kilmės vieta ir kuri nėra „kilmės šalis“⁷⁸. Tuo tarpu prekėmis, kilusiomis iš tam tikros šalies, laikomos prekės, visiškai išgautos arba pagamintos tik toje šalyje⁷⁹. Apibendrinus Europos Sąjungos teisėje taikomą kilmės šalies sampratą, galime daryti išvadas, jog tam, kad produktas būtų laikomas pagamintas tam tikroje šalyje, būtina, kad jis atitiktų vieną iš sekančių požymių:

1. Toje šalyje buvo išgauti maistui vartojami mineraliniai produktai, išauginti augalinės kilmės produktai, gimė ir buvo užauginti maistui vartojami gyvūnai ar pagaminti produktai iš minėtų gyvūnų.
2. Toje šalyje buvo sumedžioti ar sužvejoti maisto produktų gamybai naudojami produktai.
3. Toje šalyje buvo registruoti bei plaukiojo su jos vėliava laivai, kurie sužvejojo produktus arba buvo registruotos ir plaukiojo su jos vėliava plaukiojančios įmonės, kurios išgavo ar pagamino produktus.

⁷⁶ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 75.

⁷⁷ Europeans' attitudes towards food security, food quality and the countryside, *supra* note 19, p. 4, 21.

⁷⁸ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 2 str. 2 d.

⁷⁹ Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92 nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą. [1992] OL L 302, 23 str. 2 d.

4. Produktai pagaminti vien iš toje šalyje išgautų, užaugintų, sumedžiotų, sužvejotų ar kitaip kilusių produktų.

Siekiant geresnės produktų kokybės ir spartesnio jų pateikimo rinkai, gana dažnai produktai gaminami ne vienoje valstybėje. Tokiais atvejais gan sudėtinga nustatyti kokia yra prekės kilmės šalis. Todėl Europos Sąjungos teisėje įtvirtinta nuostata, kad „jeigu prekės buvo gaminamos ne vienoje šalyje, jos laikomos kilusiomis iš tos šalies, kurioje buvo atliekamas baigiamasis, svarbus, ekonomiškai pagrįstas jų perdirbimo arba apdorojimo procesas tam tikslui įrengtoje įmonėje, o šio proceso metu buvo pagamintas naujas produktas arba atliktas svarbus to produkto gamybos etapas“⁸⁰.

Reglamente Nr. 1169/2011 įtvirtinta nuostata, kad kai kilmės šalis skiriasi nuo pagrindinės sudedamosios dalies kilmės, privaloma ženklinti taip:

- a) taip pat nurodyti atitinkamos pagrindinės (-ių) sudedamosios (-ųjų) dalies (-ių) kilmės šalį ar kilmės vietą; arba
- b) nurodyti, kad pagrindinės sudedamosios dalies kilmės šalis ar kilmės vieta yra kita nei to maisto produkto.

Įsigyjant tam tikrų maisto produktų vartotojams neretai būna svarbu, kur jie pagaminti. Kaip teigia I. Jasutienė, „tarp vartotojų plačiai vyrauja nuomonė, kad geriausia pirkti vietines prekes, taip pat neretai jie siekia įsigyti ir tam tikrose valstybėse pagamintų maisto produktų, kurie pasižymi aukšta kokybe ar specifinėmis gamybos tradicijomis. Pvz., teigiama, kad Prancūzijoje gaminami didžiausių gurmanų skonį tenkinantys sūriai, o Graikijos alyvuogių aliejus garsėja ilgametėmis gamybos ir vartojimo tradicijomis. Žinoti maisto produktų kilmę svarbu ir maisto saugos požiūriu – po pasaulį sukėtusios karvių kempinligės, dioksino skandalo, vartotojams tapo ypač aktualu, kur pagamintas maisto produktas“⁸¹. Tačiau šiuo metu galiojantys teisės aktai reikalauja produkto kilmės vietą nurodyti tik tais atvejais, kai, tokios informacijos nepateikus, pirkėjas būtų klaidinamas dėl tikrosios maisto produkto kilmės⁸². Kadangi neretai nuomonę apie produktų kilmę suformuoja ne etiketėje nurodytas šalies ar vietos pavadinimas, tačiau tam tikri etiketės vizualiniai bruožai, pvz., pakuotės spalvos, paveikslėliai, užrašai tam tikra kalba, pavaizduotos tam tikrų valstybių vėliavos ar simboliai, pavadinime nurodyti tam tikrų miestų ar regionų pavadinimai, minėtoji nuostata užtikrina, kad vartotojai būtų informuoti, kokioje šalyje produktas pagamintas iš tiesų. Reglamente Nr. 1169/2011 minėta nuostata reglamentuojama taip pat, pabrėžiant, kad „produktų kilmės vietą privaloma nurodyti ypač tuo atveju, jeigu visa su maisto produktu pateikta informacija arba etiketė

⁸⁰ Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92 nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą. [1992] OL L 302, 24 str.

⁸¹ Jasutienė, I. Konkurencinės kovos ginklas – ryškus dvispalvis ženkliukas. *Mano ūkis* [interaktyvus]. Vilnius, 2007, Nr. 6 [žiūrėta 2012-10-08]. < http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1295&z=62>.

⁸² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklėjimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 13.8 p.

leistų daryti prielaidą, kad šio maisto produkto kilmės šalis ar kilmės vieta yra kita⁸³. Taigi, vartotojų klaidinimui dėl kilmės šalies ar kilmės vietos kelias turėtų būti užkirstas. Tačiau verta pastebėti, kad dažnai maisto produktų etiketėse pateikiama informacija apie tariamą produktų kilmę būna pateikiama kur kas ryškiau ir labiau matomose vietose, negu ženklینimas apie tikrąją kilmės vietą. Dėl šios priežasties vartotojai visgi gali susidaryti klaidingą nuomonę apie perkamus produktus. Taigi, nepaisant naujo reglamentavimo, problema dėl kilmės vietos ar šalies supratimo išlieka. Turėtų būti siekiama, kad klaidinantys maisto produktų etikečių požymiai, darantys prielaidas apie kitą, nei tikroji produktų kilmę, būtų apskritai neleistini vartoti.

Reglamento Nr. 1169/2011 preambulėje akcentuojama, kad „po galvijų spongiforminės encefalopatijos protrūkio šiuo metu Sąjungoje kilmės nuorodą privaloma pateikti jautienai bei jos produktams. Komisijos poveikio įvertinime patvirtinta, kad mėsos kilmė yra vienas labiausiai vartotojams rūpimų klausimų. Sąjungoje plačiai vartojama ir kita mėsa, pavyzdžiu, kiauliena, aviena, ožkiena ir paukštiena. Todėl tikslinga nustatyti, kad būtų privaloma nurodyti tų produktų kilmę⁸⁴. Šiam tikslui Reglamente Nr. 1169/2011 suformuluotas privalomas kilmės vietos ar šalies ženklینimas tam tikroms mėsos rūšims – šviežiai, atšaldytai arba užšaldytai kiaulienai, avienai ar ožkienai, paukštienai. Per penkerius metus nuo Reglamento Nr. 1169/2011 įsigaliojimo, Europos Komisija (toliau tekste – EK) įpareigota pateikti ataskaitą apie privalomą kilmės šalies ar kilmės vietos nurodymą šių maisto produktų atveju. Taip pat EK iki 2014 m. gruodžio 13 d. privalo pateikti ataskaitas dėl privalomo kilmės šalies ar kilmės vietos nurodymo kitų maisto produktų atveju, pavyzdžiui, pieno, iš vienos sudedamosios dalies sudarytų produktų ar sudedamųjų dalių, sudarančių daugiau nei 50% maisto produkto, atveju.

Apibendrinant maisto produktų kilmės vietos ir kilmės šalies ženklینimo reikalavimus, svarbu paminėti, kad kol kas, išskyrus tam tikrus aukščiau paminėtus atvejus, informacija apie produktų kilmę yra pateikiama savanoriškai. Todėl vartotojai gali sužinoti ne visų maisto produktų kilmės vietą ar šalį. Iškykla klausimas, ar tai nepažeidžia gyventojų interesų gauti visapusišką informaciją apie perkamus produktus. Taip pat gana opi problema išlieka dėl lestinumo maisto produktų etiketėse vartoti klaidinančius simbolius ar pavadinimus, kurie susiję su šalimis, kuriose maisto produktai iš tiesų nėra pagaminti. Turėtų būti siektina, kad šie atributai nenustelbtų tikrosios

⁸³ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304. 26 str. 2 d.

⁸⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, preambulės 31 p.

kilmės vietos ar šalies pavadinimo ir neklaidintų pirkėjų, siekiančių įsigyti produktą, pagamintą tam tikroje šalyje ar regione.

2.1.3. Maisto produktų sudedamųjų dalių sąrašas

Maisto produktų sudedamosios dalys yra vienas iš svarbiausių veiksnių, pagal kuriuos vartotojai renkasi produktus ir sprendžia apie jų maistines savybes. Todėl verta aptarti jų pateikimo teisinius reikalavimus. Pradedant juos nagrinėti, visų pirma būtina apibrėžti sudedamųjų ir sudėtinių dalių sąvokas. Sudedamoji dalis, kaip nurodoma Reglamente Nr. 1169/2011, tai „medžiaga arba produktas, įskaitant kvapiąsias medžiagas, maisto priedus ir maisto fermentus, ir sudėtinės sudedamosios dalies elementas, naudojamas maisto produktui gaminti arba ruošti ir liekantis galutiniam produkte, nors ir pakitusiu pavidalu; likučiai nelaikomi sudedamąja dalimi“⁸⁵. Pabrėžtina, kad sudedamosios dalys taip pat gali būti sudarytos iš tam tikrų medžiagų ar produktų. Todėl Reglamente Nr. 1169/2011 įtvirtinta ir sudėtinės sudedamosios dalies sąvoka: „sudėtinė sudedamoji dalis – sudedamoji dalis, kuri pati yra iš daugiau nei vienos sudedamosios dalies sudarytas produktas“⁸⁶. Atskiros sudedamosios dalys lemia galutinio maisto produkto energinę vertę, maistingumą, skonio savybes. Todėl būtų galima teigti, kad maisto produktų sudedamųjų dalių sąrašas yra pagrindinis informacijos šaltinis, padedantis pasirinkti kokybiškus produktus ir nuspręsti, ar šie produktai yra naudingi sveikatai, ar jie gali būti vartojami tam tikro amžiaus ar sveikatos būklės žmonių, taip pat ar nesukels neigiamų padarinių vartotojams, kurie yra netoleruoja arba yra alergiški tam tikriems maisto priedams, pagalbinėms perdirbimo medžiagoms ir kitoms medžiagoms arba produktams, kurie yra sudėtinės maisto produktų dalys. Taigi, itin svarbu, kad informacija apie maisto produktų sudėtį būtų pateikiama aiškiai, konkrečiai išvardijant visas sudėtinės produktų dalis, ir nebūtų klaidinanti. Tam, kad būtų išvengiama bet kokio klaidinimo, susijusio su sudedamųjų dalių nurodymu maisto produktų pakuotėse, Reglamentu Nr. 1169/2011 įteisinama nuostata, kad „draudžiama klaidinti naudojantis išvaizda, aprašomąja arba vaizdine medžiaga darant užuominą, kad maisto produkto sudėtyje yra tam tikras maisto produktas arba sudedamoji dalis, nors iš tikrųjų tame maisto produkte

⁸⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 2 str. 2 d.

⁸⁶ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304 2 str. 2 d.

natūraliai esantis komponentas arba įprastai naudojama sudedamoji dalis yra pakeisti kitu komponentu ar kita sudedamąja dalimi⁸⁷.

Tiek nacionaliniais, tiek Europos Sąjungos teisės aktais reikalaujama, kad „į sudedamųjų dalių sąrašą būtų įtraukiamos visos naudotos gamyboje maisto produkto sudedamosios dalys mažėjančia pagal kiekį tvarka“⁸⁸. Šis sąrašas vadinamas „sudėtis“, o nuo 2014 metų bus reikalaujama, kad sąrašo antraštė būtų „sudedamosios dalys“ arba antraštėje vartojamas toks žodžių junginys. Reglamente Nr. 1169/2011 papildomai pažymima, kad sudedamosios dalys nurodomos pagal svorį, nustatytą tada, kai jos buvo naudojamos maisto produktui gaminti. To reikalaujama siekiant, kad vartotojai būtų informuoti apie pagrindinius perkamų maisto produktų komponentus ir galėtų nuspręsti, ar produktas jiems tinkamas, sveikas, kokybiškas bei naudingas organizmui. 2011 metais Sveikatos apsaugos ministerijos, kartu su Vilniaus universiteto medicinos fakulteto, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto medicinos akademijos bei Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro parengtoje Maisto pasirinkimo piramidėje⁸⁹ akcentuojama, kad kasdienės sveikos mitybos pagrindas turėtų būti grūdiniai produktai, bulvės bei kitos daržovės ir vaisiai. Antrajame piramidės aukšte – produktai, kurių reikėtų vartoti kasdien ar rečiau, tačiau saikingai – tai mėsos ir pieno produktai, taip pat aliejus bei riešutai. Rečiausiai ir itin mažais kiekiais rekomenduojama vartoti saldumynus, sviestą, cukrų ir druską. Todėl vartotojams, kurie rūpinasi savo sveikata, rūpinasi subalansuota mityba ir siekia valgyti sveikus produktus, maisto produktų sudėtinų dalių aprašymas yra labai svarbus kriterijus renkantis produktus kasdieniam vartojimui. 2010 m. darytos apklausos metu nustatyta, jog beveik pusė vartotojų dažniausiai (41,9 %) domisi perkamų maisto produktų sudėtimi ir tik 4 % apklaustųjų ji visiškai nesvarbi⁹⁰.

Privaloma nurodyti tikslų maisto produktų sudedamųjų dalių kiekį, kai:

1. Sudedamoji dalis arba sudedamųjų dalių grupė nurodoma maisto produkto pavadinime. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba (toliau tekste – VMVT) 2011-01-27 patikrino UAB „Norfos mažmena“ prekybos centrą [...]. Patikrinimo metu nustatyta, kad prekiaujama dviejų rūšių sūriais: „Varškės sūris su prieskoniais“ ir „Varškės sūris su

⁸⁷ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 7 str. 1 d.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 16.5 p.

⁸⁹ Sveikatos apsaugos ministerijos informacija. Norite būti sveiki? Maistą rinkitės atsakingai!. *Sveikatos apsaugos ministerija* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-06-21 [žiūrėta 2012-10-13].

<http://www.sam.lt/go.php/lit/Norite_buti_sveiki_Maista_rinkites_atsak/2079>

⁹⁰ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 71.

kmytais“, kurių ženklavimo etiketėse nenurodyti prieskonių ir kmynų kiekiai. Šiuo atveju buvo nustatyta, kad ženklavimas neatitinka minėto reikalavimo⁹¹.

2. Sudedamoji dalis arba sudedamųjų dalių grupė ženklinant yra apibūdinama žodžiais, piešiniais ar grafiniais ženklais. Pavyzdžiui, VMVT išnagrinėjo Lietuvos vartotojų instituto raštą dėl „Virtų Klaipėdos pieniškų dešrelių“ (gamintojas ŽŪB „Nematekas“) sudėties ženklinimo ir patikrinimo metu nustatė, kad jeigu maisto produkto pavadinime yra reikšminis žodis, apibūdinantis maistą (šiuo atveju žodis „pieniškos“), tai jo sudėtyje turi būti ir nurodyta sudedamoji dalis. Nustatyta, kad sudėtyje buvo nurodyta „0,7 proc. pieno baltymai“, vėliau ši nuoroda pakeista į žodžius „0,7 proc. pieno miltai“. Vadovaujantis Lietuvos standarto LST 1919:2003 „Mėsos gaminiai“ nuostatomis, virtų dešrų ir dešrelių, kurių pavadinime yra žodis „pieniškos“, sudėtyje gali būti iki 3 proc. pieno miltų. Taigi, ženklinimo pažeidimas nenustatytas⁹².

3. Sudedamoji dalis arba sudedamųjų dalių grupė labiausiai atspindi maisto produkto charakteristiką ir leidžia atskirti jį nuo kitų produktų, su kuriais jis gali būti supainiotas dėl jo pavadinimo ar išvaizdos. Pavyzdžiui, jeigu produkto pavadinimas „Čili troškinyš“, kurio gamyboje paprastai vartojama jautiena, tačiau jis pagamintas iš jautienos ir kiaulienos, būtina nurodyti jautienos ir kiaulienos tikslią procentinę išraišką.

Sudedamųjų dalių nurodymas tiksliai pagal proporcijas kai kuriais atvejais gali būti sudėtingas, ypač, kai produkto sudėtyje yra vandens ar kitų medžiagų, kurios gamybos proceso metu keičia savo fizikines savybes ir jų kiekis pasikeičia. Taip pat kai kuriais atvejais gali būti sudėtinga konkrečiai nurodyti tam tikrų sudedamųjų dalių kiekį, kai tam tikros grupės sudedamųjų dalių yra labai daug, ir neįmanoma išskirti, kiek tiksliai kokių sudedamųjų dalių yra panaudota maisto produkto gamyboje. Todėl Higienos normoje nr. 119 pateikiamos tam tikros sudedamųjų dalių kiekio pateikimo taisyklės⁹³, kurias svarbu apžvelgti. Maisto produktų sudedamųjų dalių sąrašė įdėtas vanduo ir lakieji produktai taip pat išvardijami pagal jų kiekį gatavame produkte. Pabrėžtina, kad įdėto vandens, kaip maisto produkto sudedamosios dalies, kiekis skaičiuojamas iš viso gatavo produkto kiekio atimant visą kitų panaudotų sudedamųjų dalių kiekį. Atkreiptinas dėmesys, kad į šį kiekį atsižvelgti nebūtina, jei jis nesudaro daugiau kaip 5 proc. viso gatavo produkto kiekio. Reglamentas Nr. 1169/2011 įteisina šios taisyklės išimtį – nuostata netaikytina mėsai, mėsos pusgaminiams, neperdirbtiems žuvininkystės produktams ir neperdirbtiems dvigeldžiams moliuskams⁹⁴. Jeigu

⁹¹ Lietuvos vartotojų instituto informacija. Etikečių peržiūra. *Lietuvos vartotojų institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-11-15]. <http://www.vartotojai.lt/lt/etiketes?label_id=39&sort=new>.

⁹² Lietuvos vartotojų instituto informacija. Etikečių peržiūra. *Lietuvos vartotojų institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-11-15]. <http://www.vartotojai.lt/lt/etiketes?label_id=25&sort=new>.

⁹³ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530. 16.5.1.-16.5.5. p.

⁹⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos

gaminant produktą buvo panaudotos koncentruotos ar dehidratuotos dalys, ir gamybos proceso metu jos buvo atgamintos, jos išvardijamos pagal kiekį, buvusį prieš jas koncentruojant ar dehidratuojant. Koncentruotų arba dehidratuotų maisto produktų, kuriuos ketinama atgaminti pridedant vandens, sudedamosios dalys gali būti nurodomos pagal proporciją atgamintame produkte, tačiau tokiu atveju sudedamųjų dalių sąrašė turi būti įrašyti žodžiai „Atgaminto produkto sudedamosios dalys“ arba „Paruošto vartoti produkto sudedamosios dalys“. Taip pat verta atkreipti dėmesį, kad vaisių ir daržovių mišinių, kuriuose nėra vieno pagal svorį vyraujančio vaisiaus ar daržovės bei prieskonių ir prieskoninių augalų mišinių, kuriuose pagal svorį neišsiskiria nė vienas prieskonis ar prieskoninis augalas, sudedamosios dalys gali būti nurodomos kitokia tvarka, tokiu atveju sudedamųjų dalių sąrašė įrašomi žodžiai „įvairiomis proporcijomis“. Reglamentas Nr. 1169/2011 šią normą papildė – tokia pat nukrypti leidžianti nuostata taikoma ir sudėtyje esantiems grybams, kurių nė vienas nėra vyraujantis ir įtvirtinamas reikalavimas po žodžių „įvairiomis dalimis“ nurodyti visą sudėtyje esančių daržovių, vaisių bei grybų sąrašą (prieskoniams ši norma netaikytina). Tokiu atveju viso mišinio vieta sudėtyje nurodoma, atsižvelgiant į jo masę. Taip pat Reglamentas Nr. 1169/2011 įtvirtina papildomas taisykles sudėtinėms dalims, kurios sudaro mažiau negu 2 procentus viso galutinio produkto – jos gali būti išvardytos kitokia tvarka, po visų pagrindinių sudedamųjų dalių. Svarbu paminėti, kad panašioms ir viena kitą galinčioms pakeisti sudedamosioms dalims, kurios naudojamos maisto produktų gamybai ar ruošimui ir nekeičia tų produktų sudėties, pobūdžio ar numanomos vertės, ir sudaro mažiau negu 2 procentus viso galutinio produkto, galimas ženklėjimas teiginiu „sudėtyje yra ... ir (arba) ...“. Tačiau jeigu šios sudedamosios dalys produkto sudėtyje nurodytinos specifiniu pavadinimu, su E raide, arba yra alergijas ar netoleravimą sukeliančios medžiagos, joms minėtoji nuostata netaikoma. Naujovė įteisinama ir rafinuotų augalinės kilmės aliejų ir rafinuotų augalinės kilmės riebalų nurodymui maisto produktų sudėtyje. Leidžiama juos įvardinti kaip grupę, tačiau su iš karto pateiktu sąrašė, nurodant konkrečią jų augalinę kilmę. Įtvirtinama ir galimybė pridėti žodžius „įvairiomis dalimis“, tačiau į maisto produkto sudedamųjų dalių sąrašą šios sudėtinės dalys įtraukiamos remiantis bendru sudėtyje esančių augalinių aliejų ar riebalų svoriu. Hidrinant šiuos aliejus ar riebalus, privaloma nurodyti, kad jie hidrinti visiškai ar iš dalies.

Kai kurios sudedamosios dalys gali būti nurodomos ne pagal jų specifinį pavadinimą, o pagal tam tikros kategorijos pavadinimą. Tiek šiuo metu galiojančios Higienos normos Nr. 119, tiek Reglamento Nr. 1169/2011 prieduose pateikiamas tokių sudėtinių dalių sąrašė. Į jį patenka rafinuoti aliejai ir riebalai, kurie sudėtyje nurodomi kaip „aliejus“ arba „riebalai“, su žodžiu „augalinis“ ar „gyvūninis“, nurodant konkrečią jų augalinę ar gyvūninę kilmę. Jeigu jie buvo hidrinti – privaloma tai

nurodyti kaip minėta aukščiau. Pabrėžtina, kad Reglamente Nr. 1169/2011 tokia galimybė įtvirtinama tik gyvulinės kilmės aliejams bei riebalams.

Taip pat dviejų arba daugiau rūšių javų miltų mišiniai gali būti įvardinti kaip „miltai“, papildomai pateikiant grūdų, iš kurių jie sumalti, sąrašą pagal svorį. Šiai kategorijai priskiriami ir krakmolai, ir fizikiniais būdais arba fermentais modifikuoti krakmolai, kuriuos leidžiama įvardinti žodžiu „krakmolos“. Jei ši sudedamoji dalis gali turėti glieteno, visada turi būti nurodyta jo specifinė augalinė kilmė⁹⁵. Verta paminėti, kokios yra šio specifinio ženklavimo priežastys. Anot Valstybinės maisto ir veterinarijos specialistų, „modifikuotas krakmolos – tai krakmolos, kurio technologinės savybės yra pakeistos. Jis pripažintas kaip fiziologinis maisto priedas, tirštinantis, stabilizuojantis ir išlaikantis tam tikrą maisto konsistenciją. Kukurūzų, bulvių, ryžių krakmolos modifikuojamas tam, kad būtų atsparus karščiui, šalčiui, rūgštims ir kitam poveikiui. Tai plačiai naudojama maisto pramonėje natūrali tirštinimo priemonė, glazūravimo medžiaga bei stabilizatorius“⁹⁶. J. Lazdauskienės teigimu, „Glietas, esantis krakmole, ir produktuose, kuriuose yra šios medžiagos, kai kuriems žmonėms gali būti problema. Jie gali netoleruoti glieteno, todėl, tinkamai jo nenurodžius, gali būti padaryta žala jų sveikatai“⁹⁷. Taigi, svarbu aiškiai pažymėti šią sudėtinę dalį, kad alergiški vartotojai galėtų pasirinkti alternatyvius produktus.

Visų rūšių žuvis, jeigu maisto produkto pavadinime ar pateikime nėra nurodytas kurios nors konkrečios žuvies pavadinimas, nurodomos žodžiu „žuvis“. Toks pat reikalavimas taikomas ir visų rūšių sūriams – jeigu pavadinimas ar produkto pateikimas nėra susijęs su tam tikra sūrio rūšimi, taikomas bendrinis „sūrio“ pavadinimas. Visi prieskoniniai ar prieskoniniai augalai ar jų dalys, jeigu jų kiekis nesudaro 2 procentų produkto svorio, įvardijami kaip „prieskoniniai“ ar „prieskoniniai augalai“ arba jų mišiniai. Visų rūšių preparatai, vartojami gaminant kramtomosios gumos pagrindą nurodomi kaip „Kramtomosios gumos pagrindas“. Visų rūšių trapūs kepinti grūdų produktai gali būti pateikiami kaip „traškučiai“ arba „džiūvėsiai“. Į šią kategoriją patenka ir visų rūšių sacharozė, kuri įvardijama kaip „cukrus“, bevandenė gliukozė arba gliukozės monohidratas – „gliukozė“, gliukozės sirupas ir bevandenės gliukozės sirupas – „gliukozės sirupas“. Taip pat visų rūšių pieno baltymai ir jų mišiniai – „pieno baltymai“, Presuotas, ekstrahuotas arba rafinuotas kakavos sviestas – „kakavos sviestas“. Cukruoti vaisiai ir daržovių mišiniai, kurie nesudaro daugiau kaip 10 procentų maisto produkto svorio, atitinkamai įvardijami kaip „cukruoti vaisiai“ ar „daržovės“. Tačiau verta atkreipti dėmesį, kad pastarosios dvi produktų kategorijos Reglamente Nr. 1169/2011 neįtraukiamos į sąrašą sudėtinių dalių, kurios gal būti nurodomos ne pagal specifinį pavadinimą. Visų rūšių vynai, kuriems taikomas

⁹⁵ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 16.6.1 p.

⁹⁶ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos leidinys „Ką reikia žinoti apie genetiškai modifikuotus maisto produktus“, 2012.

⁹⁷ Lazdauskienė, J. Natūralios kilmės hidrokoloidų panaudojimas duonos be glietimo gamyboje. *Maisto chemija ir technologija*. 2012, 46(1): 34-41.

Reglamento (EB) Nr. 1234/2007 (1) XI b priedas⁹⁸ gali būti įvardijami žodžiu „vynas“⁹⁹. Reglamento Nr. 1169/2011 naujovė – atitinkamas mėsos įvardijimas produktų sudėtyje: žinduolių ir paukščių, pripažintų tinkamais žmonių maistui, skeleto raumenys, su jiems priklausančiais ar greta esančiais audiniais, jei bendras jų sudėtyje esančių riebalų ir jungiamojo audinio kiekis neviršija nurodytų dydžių ir kai mėsa yra kito maisto produkto sudedamoji dalis, nurodomi kaip „... mėsa“, kartu su gyvūno, iš kurio ji gauta, pavadinimu. Jei didžiausi leidžiami kiekiai viršijami, bet tenkinami visi kiti „mėsos“ apibrėžimo kriterijai, „... mėsos“ kiekis turi būti atitinkamai sumažintas, o sudedamųjų dalių sąrašė turi būti nurodytas ne tik žodis „... mėsa“, bet ir riebalai ir (arba) jungiamasis audinys, kurių yra produkte. Žinduoliams (išskyrus triušius ir kiaules) ir rūšių mišiniams, kuriame vyrauja žinduoliai, taikomas 25 procentų riebumo reikalavimas, kiaulėms ir triušiams atitinkamai taikomas 30 ir 15 procentų reikalavimas. Visų rūšių produktai, kuriems taikoma „mechaniškai atskirtos mėsos“ sąvokos apibrėžtis sudėtyje įvardinami kaip „mechaniškai atskirta mėsa“ ir gyvūno, iš kurio ji gauta, rūšies (-ių) pavadinimas (-ai)¹⁰⁰.

Kai kurios sudedamosios dalys žymimos ne tik jų grupės pavadinimu, bet ir papildomai nurodant jų specifinį arba E numerį. Šios sudedamosios dalys yra: dažikliai, konservantai, antioksidatoriai, emulsikliai, tirštikliai, stingdikliai, stabilizatoriai, aromato ir skonio stiprikliai, rūgštys, rūgštingumą reguliuojančios medžiagos, lipnumą reguliuojančios medžiagos, modifikuotą krakmolą (šiai sudėtinei daliai sudėtinio pavadinimo ar E numerio nurodymo reikalavimas netaikomas), saldikliai, tešlą kildinančios medžiagos, medžiagos nuo putojimo, glajinės medžiagos, emulsinimo druskos (tik lydytam sūriui ir produktams, kurių pagrindinė sudedamoji dalis yra lydytas sūris), miltų apdorojimo medžiagos, kietikliai, drėgmę išlaikančios medžiagos, užpildai, suslėgtosios dujos. Reglamentas Nr. 1169/2011 šį sąrašą papildo ir putojimą sukeliančiomis medžiagomis bei atskyrlikiais¹⁰¹ Platesnė maisto produktų, turinčių priedų, žymimų E raide, ženklinimą, analizė bus pateikta trečiojoje šio darbo dalyje.

⁹⁸ Tarybos 2007 m. spalio 22 d. reglamentas (EB) 1234/2007, nustatantis bendrą žemės ūkio rinkų organizavimą ir konkrečias tam tikriems žemės ūkio produktams taikomas nuostatas („Bendras bendro žemės ūkio rinkų organizavimo reglamentas“). [2007] OL L 299.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530. 1 priedas; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, VII priedo B dalies 16 p.

¹⁰⁰ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, VII priedo B dalies 17 p.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530. 2 priedas; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami

Šiuo metu kvapiosios medžiagos, esančios maisto produktų sudėtyje gal būti nurodomos trejopai – arba žodžiu „kvapioji medžiaga“, arba konkrečiu kvapiosios medžiagos pavadinimu, arba jos aprašymu¹⁰². Reglamentas Nr. 1169/2011 šių medžiagų nurodymui įteisina naują reikalavimą – ženklinimą žodžiais „kvapioji (-ios) rūkymo medžiaga (-os)“ arba „kvapioji (-ios) rūkymo medžiaga (-os), pagaminta (-os) iš maisto produkto (-ų) arba maisto kategorijos, arba žaliavos (-ų)“ (pvz., „kvapioji rūkymo medžiaga, pagaminta iš bukmedžio“). Šis reikalavimas taikomas medžiagoms, gautoms frakcionuojant ir gryninant kondensuotus dūmus, iš kurių gaunamas pirminis dūmų kondensatas, pirminės dervos dalys ir (arba) pagamintos kvapiosios rūkymo medžiagos¹⁰³. Siekiant pažymėti, kad jei sudėtyje yra natūralių kvapiųjų medžiagų, taikomos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento 1334/2008/EB nuostatos. Išnagrinėjus šį teisės aktą, galima pateikti pagrindinius natūralių kvapiųjų medžiagų pateikimo teiginius bei reikalavimus, kurie turi būti įvykdyti, siekiant juos nurodyti, t.y.:

1. „Natūralus“ – jeigu kvapiosios medžiagos sudėtyje yra tik kvapiųjų medžiagų preparatų ir/arba natūralių kvapiųjų medžiagų pagrindų.
2. „Natūralus kvapiosios medžiagos pagrindas“ – jei sudėtyje naudoti tik natūralūs kvapiųjų medžiagų pagrindai.
3. „Natūrali (tam tikros maisto žaliavos, nurodoma kokios) kvapioji medžiaga“ – jeigu ne mažiau nei 95 proc. komponento yra iš nurodytos žaliavos.
4. „Natūrali (tam tikros maisto žaliavos, nurodoma kokios) kvapioji medžiaga su kitomis natūraliomis medžiagomis“ – jei kvapiosios medžiagos komponentas iš dalies gautas iš nurodytos medžiagos ir jo aromatas gali būti lengvai atpažįstamas.
5. „Natūrali kvapioji medžiaga – jeigu komponentas gautas iš įvairių žaliavų ir jei nuoroda į tas žaliavas neatpindėtų jų kvapo ar skonio.

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje žodžiu „natūralios“ galima vadinti tik tas kvapiąsias medžiagas, kurios yra įtrauktos į Lietuvos higienos normos HN 53-1:2010¹⁰⁴ sąrašą.

Sudedamųjų dalių neprivaloma nurodyti ant neluptų, nesmulkintų arba panašiai neapdorotų šviežių vaisių ir daržovių, įskaitant bulves; gazuoto vandens, kurio apraše nurodyta, kad jis yra gazuotas; fermentinių actų, gautų tik iš vieno pagrindinio produkto, jei nebuvo įdėta jokių kitų sudedamųjų

Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, VII priedo C dalis.

¹⁰² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 3 priedo 1 p.

¹⁰³ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas (EB) Nr. 1334/2008, dėl kvapiųjų medžiagų ir aromatinių savybių turinčių tam tikrų maisto ingredientų naudojimo maisto produktuose ir ant jų ir iš dalies keičiantis Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 1601/91, reglamentus (EB) Nr. 2232/96 ir (EB) Nr. 110/2008 bei Direktyvą 2000/13/EB. [2008] OL L 354/34, 3 str. 2 d.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. V-108 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 53:2010 „Leidžiami naudoti maisto priedai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 21-1009.

dalių; sūrio, sviesto, rauginto pieno ir grietinėlių, jei į juos nebuvo įdėta jokių sudedamųjų dalių, išskyrus pieno gaminius, maisto fermentus ir mikroorganizmų kultūras, kurie yra pagrindiniai gamybos elementai, arba druską, kuri reikalinga sūriams gaminti, išskyrus šviežius ir lydytus sūrius. Taip pat sudedamųjų dalių nurodymo reikalavimai netaikomi iš vienos sudedamosios dalies sudarytiems maisto produktams, jei maisto produkto pavadinimas sutampa su sudedamosios dalies pavadinimu, arba pagal maisto produkto pavadinimą galima lengvai nustatyti sudedamosios dalies pobūdį¹⁰⁵.

Iš aukščiau pateiktos maisto produktų sudėtinių dalių sąrašo reikalavimų reglamentavimo analizės galima daryti išvadą, kad šiuo metu galiojantys teisės aktai užtikrina gana efektyvų informavimą apie maisto produktų komponentus – konkrečiai nurodo, kad maisto produktų etiketėse privalo būti nurodomos visos produkto sudėtyje esančios medžiagos, nustato jų pateikimo eiliškumo reikalavimus ir detalizuoja išimtinius atvejus. Naujasis Reglamentas Nr. 1169/2011 dar labiau išplės reikalavimų sudedamųjų dalių ženklinimui sąrašą. Tai itin svarbu, kadangi tobulėjant mokslui ir diegiant inovacijas maisto produktų srityje atsiranda vis daugiau dirbtinai sukurtų maisto medžiagų, kurios tampa maisto produktų sudedamosiomis dalimis. Tačiau net ir modernioje visuomenėje išlieka poreikis maitintis sveikai, valgyti natūralius produktus, taip saugant sveikatą ir siekiant geresnės gyvenimo kokybės bei ilgesnės gyvenimo trukmės. Todėl objektyvi informacija apie maisto produktų sudėtines dalis tampa bene svarbiausiu rodikliu, kuris informuoja visuomenę apie maisto produktų saugą ir kokybę. Svarbu, kad vystantis technologijoms teisinis reglamentavimas neatsilikytų ir užtikrintų, kad vartotojams būtų suprantamai pateikiama visa informacija apie maisto produktų sudėtines dalis.

Šiuolaikiniams vartotojams itin svarbi ne tik maisto produktų sudėtis, tačiau ir jų maistingumas bei energinė vertė. Šiam poreikiui užtikrinti maisto produktų etiketėse tam tikrais atvejais nurodomos maistingumo lentelės ar kitaip pateikiama minėta informacija. Verta išnagrinėti, ar dabartinis reglamentavimas pakankamai užtikrina, kad visuomenė būtų informuota apie tai, ar parduodami produktai yra maistingi, ši analizė pateikiama kitoje darbo dalyje.

2.1.4. Maistingumo ženklinimo reikalavimai

Išanalizavus maisto produktų sudėtinių dalių pateikimo reikalavimus, toliau dera atskleisti reikalavimus jų maistingumo ženklinimui. Tačiau siekiant, kad analizė būtų aiškesnė, pirmiausia reikia išsiaiškinti maistingumo ženklinimo sąvoką. Maistingumo ženklinimas, kaip nurodoma Higienos

¹⁰⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 19 str. 1 d.

normoje nr. 119, tai „pateikiama etiketėje informacija apie energinę vertę ir šias maistines medžiagas: baltymus, angliavandenius, riebalus, skaidulines medžiagas, natrij, vitaminus ir mineralines medžiagas“¹⁰⁶. Ženklinant maistingumą papildomai gali būti nurodyti šių medžiagų kiekiai: krakmolo, poliolių, mononesočiųjų riebalų rūgščių, polinesočiųjų riebalų rūgščių, cholesterolio¹⁰⁷. 1990 m. priimtoje Europos Tarybos direktyvoje 90/496/EB dėl maisto produktų maistingumo ženklinimo¹⁰⁸, kuri skirta galutiniams vartotojams bei viešojo maitinimo įstaigoms (restoranams, ligoninėms, valgykloms ir pan.) teikiamų maisto produktų maistingumo ženklinimui reguliuoti, buvo nustatytos informacijos apie maistingumą turinio ir pateikimo ant fasuotų maisto produktų taisyklės. Pagal šias taisykles informacijos apie maistingumą teikti neprivaloma, išskyrus tuos atvejus, kai pateikiamas teiginys apie maisto produkto maistingumą. Papildomi maistingumo ženklinimo reikalavimai numatyti 2007 m. sausio 18 d. Reglamente (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maistingumą ir sveikatingumą¹⁰⁹. Šis reglamentas taikomas teiginiams apie maistingumą ir sveikatingumą, pateikiamiems etiketėse, maisto, kuris pateikiamas galutiniam vartotojui, pristatymuose ir reklamoje. Kadangi dauguma minėtų direktyvos nuostatų buvo priimtos labai seniai, atsirado poreikis jas atnaujinti. Taigi, Reglamente Nr. 1169/2011 maistingumo ženklinimo reikalavimai bus išplėsti, atsižvelgiant į dažniausiai šiuo metu pasitaikančias problemas maisto produktų maistingumo ženklinimo srityje.

Pagal Reglamento Nr. 1169/2011 reikalavimus, nuo 2016 m. gruodžio 13 d. privalomas maistinių elementų nurodymas (maistingumo deklaracija) bus būtinas daugelio maisto produktų ir visų fasuotų maisto produktų atveju. Kai kurių maisto produktų pakuotėse paliekama galimybė pateikti tik tam tikrus informacijos apie maistingumą elementus. Ši išimtis taikoma gėrimams, kurių alkoholio tūrio koncentracija didesnė negu 1,2 proc. – jų etiketėse pateikimoje maistingumo deklaracijoje galima nurodyti tik produkto energinę vertę. Taip pat, jeigu maisto produktai galutiniam vartotojui arba viešojo maitinimo įstaigoms yra pateikiami pardavimui nefasuoti, arba jeigu jie vartotojo prašymu pakuojami pardavimo vietoje, arba yra fasuoti tiesioginiam pardavimui, šių produktų maistingumo deklaracijos turinį taip pat gali sudaryti tik energinė vertė arba energinė vertė kartu su riebalų, sočiųjų riebalų rūgščių, cukrų ir druskos kiekiais. Tačiau pabrėžtina, kad išimtys šiems produktams bus taikomos ne visais atvejais. Reglamente Nr. 1169/2011 akcentuojama atsižvelgti į nurodytų duomenų svarbą vartotojų informavimui, todėl Komisijai suteikiama galimybė ateityje priimti deleguotuosius aktus, kuriais šis sąrašas galėtų būti koreguojamas, pašalinant ar įtraukiant tam tikrus maisto produktus.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 6.5 p.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 29.5 p.

¹⁰⁸ Tarybos 1990 m. rugsėjo 24 d. direktyva 90/496/EB dėl maisto produktų maistingumo ženklinimo. [1990] OL L276/40.

¹⁰⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 6 d. reglamentas (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9.

Nors atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvoje tik nedidelė dalis vartotojų kartais (37 %) pasidomi produkto kaloringumu, o visiškai nekreipia į tai dėmesio 41,3 % respondentų¹¹⁰. Tačiau Formuodama ilgalaikius veiklos prioritetus, Europos Komisija nutukimą ir antsvorį įvardino šio amžiaus Europos rykšte, kai kuriose šalyse jau siekiančia epidemijos mastus. Anot Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus J. Miliaus, „pastarųjų metų statistika rodo, kad šiuo metu mūsų šalyje problemų dėl nutukimo turi per 20 proc. gyventojų. Ypač sparčiai daugėja nutukusių vyresnio amžiaus žmonių ir antsvorį turinčių vaikų“¹¹¹. Todėl siekiant, kad visoje Europos sąjungoje būtų laikomasi vieningos energinės vertės apskaičiavimo metodikos, Reglamente Nr. 1169/2011 pateikiamas priedas, kuriame nurodyti energinės vertės apskaičiavimo koeficientai, pvz. 17kJ/g angliavandenių sudaro 4 kcal/g ir t.t. Taip pat įteisinama nuostata, kad „kiekvienam konkrečiam atveju nurodoma vidutinė vertė, pagrįsta:

- a) gamintojo atlikta maisto produkto analize;
- b) skaičiavimu, pagrįstu žinomomis ar faktinėmis panaudotų sudedamųjų dalių vidutinėmis vertėmis; arba
- c) skaičiavimu, pagrįstu visuotinai nustatytais ir priimtais duomenimis“¹¹².

Gana nemažai diskusijų keliantis klausimas – kokiam maisto produkto kiekiui maistingumo deklaracija turėtų būti pateikiama. Šiuo metu galiojantys teisės aktai nurodo, kad privaloma pateikti energinės vertės nuorodą 100 g ar 100 ml maisto produkto. 2007 m. Parmoje vykusioje mokslinėje konferencijoje, kurią organizavo Europos maisto saugos tarnyba (EMST) šiuo klausimu buvo iškelti trys pasiūlymai:

1. Pagal svorį ar tūrį (100 g ar 100 ml). Šis pasiūlymas grindžiamas tuo, kad toks pateikimas derintųsi su šiuo metu galiojančiais teisės aktų reikalavimais, tuo pačiu, nereikėtų keisti esamų produktų maistingumo deklaracijų. Toks būdas yra paprasčiausias siekiant palyginti produktus. Kita vertus, dažnai produktai būna parduodami ar vartojami mažesniais kiekiais negu 100 g ar 100 ml, taigi, vartotojai gali susidurti su sunkumais apskaičiuodami suvartoto maisto energinę vertę.

2. Pagal energinę vertę (100 kcal ar 1000 kJ). Šio ženklavimo būdo šalininkai teigia, kad maistingumo pateikimas pagal energetinės vertės kiekį padėtų išspręsti visuomenės sveikatos problemą, susijusią su tuo, kad dažnai suvartojamų maisto produktų energinė vertė yra didesnė negu išeikvojamos energijos kiekis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad kai kurių maisto produktų

¹¹⁰ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 71.

¹¹¹ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija. Konferencijoje „Nuo saugaus maisto sveikos mitybos link“ aptariamai iššūkiai visuomenės sveikatai. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus]. Vilnius, 2012-10-18 [žiūrėta 2012-11-10]. <<http://vmvt.lt/lt/naujienos/2798/>>.

¹¹² Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 31 str. 4 d.

(pvz., salotų) energinė vertė yra žemesnė negu 100 kcal ar 1000 kJ, taigi, kai kurie maisto produktai liktų tokioje padėtyje, kai apskritai nebūtų reglamentuota, kaip ženklinti jų energinę vertę.

3. Vienai porcijai ar vienam vartojimo vienetui. Teigtina, kad energinės vertės nurodymas visai vienu kartu suvalgomai porcijai yra tiksliausias, kadangi vartotojai nėra linkę valgyti maistą standartinėmis 100 g ar 100 ml porcijomis, be to, šis būdas taip pat gal būti priemone vartotojams pasirinkti produktus, kurie turi mažiau kalorijų. Tačiau verta pabrėžti, kad sudėtinga nustatyti, kokio dydžio turėtų būti standartinė porcija. Pvz., porcijos, kurias suvalgo suaugę ir vaikai yra skirtingos, taip pat kai kurie vartotojai yra linkę valgyti mažomis porcijomis daug kartų per dieną. Taip pat toks ženklimas būtų netinkamas tiems produktams, kurie paprastai vartojami mažais kiekiais, pvz., prieskoniai, įvairūs pagardai, padažai.

Todėl Reglamente Nr. 1169/2011 paliekama privaloma 100 g arba 100 ml produkto maistinės vertės nuoroda ir prireikus leidžiama teikti papildomą porcijos maistinės vertės nuorodą. Jei maisto produktas yra fasuotas ir nurodytos atskiros porcijos arba vartojimo vienetai, turėtų būti leidžiama kartu su 100 g arba 100 ml produkto maistinės vertės nuoroda teikti papildomą porcijos arba vartojimo vieneto maistinės vertės nuorodą. Be to, naujojo Reglamento preambulėje įtvirtinama nuostata, kad „siekiant, kad būtų teikiama palyginama informacija atsižvelgiant į porcijas arba vartojimo vienetus, Komisijai turėtų būti suteikti įgaliojimai priimti taisyklės dėl maistingumo deklaracijos išraiškos vienai porcijai arba vartojimo vienetui, taikomas specifinėms maisto produktų kategorijoms“¹¹³. Kadangi, kaip jau minėta, kiekvienas energinės vertės pateikimo būdas turi savų trūkumų, ateityje turėtų būti atsižvelgiama į valstybių narių patirtį ir nuosekliai ieškoma naujų ar papildomų energinės vertės išraiškų ir pateikimo formų.

Siekiant, kad maistingumo deklaracija būtų aiški ir matoma, Reglamente Nr. 1169/2011 įtvirtintas reikalavimas, jog visi duomenys apie maisto produkto maistingumą ir energinę vertę būtų pateikiami lentelėje. Tačiau jeigu maisto produkto pakuotė maža, leistina informaciją išdėstyti eilutėmis. Nepaisant pateikimo būdo, svarbu, kad informacija apie maistingumą, kaip ir visa kita privaloma informacija, „turi būti žymima gerai matomoje vietoje taip, kad ji būtų lengvai matoma, aiškiai įskaitoma ir, jei taikoma, neištrinama. Ji jokių būdu neturi būti paslėpta, neryški, užgožta arba uždengta kitais įrašais ar piešiniais arba kita įterpta medžiaga“¹¹⁴. Reglamento Nr. 1169/2011

¹¹³ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, preambulės 35 p.

¹¹⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 13 str. 1 d.

preambulėje akcentuojama, kad „vartotojams gali būti painu, jei dalis informacijos apie maistingumą būtų pateikiama pagrindiniame regėjimo lauke, paprastai vadinamame priekine pakuotės puse, o dalis kitoje, pavyzdžiui, užpakalinėje, pakuotės pusėje“¹¹⁵. Todėl Reglamentu Nr. 1169/2011 reikalaujama, kad maistingumo deklaracija būtų pateikiama pagrindiniame regėjimo lauke. Tačiau pateikiama išimtis tiems produktams, kurie yra neperdirbti arba kurių atveju informacija apie produkto maistingumą nėra vartotojų pasirinkimą lemiantis veiksnys, taip pat produktams, kurių pakuotė yra per maža bet kokiam maistingumo pateikimo būdui. Siekiant nereikalingos naštos maisto operatoriams, nuostata apie maistingumo deklaracijos pateikimą yra neprivaloma, jeigu pareiga teikti tokią informaciją nėra numatyta kitose Sąjungos taisyklėse.

Siekiant visapusiško maistingumo deklaracijos pateikimo aiškumo, valstybėms narėms suteikiama laisvė papildomai informuoti apie maistingumą ir energinę vertę kitomis išraiškos formomis ir būdais. Tačiau reikalaujama, kad jie būtų mokslškai patvirtinti ir neklaidinantys, jais siekiama sudaryti palankesnes sąlygas vartotojams suprasti energinę ir maistinę mitybos vertę, būtų įrodyta, jog jie yra suprantami vidutiniam vartotojui. Taip pat būtina, kad jie būtų objektyvūs, nediskriminuojantys ir jų taikymas nesudarytų kliūčių laisvam prekių judėjimui.

Apibendrintai galima teigti, jog šiuo metu galiojantis reglamentavimas neužtikrina visapusiško vartotojų informavimo apie maisto produktus, kadangi maistingumo deklaraciją privaloma teikti tik tais atvejais, kada produktų etiketėse nurodomi maistingumo ar sveikatingumo teiginiai. Tačiau maistinė ir energinė vertė yra itin svarbus rodiklis renkantis maisto produktus ir siekiant subalansuoto mitybos raciono. Europos Komisija nutukimą ir antsvorį įvardino šio amžiaus Europos rykšte, kai kuriose šalyse jau siekiančia epidemijos mastus, taip pat nemažai gyventojų, dėl nesubalansuotos mitybos serga lėtinėmis ligomis. Negaudami informacijos apie maistingumo duomenis vartotojai negali žinoti, ar maitinasi sveikai, t.y., suvartoja pakankamai organizmui būtinų maistinių medžiagų ir neviršija medžiagų, kurių perteklius turi neigiamos įtakos sveikatai, kiekio. Reglamentas Nr. 1169/2011, įteisindamas maistingumo deklaracijos privalomumą beveik visiems maisto produktams, palengvina vartotojų galimybes pasirinkti sveikus maisto produktus ir subalansuoti mitybą. Siekiant, kad reglamentavimas būtų veiksmingas, tikslinga siekti, kad informacija apie maistingumą būtų pateikiama aiškiai, ieškant efektyviausių jos pateikimo būdų ir formų. Kadangi maistingumo ženklavimo reikalavimas bus naujas, gali kilti probleminių klausimų dėl tinkamo jo pateikimo ir vartotojų supratimo apie maistingumo deklaracijas. Todėl itin svarbu užtikrinti maisto produktų maistingumo pateikimo kontrolę bei

¹¹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, preambulės 41 p.

visuomenės informavimą apie sveiko ir saugaus maisto pasirinkimo kriterijus, atsižvelgiant į jo maistingumą bei energinę vertę.

2.1.5. Maisto produktų grynasis kiekis, tinkamumo vartoti terminas bei specialiosios laikymo ir vartojimo sąlygos

Prieš pradėdant aiškintis maisto produktų grynojo kiekio pateikimo maisto produktų etiketėse reikalavimus, pirmiausia reikia patikslinti, koku būdu jis apskaičiuojamas. Higienos normoje nr. 119 numatyta, kad maisto produktų grynasis kiekis skaičiuojamas atėmus jų pakuotės svorį. Tais atvejais, kai fasuotas maisto produktas susideda iš dviejų ar daugiau pakuočių, grynasis kiekis nurodomas pažymint bendrą pakuočių skaičių ir kiekvienos jų turinio grynąjį kiekį. Pavyzdžiui, kai vienoje pakuotėje cukraus yra 10 atskirų pakuočių po 1 kg, nurodoma, kad grynasis kiekis yra 10x1 kg. Tačiau tada, kai bendras atskirų pakuočių skaičius yra aiškiai matomas ir lengvai suskaičiuojamas išoriškai ir kai išoriškai yra matoma bent viena nuoroda į atskiros pakuotės grynąjį kiekį, to nurodyti neprivaloma¹¹⁶. Pavyzdžiui, parduotuvėse dažnai galima įsigyti įvairių skonių varškės sūrelių rinkinių, kurie yra sudėti į vieną skaidrią pakuotę, tačiau tuo pačiu kiekvienas jų yra supakuotas atskirai. Ir jeigu bent vienoje atskiroje pakuotėje nurodomas grynasis produkto kiekis, ant skaidrios pakuotės bendro ar kiekvieno produkto atskiro grynojo kiekio nurodyti neprivaloma. Kai fasuotas vienetas susideda iš dviejų arba daugiau atskirų pakuočių, kurios nėra laikomos pardavimui skirtais vienetais, grynasis kiekis nurodomas pateikiant bendrą grynąjį kiekį ir bendrą atskirų pakuočių skaičių¹¹⁷. Tokio grynojo kiekio nurodymo pavyzdžiu galėtų būti kramtomosios gumos pakuotė, kurioje yra 10 vienetų kramtomosios gumos. Tokiu atveju nurodoma, kad pakuotėje yra 10x5 g kramtomosios gumos ir pateikiama, kad bendras produkto svoris yra 50 g. Kai kietas maisto produktas pateikiamas skystoje terpėje, ženklinant nurodomas ir grynasis maisto produkto svoris be skystos terpės¹¹⁸. Pvz., ant silkų filė su aliejumi pakuotės nurodomas tik silkės filė kiekis. Pabrėžtina, kad skysta terpė – tai vanduo, vandeniniai druskos tirpalai, sūrymas, maistinių rūgščių vandeniniai tirpalai, actas, cukrų vandeniniai tirpalai, kitų saldiklių vandeniniai tirpalai, vaisių ar daržovių sultys su vaisiais ar daržovėmis. Išvardyti skystos terpės produktai gali būti mišinyje, užšaldyti arba greitai užšaldyti. Skystis yra tik pagrindinio produkto priedas ir todėl nėra lemiamas kriterijus perkant¹¹⁹. Todėl skystis į bendrą produkto svorį

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-530, 18.2.1 p.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-530, 18.2.2 p.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-530, 18.3 p.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-530, 18.3 p.

nėra įskaitomas. Ši nuostata įtvirtinta ir siekiant išvengti piktnaudžiavimo, nuslėpimo grynojo produkto kiekio, kai skysta terpė sudaro didesnę dalį masės. Vis dėlto, pastaruoju metu pasitaiko nemažai grynojo kiekio, atėmus skystąją terpę, pažeidimų. Pavyzdžiui, išanalizavus Lietuvos metrologijos inspekcijos (toliau tekste LMI) atskaitas matyti, kad 2012 m. kovo mėnesį LMI, paėmusi 26 šaldytos žuvies mėginius, nustatė, kad pusėje jų yra pažeisti grynojo kiekio nurodymo reikalavimai – nustatyta, kad grynojo žuvies svorio be glazūros buvo per mažai¹²⁰. Per antrąjį 2012 m. ketvirtį LMI patikrinus 21 dešras fasuojančią įmonę, 16-oje (76,2 %) nustatyta kiekio pažeidimų. Patikrinta 140 pavadinimų dešrų, iš kurių 73 (52,1 %) neatitiko kiekio reikalavimų. Iš patikrintų 2579 dešrų fasuočių 438 (17,0 %) neigiami kiekio nuokrypiai viršijo leistinus¹²¹. Taigi, svarbu, kad grynojo kiekio kontrolė būtų stiprinama, taip pat siekiama, kad vartotojai būtų plačiai informuoti apie skundo galimybę, kai savo ruožtu nustato, jog grynasis produkto kiekis yra mažesnis negu nurodyta etiketėje.

Pabrėžtina, kad „grynojo kiekio neprivaloma nurodyti produktams, kurie praranda daug savo tūrio arba masės ir kurie yra parduodami vienetais arba sveriami pirkėjo akivaizdoje. Taip pat produktams, kurių grynasis kiekis sudaro mažiau nei 5 g arba 5 ml, tačiau ši nuostata netaikoma prieskoniams ir prieskoniniams augalams“¹²². Reglamentas Nr. 1169/2011 papildė šį sąrašą produktais, „kurie paprastai parduodami vienetais, jei vienetų skaičius gali būti aiškiai matomas ir jie gali būti suskaičiuojami iš išorės arba, jei taip nėra, nurodytas ženklinant“¹²³.

Minimalus tinkamumo vartoti terminas gali būti nurodomas dvejopai: „Geriausias iki...“ bei „Tinka vartoti iki...“. Šių teiginių pagrindinis atribojimo kriterijus yra terminas, per kurį maisto produktai sugenda ir tampa nesaugūs vartoti. Nesaugūs maisto produktai – tai produktai, kurie kenkia sveikatai arba yra netinkami žmonėms vartoti. Nustatant, ar maistas kenkia sveikatai, atsižvelgiama į:

- a) galimą tiesioginį ir (arba) trumpalaikį ir (arba) ilgalaikį to maisto produkto poveikį ne tik jį vartojančio asmens, bet ir vėlesnių kartų sveikatai;
- b) galimą susikaupusių toksinų poveikį;
- c) kai maisto produktas yra skirtas tam tikrai vartotojų grupei – į ypatingą tos grupės jautrumą.

¹²⁰ Lietuvos Metrologijos inspekcijos 2012 m. I ketvirčio vykdytos rinkos kontrolės ataskaita.

¹²¹ Lietuvos Metrologijos inspekcijos 2012 m. II ketvirčio vykdytos rinkos kontrolės ataskaita.

¹²² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530, 18.4.2 p.

¹²³ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, IX priedo 1 p.

Svarbu paminėti, kad nustatant, ar maistas netinkamas žmonėms vartoti, pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą nr. 178/2002/EB „atsižvelgiama į tai, ar jis nepriimtinas dėl jo numatytos paskirties, užterštumo ar dėl pašalinių medžiagų, puvimo, gedimo ar irimo“¹²⁴.

Maisto produktai, kurie nėra greitai gendantys (pvz., ryžiai, grūdai, prieskoniai), žymimi teiginiais „Geriausias iki“, kai datoje rašoma diena ir „Geriausias iki... (pabaigos) – kitais atvejais. Kada produktų tinkamumo vartoti terminas trumpesnis negu 3 mėn., pakanka nurodyti dieną ir mėnesį, kai terminas 3-18 mėn. – mėnesį ir metus, kai jis ilgesnis negu 18 mėn., pakanka nurodyti metus. Pasibaigus minėtiems terminams produktus vartoti nėra pavojinga, tačiau ilgainiui maisto produktai gali netekti skonio savybių ir kokybės.

Terminas „Tinka vartoti iki (data)“ nurodomas ant produktų, kurie mikrobiologiniu atžvilgiu yra greitai gendantys ir dėl to per trumpą laiką gali tapti kenksmingi žmonių sveikatai (pvz., ant mėsos, pieno produktų, kiaušinių). Šalia žodžių „Geriausias iki“ ar „Tinka vartoti iki“ užrašoma konkreti data arba nuoroda į tai, kurioje pakuotės vietoje ji yra. Verta pastebėti, kad siekiant, kad informacija apie produktų tinkamumo vartoti terminą atitiktų savo informavimo paskirtį, ji turėtų būti nurodoma aiškiai, matomoje vietoje. Vartotojams gali būti painu, jei teiginys apie tinkamumo vartoti datą nurodomas vienoje vietoje, o pats terminas – kitoje. Todėl tikslinga būtų įtvirtinti reikalavimą, ir teiginys, ir produkto galiojimo terminas būtų pateikiamas viename regėjimo lauke. Kadangi atlikti tyrimai parodė, jog dauguma vartotojų (69,3 proc.) visada atkreipia dėmesį į vartojimo terminą¹²⁵, svarbu, kad jis būtų nurodomas aiškiai ir patogiu pastebėti būdu.

Tiek ir šiuo metu galiojančioje Higienos normoje Nr. 119, tiek ir Reglamente Nr. 1169/2011 įteisintas leidimas nenurodyti tinkamumo vartoti termino šiems produktams:

- a) neluptiems, nesmulkintiems arba panašiai neapdorotiems šviežiams vaisiams ir daržovėms, įskaitant bulves; ši nukrypti leidžianti nuostata netaikoma daigintoms sėkloms ir kitiems panašioms produktams, pvz., ankštinių augalų daigams;
- b) vynui, likeriniams, putojantiems, aromatizuotiems vynų ir panašioms produktams, gautiems iš kitų nei vynuogės vaisių;
- c) gėrimams, kurių alkoholio koncentracija tūrio procentais yra 10 % arba didesnė;
- d) kepiniams arba miltiniams konditerijos gaminiams, kurie, atsižvelgiant į jų sudėtį, paprastai suvartojami per 24 valandas nuo pagaminimo;
- e) actui;
- f) valgomajai druskai;
- g) cukrui;

¹²⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002/EB, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L31, 14 str. 5 d.

¹²⁵ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 69.

- h) konditerijos gaminiais, susidedantiems beveik vien iš cukraus;
- i) kramtomajai gumai ir panašioms kramtomiesiems produktams.

Siekiant, kad vartotojai produktus laikytų ir vartotų tinkamai bei užtikrintų aplinką tausojanti maisto vartojimą, tais atvejais, kai maisto produktus būtina laikyti ir (arba) vartoti ypatingomis sąlygomis, šios sąlygos privalo būti nurodytos. Pavyzdžiui, pieno produktų pakuotėse turi būti pateikiama nuoroda, kad juos reikia laikyti 0 - +5 laipsnių temperatūroje. Informacija apie maisto gaminimą ir laikymą padeda ilgiau išlaikyti produktus šviežius ir saugius vartoti, taip pat gali prisidėti prie poveikio aplinkai ir atliekų mažinimo, kadangi tinkamai laikomi ir vartojami produktai nesugenda.

Pabaigai reikėtų akcentuoti, kad tiek grynojo kiekio nurodymo, tiek ir tinkamumo vartoti termino bei vartojimo sąlygų pateikimo reikalavimai Reglamentu Nr. 1169/2011 iš esmės nebus keičiami. Tačiau itin svarbu, kad ateityje šiose srityse būtų užtikrinama kontrolė, siekiant nustatyti, ar nėra reglamentavimo spragų ir ar teisinis reguliavimas visapusiškai užtikrina vartotojų teisę atpažinti ir pasirinkti sveikus ir saugius maisto produktus.

2.1.6. Alergenų ženklavimas

Paskutiniaisiais dešimtmečiais vis labiau auga sergamumas alerginėmis ligomis. Taip pat vis daugėja alergijos maistui atvejų. Anot alergiją maistui nagrinėjusio A. Kavaliūno ir jo kolegų, „maisto produktai gali sukelti įvairiausių nepageidaujamų reakcijų – tai vadinama padidėjusiu jautrumu maistui. Viena iš šių nepageidaujamų reakcijų yra alergija maistui. Alergija maistui apibrėžiama kaip imuninis organizmo atsakas į tam tikrą maisto produktą“¹²⁶. Mokslininkų teigimu, „alergijos maistui tampa labai rimta problema ne vien tik daugeliui vaikų ir tėvų, tačiau taip pat visam medicinos personalui bei gyventojų bendruomenei. Finansinė ir socialinė našta, susijusi su šia liga, vis didėja“¹²⁷. Todėl teisės aktų reikalavimai alergenų ženklavimui tampa vis labiau aktualūs ir turi didelę reikšmę alergiškų vartotojų informavimui.

Pabrėžtina, kad Direktyvoje 2000/13/EB alergenų ženklavimas apskritai nebuvo numatytas. Todėl nuo alergijų kenčiantys vartotojai privalėjo įdėmiai skaityti maisto produktų sudedamųjų dalių sąrašą, tačiau vis dėlto, ne visos alergiją ar netoleravimą sukeliančios medžiagos jame būdavo pateikiamos. Šiai problemai spręsti buvo priimta nauja direktyva 2003/89/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo¹²⁸ (toliau tekste – Direktyva 2003/89/EB). Šia direktyva buvo nustatytas imperatyvus reikalavimas kaip vieną iš

¹²⁶ Kavaliūnas, A., *et al.* Alergijos maistui epidemiologija: rizikos veiksniai, paplitimas, reikšmė. *Visuomenės sveikata*. 2010, 4(51): 35 – 44.

¹²⁷ *Ibid.*, p. 42.

¹²⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. lapkričio 10 d. direktyva 2003/89/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo. [2003] OL L 308.

privalomos ant maisto produkto etiketės pateiktinos informacijos grupių deklaruoti alergenų ir pateikti jų sąrašą. IIIa Direktyvos 2003/89/EB priede pateiktas maisto produktų sudedamųjų dalių, kurios turi būti nurodytos produkto etiketėje, kadangi gali sukelti alergiją ar nepageidaujamą jautrių vartotojų organizmo reakciją, sąrašas. Taip pat akcentuojama, kad Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2003/89/EB taip pat akcentuojama, jog siekiant neatsilikti nuo mokslo žinių ir pažangos raidos bei siekiant apsaugoti vartotojus nuo naujų maisto alergenų, svarbu, kad, esant būtinybei, būtų galima greitai patikslinti sudedamųjų dalių sąrašą, įtraukiant ar išbraukiant tam tikras sudedamąsias dalis arba medžiagas, jei moksliskai nustatyta, kad jos negali būti neigiamų reakcijų priežastimi. Šiuo teisės alergiškų tam tikriems maisto produktams ar medžiagoms vartotojų informavimo padėtis buvo pagerinta, tačiau išliko vienas itin probleminis aspektas – informaciją apie alergenų buvo reikalaujama pateikti tik fasuotų maisto produktų etiketėse.

Tačiau paminėti teisės aktai nustato reikalavimus tik fasuotiems maisto produktams, taigi šie reikalavimai maistui, parduodamam nefasuotam ar iš viešojo maitinimo įstaigų, netaikomi, nors tokie produktai gali būti potencialiai pavojingi alergiškiems vartotojams. Todėl itin svarbus Reglamentu Nr. 1169/2011 nustatytas naujas reikalavimas – privalomas informacijos apie tam tikras alergijas ar netoleravimą sukeliančias medžiagas arba produktus pateikimas, nepriklausomai nuo to, ar maisto produktai parduodami fasuoti, ar nefasuoti. Taip pat šis reikalavimas numatytas maisto produktams, kurie tiekiami viešojo maitinimo įstaigose. Išsamios alergenų ženklinimo taisyklės nustatytos Reglamento Nr. 1169/2011 21 str., kuriame nurodoma, kad kai maisto produktų etiketėse yra pateikiamas sudedamųjų dalių sąrašas, alergijas ar netoleravimą sukeliančių sudėtinių dalių pavadinimai pabrėžiamas pateikiant juos taip, kad aiškiai išsiskirtų iš kitų sąrašo sudedamųjų dalių, pvz., pasirenkant tam tikrą šriftą, stilių arba fono spalvą. Tais atvejais, kai maisto produkto sudedamųjų dalių sąrašas nepateikiamas, nustatytas reikalavimas pateikti nuorodą „sudėtyje yra“ ir nurodyti alergijas ar netoleravimą sukeliančios sudedamosios dalies pavadinimą. Pabrėžtina, kad minėtais būdais duomenų apie alergijas ar netoleravimą sukeliančias medžiagas nurodyti nereikalaujama tais atvejais, kai pačiame maisto produkto pavadinime aiškiai nurodyta atitinkama medžiaga arba produktas.

Apibendrintai galima teigti, kad teisės aktų pakeitimais atkreipiamas dėmesys į tai, jog alergijos maistui yra aktuali šio laikotarpio problema. Alergenų ženklinimas užtikrina alergiškų tam tikroms medžiagoms ar produktams, ar jų netoleruojančių vartotojų galimybes būti informuotais. Taip sumažinama našta alergijomis sergantiems pacientams, jų šeimos nariams. Siekiant efektyvaus informavimo apie minėtas medžiagas ir produktus reglamentavimo, alergenų ženklinimo teisinės nuostatos turėtų būti nuolat papildomos ir atnaujinamos, atsižvelgiant į mokslinius maisto alergijų tyrimus.

2.2. Papildomos informacijos apie maisto produktą pateikimo teisiniai reikalavimai

2.2.1. Įspėjimai apie naudotas chemines medžiagas ir maisto priedus

Vystantis technologijoms ir diegiant inovacijas maisto produktų srityje, atsiranda vis daugiau naujų iššūkių. Kuriami inovatyvūs maisto gaminimo ir pakavimo metodai, natūraliai užauginamų maisto žaliavų nebepakanka, todėl jos papildomos ar pakeičiamos cheminiais ingredientais. Todėl iškyla naujų pavojų dėl maisto produktų saugos. Taigi, svarbu užtikrinti veiksmingą reglamentavimą, modernų rizikos valdymą, užtikrinant efektyvią valstybės kontrolę, kuri užkirstų kelią nesaugaus maisto pateikimui į rinką, vykdant glaudų bendradarbiavimą ir konsultavimąsi dėl tokių maisto produktų saugos su tarptautinėmis ir Europos Sąjungos mokslo organizacijomis, stiprinant vartotojų informavimą ir švietimą. Viena iš informavimo priemonių šiuo metu yra reikalavimas pateikti papildomus užrašus apie produkto gamyboje ar sudėtyje panaudotas medžiagas, kurios gali lemti sveikatos sutrikimus.

Pagal naująjį Reglamentą Nr. 1169/2011, „ant visų jonizuojančiąja spinduliuote apdorotų maisto produktų turi būti nuoroda: „Apšvitinta“ arba „Apdorota jonizuojančiąja spinduliuote“¹²⁹. Jeigu produktai parduodami vienetais, šios nuorodos pateikiamos kiekvienos produkto etiketėje. Kai produktai parduodami urmu, šie žodžiai kartu su produkto pavadinimu nurodomi taros, į kurią produktai yra sudėti, viršuje arba šone. Taip pat nustatyta, kad jei apšvitintas produktas vartojamas kaip ingredientas, tie patys žodžiai nurodomi ingredientų sąrašė šalia jo pavadinimo. Europos Sąjungos šalyse leidžiama apšvitinti tik sausas aromatines žoles, prieskonius ir daržovių pagardus. Pabrėžtina, kad šis metodas leidžiamas tik tai atvejais, kai įrodomas jo technologinis pranašumas, būtina įrodyti, jog jis nesukelia pavojaus sveikatai.

Reglamente Nr. 1169/2011 įteisintas reikalavimas, kad maisto produktų, kuriuos gaminant panaudotos pakavimo dujos ir taip pailgintas jų tinkamumo vartoti terminas, etiketėse turi būti papildomas užrašas „Supakuota naudojant apsaugines dujas“¹³⁰. Europos Parlamento ir tarybos

¹²⁹ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, VI priedo A dalies 3 p.

¹³⁰ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, III priedo 1.1 p.

reglamente nr. 1333/2008/EB nurodoma, kad „įpakavimo dujos – dujos, išskyrus orą, įleidžiamos į talpyklą prieš įdedant maisto produktą į talpyklą, dėjimo į ją metu arba jau įdėjus“¹³¹. Verta pastebėti, kad šios dujos leistinos pakuoti netgi tradiciniais laikomiems produktams, kurių gamyboje draudžiami beveik visi maisto priedai, pvz. tradiciniams itališkiems mėsos gaminiams „Mortadella“, „Cotechino e zampone“.

Kadangi dabartiniu laikotarpiu į rinką pateikiama itin daug maisto produktų, kurių sudėtyje yra dirbtinių saldiklių, o dėl jų poveikio sveikatai tarp sveikatos priežiūros specialistų kyla kontraversišku diskusijų, Reglamente Nr. 1169/2011 aiškiai ir konkrečiai nurodoma, kokiais teiginiais turėtų būti žymimi produktai, kurių sudėtyje yra šių cheminių žaliavų ir kokioje pakuotės vietose jie turėtų būti nurodomi:

1) Jeigu maisto produktų sudėtyje yra saldiklio ar saldiklių – pateikiamas teiginys „su saldikliu (-iais)“. Šis teiginys turi būti aiškiai matomas, taigi, jį privalo pateikti prie maisto produkto pavadinimo (pvz., Gazuotas gaivusis gėrimas „Gaivus“, kriaušių, su saldikliais). Tenka pastebėti, kad šiuo metu gana dažnai saldikliai nurodomi tik maisto produktų sudėtyje, vengiama juos nurodyti prie pavadinimo. Įsigaliojus Reglamentui Nr. 1169/2011 šių produktų gamintojai privalės pakeisti dabartines etiketes į atitinkančias teisės akto reikalavimus.

2) Jeigu maisto produktų sudėtyje yra ir cukraus, ir saldiklių – šalia maisto produkto pavadinimo privalo būti pateikiamas teiginys „su cukrumi ir saldikliais“ (pvz. Krabų skonio lazdelės su ananasais ir majonezu (su cukrumi ir saldikliu)).

3) Maisto produktai, kurių sudėtyje yra aspartamo/aspartamo-acesulfamo druskos, ženklinami teiginiais „sudėtyje yra aspartamo (fenilalanino šaltinis)“, kai sudėtyje nurodomas tik jų numeris su E raide, arba „sudėtyje yra fenilalanino šaltinis“, kai šios medžiagos nurodomos sudedamųjų dalių sąrašė, nurodant jų konkrečius pavadinimus. Kaip teigia R. Vaičiūtė ir kiti mokslininkai, „Aspartamas – tai medžiaga, kuri suteikia saldumo, tačiau nesuteikia kalorijų. Jis gana plačiai naudojamas gaiviųjų gėrimų gamyboje, pvz., gėrimuose Coca-cola Light, Coca-cola Zero, kadangi gėrimus su saldikliais lengva gaminti, ir tokių produktų savikaina maža“¹³².

4) Maisto produktai, kurių sudėtyje yra daugiau nei 10 % poliolių priedų žymimi užrašu „vartojant dideliais kiekiais gali sukelti viduriavimą“. Polioliai yra saldikliai, kurie išgaunami ne cheminės sintezės būdu, o išgaunami iš natūralių produktų. Maksimalus jų kiekis maisto produktuose nėra reglamentuotas, tačiau verta pastebėti, kad kai kuriems asmenims, vartojant juos dideliais kiekiais gali pasireikšti neigiama organizmo reakcija – viduriavimas. Taigi, būtų galima

¹³¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas (EB) Nr. 1333/2008 dėl maisto priedų. [2008] OL L354/16, I priedo 20 p.

¹³² Vaičiūtė, R., *et al.* Saldiklių nustatymas vaisvandeniuose kapiliarine zonų elektroforeze. *Maisto chemija ir technologija*. 2007, 41(1): 89-94.

daryti prielaidą, jog teisiškai įtvirtinus šio saldiklio maksimalų leistiną kiekį, daugumai vartotojų būtų galima išvengti sveikatos sutrikimų.

Kai konditerijos gaminių ar gėrimų gamyboje naudojama glicirhizinė rūgštis ar jos amonio druskos arba saldymedžio *glycyrrhiza glabra* ir jų koncentracija yra 100 mg/kg ar 10 mg/l arba didesnė, etiketėje, iškart po sudedamųjų dalių sąrašo privalo būti pateikiamas užrašas „Sudėtyje yra paprastojo saldymedžio“. Šis teiginys nebūtinai, kai žodžiai „paprastasis saldymedis“ jau yra įtraukti į sudedamųjų dalių sąrašą arba pažymėti prie parduodamo maisto produkto pavadinimo. Kai aukščiau minėtų medžiagų koncentracija konditerijos gaminiuose yra 4 g/kg ar didesnė, o gėrimuose jų koncentracija yra 50 mg/l ar didesnė arba 300 mg/l ar didesnė (kai gėrimo sudėtyje yra daugiau kaip 1,2 tūrio proc. alkoholio) etiketėje būtinas užrašas „Sudėtyje yra paprastojo saldymedžio - sergantieji hipertenzija turi vartoti saikingai“. Šis užrašas turi būti pateiktas po sudedamųjų dalių sąrašo. Jei etiketėje sudedamųjų dalių sąrašo nėra, šis užrašas turi būti šalia parduodamo maisto produkto pavadinimo. Kadangi vartojant kartu su tam tikrais vaistinėmis preparatais paprastasis saldymedis gali sukelti neigiamas organizmo reakcijas, pvz., kaip teigia A. Lukoševičiūtė, „vartojant kartu su prednizolonu sumažėja plazmos klirensas, padidėja koncentracija plazmoje; su hidrokortizonu sukelia odos vazokonstrikciją; su geriamaisiais kontraceptikais sukelia hipertenziją, edemą, hipokalemiją“¹³³, itin svarbu, kad būtų atkreiptas vartotojų dėmesys į šį maisto priedą.

Itin kontraversiškas diskusijas kelia ir kofeino naudojimas tam tikruose produktuose. Viena vertus teigiama apie kofeino naudą, pvz., R. R. Mc Cusker ir jo mokslo kolegos teigia, kad „kofeinas skiriamas psichiniam ir fiziniam darbingumui gerinti“¹³⁴. V. Kaasinen ir kitų mokslininkų teigimu, „jis didina motorinį aktyvumą, judrumą bei mažina raumenų sustingimą“¹³⁵. Tačiau yra ir nemažai neigiamo kofeino poveikio aprašymų, pvz., pasak L. Radzevičienės ir R. Ostrausko, „jis gali didinti arterinį kraujospūdį, sąlygoti miego sutrikimus bei virškinimo sistemos diskomfortą, netgi padidinti spontaninio persileidimo riziką pirmąjį nėštumo trimestrą“¹³⁶. Todėl kai gėrimuose, skirtuose tiesiogiai vartoti be jokių pakeitimų arba gėrimuose, pagamintuose iš koncentruoto ar išdžiovinto produkto, kofeino yra daugiau nei 150 mg/l, etiketėje, tame pačiame regėjimo lauke, kaip ir parduodamo maisto produkto pavadinimas, turi būti užrašas „Sudėtyje daug kofeino. Nerekomenduojama vaikams, nėščioms ar žindančioms moterims“, ir nurodomas kofeino kiekis mg/100 ml. Pabrėžtina, kad šis reikalavimas netaikomas kavos ir arbatos gėrimams, kai produktų pavadinime yra žodžiai „kava“ arba „arbata“. Kitiems maisto produktams (ne gėrimams), į kuriuos kofeino įdėta fiziologiniu tikslu, taip pat taikomas analogiškas minėtam įspėjimo reikalavimas. Kadangi į dabartinę rinką patiekiami gana nemažai kavos ar arbatos produktų (gėrimų) ir jie yra gana patrauklūs žmonėms, kurie yra aktyvūs,

¹³³ Lukoševičiūtė, A. Vaistinių augalų bei jų preparatų ir cheminių vaistų sąveika. *Gydymo menas*. 2005, 11(123): 36-37.

¹³⁴ Mc Cusker, R.R., et al. Caffeine content of decaffeinated coffee. *Journal of Analytical Toxicology*. 2006, 30:611-613.

¹³⁵ Kaasinen V., et al. Dopaminergic effects of caffeine in the human striatum and thalamus. *Neuroreport* 2004, 15(2):281-285.

¹³⁶ Radzevičienė, L. Ostrauskas, R. Kavos vartojimas ir 2 tipo cukrinis diabetas. *Medicina*. 2009, 45(1): 61-67.

mėgsta išbandyti naujoves, yra linkę laikytis nuomonės, kad šie produktai suteikia budrumo, todėl juos vartoja nemažais kiekiais, manytina, kad kavos ir arbatos gėrimams taip pat turėtų būti taikomas įspėjimų apie kofeino poveikį sveikatai reikalavimas.

Naujuoju Reglamentu Nr. 1169/2011 įtvirtinama, kad maisto produktai ir sudedamosios dalys, į kuriuos įdėta fitosterolių, fitosterolio esterių, fitostanolių arba fitostanolio esterių privalo būti žymimi užrašu „įdėta augalų sterolių“ arba „įdėta augalų stanolių“ tame pačiame regėjimo lauke kaip ir maisto produkto pavadinimas, taip pat nurodomas jų kiekis procentais 100 g ar 100 ml maisto produkto. Taip pat tokių produktų etiketėse privalo būti pateikiami toliau išvardinti teiginiai: kad maisto produktas skirtas išimtinai žmonėms, norintiems sumažinti cholesterolio kiekį kraujyje (prie šio teiginio turi būti pateikiama informacija, kad negalima vartoti daugiau kaip 3 g įdėtų augalų sterolių ir (arba) augalų stanolių per parą); kad pacientai, vartojantys cholesterolį mažinančius vaistus, produktą gali vartoti tik prižiūrimi gydytojo; kad maisto produktas gali netikti nėščių ir krūtimi maitinančių moterų ir mažesnių kaip 5 metų vaikų mitybai. Taip pat būtina pateikti patarimą, kad maisto produktas, kuris turi minėtų sudėtinių dalių, turi būti subalansuotas ir įvairios mitybos dalis, o siekiant palaikyti karotinoidų kiekį reikia dažnai valgyti vaisius ir daržoves.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta aukščiau, papildomi užrašai apie produkto gamyboje ar sudėtyje panaudotas medžiagas, kurios gali lemti sveikatos sutrikimus, yra veiksminga priemonė, kuri saugo vartotojus, ypatingai specifinių sveikatos problemų turinčius asmenis, vaikus, nėščias moteris, nuo neigiamų organizmui padarinių ir įtakoja jų pasirinkimą. Taip pat, kadangi kai kurių medžiagų pavadinimai yra specifiniai, moksliniai ir sudėtingi vidutinio vartotojo supratimui, itin svarbu, kad šalia teiginių apie tam tikras medžiagas, esančias maisto produktų sudėtyje, būtų pateikiama ir informacija apie galimus neigiamus padarinius, vartojant minėtus maisto produktus. Kadangi teisės aktais reikalaujama, jog minėti teiginiai būtų pateikiami matomame regėjimo lauke, papildomai pabrėžiant apie galimą pašalinį poveikį, galima daryti išvadą, kad teisės aktuose nustatyti reikalavimai užtikrina efektyvų vartotojų informavimą apie cheminių medžiagų ir maisto priedų keliamą pavojų.

2.2.2. Įspėjimai apie genetiškai modifikuotas sudedamąsias dalis

Prieš apžvelgiant papildomų užrašų apie genetiškai modifikuotų organizmų (toliau tekste – GMO) ženklavimo teisinį reglamentavimą, tikslinga apibrėžti, kas GMO, kas yra genetinė modifikacija ir kokią reikšmę ji turi maisto produktams. Pagal teisiškai priimtą sąvoką „GMO yra toks organizmas, išskyrus žmogų, kuriame genetinė medžiaga pakeista tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos būdu“¹³⁷. Taigi, genetinė modifikacija – tai biotechnologijų sritis, kai taikant genų inžinerijos metodus, vieno organizmo sėklos genas perkliamas

¹³⁷ Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr.56-1976, 2 str. 3 d.

į kito organizmo sėklą. Tokiu būdu pakeičiamas genotipas ir išauginamas naujas, genetiškai modifikuotas organizmas, pasižymintis kitomis nei paprastai savybėmis. Pvz., tokiu būdu sukurtose sojų pupelėse yra daugiau kaip 57 proc. baltymų masės, kai tuo tarpu paprastose sojų pupelėse – 33-47 proc. Kadangi augalai, kurie auginami maistui, natūraliai daugindamiesi negalėtų įgyti tam tikrų savybių, pvz., atsparumo ligoms, kenkėjams, drėgmei, sausrui ir pan., genetinės modifikacijos reikšmė maisto pramonėje yra gana didelė, kadangi taip įdėjus mažiau sąnaudų, išauginamas didesnis derlius, kuris panaudojamas maisto produktų gamybai. Kita vertus, išvelgiama ir GMO grėsmė aplinkai, žmonių sveikatai, ūkiui.

Be GMO, dar yra įtvirtinta ir genetiškai modifikuoto produkto teisinė sąvoka – „tai toks produktas, kurio sudėtyje yra arba kuris susideda iš genetiškai modifikuotų organizmų arba jų dalių ir yra tiekiamas rinkai“¹³⁸. Taigi, iš šios sąvokos galima suformuluoti ir kas yra genetiškai modifikuoti maisto produktai – „tai maisto produktai, kurie susideda arba yra pagaminti iš GMO“¹³⁹. Toks apibrėžimas pateiktas ir pagrindiniame teisės akte, kuris reglamentuoja genetiškai modifikuotų maisto produktų ženklinimo reikalavimus – Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų (toliau tekste – Reglamentas Nr. 1829/2003).

Visų pirma reiktų akcentuoti, kad teisės aktais nereikalaujama, jog genetiškai modifikuoti maisto produktai parduotuvėse būtų laikomi atskirose lentynose, jie pateikiami šalia įprastinių maisto produktų. Taigi, vienintelis būdas vartotojams atskirti šiuos produktus – skaityti etiketėse pateiktą informaciją, kurioje privalo būti nurodoma, kad maistas pagamintas iš genetiškai modifikuotų žaliavų. Pabrėžtina, kad anot atliktų mokslinių tyrimų, dauguma respondentų visada ar dažnai pasidomi, kad jų perkamuose produktuose GMO nebūtų¹⁴⁰.

Reglamente Nr. 1829/2003 numatyta, kad maisto produktų, kurių sudėtyje yra daugiau kaip 0,9 proc. GMO, etiketėse privalo būti nurodytas teiginys apie GMO panaudojimą. Tačiau verta paminėti, kad net nedidelis kiekis GMO kai kuriems žmonėms gali sukelti alergines reakcijas, sveikatos sutrikimus. Anot M. Stankevičienės ir kitų mokslininkų, „mokslininkai iki šiol nepatvirtino vieningos nuomonės, ar tai visiškai saugūs produktai, kurie nepadarys neigiamos įtakos juos vartojantiems žmonėms ar jų palikuonims, ar vis dėlto tokių produktų reikėtų vengti“¹⁴¹. Tuo tarpu E. Butkevičienė ir D. Pikelytė teigia, kad „dėl biotechnologijų revoliucijos atsirado prielaidos sukurti naujus maisto produktus ir juos įdiegti maisto pramonėje. Teigiama, kad tai turės teigiamą įtaką visuomenės sveikatai, žmonių mitybai, gyvenimo trukmei ir kt.“¹⁴². Tačiau tuo pačiu autorės pabrėžia, kad „dėl žmonių sukurtų biotechnogeninių rizikų, susietų su GMP [...], kyla visuomenės susirūpinimas, nes

¹³⁸ Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr.56-1976, 2 str. 6 d.

¹³⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 23 d. reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. [2003] OL, L268, 2 str. 6 d.

¹⁴⁰ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 72.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Butkevičienė, E., Pikelytė, D. Genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turinčių produktų sklaidos reglamentavimas ir jo vertinimas. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011, 10(3): 475 – 484.

biotechnologijos yra naujos ir valdžios institucijos nėra pasirengusios efektyviai valdyti tų technologijų sukurtų produktų sklaidos¹⁴³. Taigi, kadangi GMO naudojimas maisto produktuose yra vertinamas ganėtinai kontraversiškai, manytina, kad vartotojams turi būti suteikta teisė sužinoti apie GMO panaudojimą maisto produktuose tam, kad jie būtų visapusiškai informuoti ir turėtų galimybę pasirinkti – įsigyti produktus su GMO, ar įprastinius. Taigi, galima preziumuoti, kad reikalavimas ženklinti teiginius apie GMO turėtų būti taikomas netgi tais atvejais, kai organizmai nesudaro šiuo metu reglamentuojamos 0,9 proc. produkto dalies.

Remiantis Reglamentu Nr. 1829/2003, galima išskirti konkrečius GMO ženklavimo reikalavimus maisto produktų etiketėse, t.y.:

1. Jeigu maisto produktas susideda iš daugiau kaip vieno ingrediento, maisto produkto sudėtinių dalių sąrašė šalia genetiškai modifikuoto ingrediento pavadinimo įrašomi žodžiai „genetiškai modifikuotas“ arba „pagamintas iš genetiškai modifikuoto (ingrediento pavadinimas)“ arba padaroma išnaša ir šie teiginiai pateikiami sąrašo pabaigoje.
2. Jeigu ingredientas pavadintas tam tikros kategorijos vardu – šalia jos pavadinimo parašomi žodžiai „kurio sudėtyje yra genetiškai modifikuoto (organizmo pavadinimas)“ arba „kurio sudėtyje yra (ingrediento pavadinimas), pagaminto iš genetiškai modifikuoto (organizmo pavadinimas)“ arba padaroma išnaša ir šie teiginiai pateikiami sąrašo pabaigoje.
3. Jeigu sudėtinių dalių sąrašas nepateikiamas – apie GMO privaloma nurodyti maisto produkto pavadinime.
4. Kai maisto produktas parduodamas nefasuotas, arba jo pakuotė yra mažesnė negu 10 cm², informacija apie GMO pakankamai dideliu šriftu pateikiama vitrineje, kurioje padėtas maisto produktas, ar visai šalia jos, arba ant pakavimo medžiagos.

VMVT teigimu, 2011 m., „vykdant importuojamų maisto produktų (sojų, kukurūzų, ryžių, rapsų, maisto papildų, duonos, makaronų, konditerijos gaminių, šokolado produktų) valstybinę kontrolę, įvertinus jų riziką atrinkta 119 mėginių galimai genetinei modifikacijai nustatyti. Iš jų: 3 mėginiuose nustatyti genetiškai modifikuoti sojų produktai, kurių ženklavimo etiketėse, nei kituose siuntą lydinčiuose dokumentuose to nebuvo nurodyta. Taip pat Kontrolės metu nustatyti 4 pažeidimų atvejai, kai įmonės naudojo gamybai sojų aliejų, išspausť iš genetiškai modifikuotų sojų pupelių, tačiau pagaminto produkto ženklavimo etiketėse to nebuvo nurodoma“¹⁴⁴. Taigi, galima daryti išvadą, kad valstybinė kontrolė yra itin svarbi, apgaulingo GMO ženklavimo kelio užkirtimui, todėl, siekiant vartotojų neklaidinimo, turėtų būti nuolat intensyviai vykdytina.

Viską apibendrinus, darytina išvada, kad nepaisant aukščiau minėtų teisinių reikalavimų, išlieka GMO ženklavimo pateikimo reglamentavimo problema, kadangi pagal dabartinius galiojančius

¹⁴³ Butkevičienė, E., Pikelytė, D., *supra* note 142, p. 482.

¹⁴⁴ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2011 metų veiklos ataskaita, patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2012 m. kovo 20 d. įsakymu Nr. B1-235. Vilnius, 2012-02-20.

reikalavimus, kurių privalu laikytis, informacija apie GMO neturi būti paženklinta paryškintu šriftu. Kadangi, kaip jau minėta, tiek dėl rizikos vartotojų sveikatai, tiek dėl teisės pasirinkti tarp genetiškai modifikuotų ir tradicinių maisto produktų, svarbu, jog vartotojai būtų aiškiai informuoti, rekomenduotina, kad ateityje šis reikalavimas turėtų būti įteisintas.

2.2.3. Ekologinės gamybos logotipo pateikimo reikalavimai

Toliau nagrinėjant privalomai pateikiamos informacijos apie maisto produktus reglamentavimo ypatumus verta paanalizuoti reikalavimus, taikytinus maisto produktams, kuriuos siekiama paženklinti kaip ekologiškus. Kaip teigia M. Stankevičienė ir kiti mokslininkai, „ekologiškų produktų bumas Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, sparčiai didėja. Kasdien vis daugiau žmonių pasirenka ekologišką gyvenimo būdą, suprasdami, kad tai yra geriausia investicija į savo gerą savijautą ir sveikatą“¹⁴⁵. Anot V. Rutkoviienės ir G. Garliauskienės „svarbiausi ekologiškų maisto produktų pasirinkimo motyvai, vartotojų nuomone, yra produktų saugumas, kokybė, geresnis skonis, aplinkos apsauga“¹⁴⁶.

Tačiau prieš pateikiant ekologinės gamybos logotipo ženklinimo reikalavimus, tikslinga išanalizuoti, kokie produktai laikytini ekologiškais, kadangi, autorių teigimu, „vartotojai nurodė, kad dažnai vartoja ekologiškus maisto produktus, tačiau tai nėra visiškai teisinga informacija. Didžiausia taip atsakusių respondentų dalis klaidingai ekologiškų produktų kategorijai priskyrė savame ūkyje išaugintus maisto produktus“¹⁴⁷. Jiems antrina ir R. Stašys ir T. Tarasevičius, kurių teigimu „ekologiškus maisto produktus vartotojai suvokia kaip turinčius išskirtines savybes: sveikas, saugus, maistingas, daug vitaminų, skanus, savo šalyje gamintas, brangus, riboto prieinamumo, ženklintas maisto produktas. Kai kurios šioms produktams priskiriamos savybės nėra įrodytos moksliai. Nepaisant to, šios savybės – tariamos ar įrodytos – turi įtakos vartotojo ekologiško maisto produkto suvokimui“¹⁴⁸. Taigi, svarbu akcentuoti, kas yra ekologiški produktai ir kokie ypatumai juos skiria nuo įprastinių.

Mokslininkų G. Roddy, C. Cowan, G. Hutchinson nuomone, „ekologiški maisto produktai – tai ekologiško ūkininkavimo produktai“¹⁴⁹. Anot jų, „ekologinis ūkininkavimas yra ūkininkavimas, naudojant ribotą trąšų ir pesticidų kurie gali turėti žalingą poveikį aplinkai, kiekį“¹⁵⁰. Tuo tarpu vėlesnius mokslinius tyrinėjimus atlikę P. Jones, *et al.*, praplėtė ekologiško maisto sampratą,

¹⁴⁵ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 75.

¹⁴⁶ Rutkoviienė, V., Garliauskienė, G. Ekologiškų maisto produktų paklausą lemiantys veiksniai. *Žemės ūkio mokslai*. 2007, 14(2): 66 – 71.

¹⁴⁷ Stankevičienė, M., *et al.*, *op. cit.*, p. 75.

¹⁴⁸ Stašys, R., Tarasevičius, T. Vartotojo suvokiamas ekologiškas maisto produktas. *Management theory and studies for rural buiseness and infrastructure developement*. 2010, 20(1):131 – 138.

¹⁴⁹ Roddy, G., Cowan, C., Hutchinson, G. Organic Food – a Discription of the Irish Market. *British Food Journal*. 1997, 96(4):3 – 10.

¹⁵⁰ *Ibid*, p. 8.

teigdamas, jog „ekologiški maisto produktai – tai produktai, užauginti, pagaminti ir apdoroti nenaudojant sintetinių chemikalų ir trąšų, herbicidų, pesticidų, fungicidų, augimo hormonų ir stabilizatorių bei genetiškai modifikuotų organizmų“¹⁵¹. Tuo tarpu, „ekologinis ūkininkavimas – tai ekologinę pusiausvyrą išlaikanti gamybos valdymo sistema, besiremianti biologiniais procesais, siekiant palaikyti ir pagerinti žemės derlingumą ir augalų bei gyvūnų gerovę“¹⁵². Svarbu atkreipti dėmesį, kad tikslaus ekologiško maisto produkto apibrėžimo teisės aktais nėra nustatyta. Išanalizavus Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytus ekologinio ūkininkavimo ir gamybos reikalavimus, galima būtų daryti išvadą, kad ekologiškas maisto produktas – tai produktas, kuris yra išaugintas, perdirbtas, paženklintas ir realizuotas pagal teisės aktais nustatytas bendrąsias gamybos, ekologinio ūkio gamybos, perdirbtų pašarų ir perdirbto maisto taisykles, ir patvirtintas ekologiško produkto sertifikatu.

Siekiant, kad ekologiško maisto produkto samprata būtų aiškesnė, tikslinga būtų atskleisti minėtų taisyklių esmę. Bendrosios gamybos taisyklės įtvirtina GMO ir jonizuojančiosios spinduliuotės naudojimo draudimą. Ekologinio ūkininkavimo taisyklės – tai taisyklių ekologiniam ūkininkavimui visuma, kurią galima apibendrinti vienu imperatyviu reikalavimu – žemės ūkio valda turi būti valdoma laikantis ekologinei gamybai taikomų reikalavimų. Ekologiškai auginamų galvijų pašarai turi būti gaminami iš ekologiškų pašarinių žaliavų, išskyrus atvejus, kai nėra ekologiško pašaro žaliavos atitiktis, ir tik išskirtiniais atvejais leistina, kad paros racione būtų ne daugiau kaip 25 proc. neekologiškų pašarinių žaliavų. Leistini tik teisės aktuose¹⁵³ nurodyti pašarų priedai ir perdirbimo pagalbinės priemonės. Perdirbtas maistas ženklinamas kaip ekologiškas prekiniame pavadinime tik tuo atveju, jeigu ne mažiau kaip 95 proc. perdirbto maisto sudaro ekologiški ingredientai, ingredientų sąrašė – jei tokio maisto paruošimas laiko ar vietos požiūriu atskiriamas nuo neekologiško maisto ir laikomasi perdirbto maisto gamybos bendrųjų taisyklių, ingredientų sąrašė, tame pačiame matomame regėjimo lauke kaip ir pavadinimas – kai pagrindinis ingredientas yra medžioklės ar žvejybos produktas, jį sudaro kiti ekologiški žemės ūkio kilmės ingredientai ir tokio maisto paruošimas laiko ar vietos požiūriu atskiriamas nuo neekologiško maisto ir laikomasi perdirbto maisto gamybos bendrųjų taisyklių.

Ekologinio ūkininkavimo, ekologiškų maisto produktų gamybos ir ženklinimo pagrindai buvo nustatyti 1991 m. Tarybos Reglamentu nr. 2092/91/EEB¹⁵⁴. Šiuo Reglamentu buvo numatytos būtinausios ekologinio ūkininkavimo ir ekologinės maisto produktų gamybos ir ženklinimo taisyklės. Tačiau ilgainiui minėtas Reglamentas buvo daug kartų keistas ir pildytas, todėl tapo itin sudėtingas ir

¹⁵¹ Jones, P., *et al.* Retailing Organic Food. *British Food Journal*. 2001, 103(5):358 – 365.

¹⁵² *Ibid*, p. 364.

¹⁵³ Komisijos 2008 m. rugsėjo 5 d. reglamentas (EB) Nr. 889/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklinimo ir kontrolės. [2008] OL L 250/1.

¹⁵⁴ Tarybos 1991 m. birželio 24 d. reglamentas (EEB) Nr. 2092/91 dėl ekologinės žemės ūkio produktų gamybos ir nuorodų apie tokią gamybą ant žemės ūkio ir maisto produktų. [1991] OL L 198.

platus. Todėl po daugelio konsultacijų¹⁵⁵ 2005 m. Europos Komisija padarė išvadas, jog „reikia nustatyti išsamesnius ekologinio ūkininkavimo principus ir tikslus, svarbu išsaugoti patikrinimų sistemos vientisumą, reikia sutvarkyti prastai dėl nacionalinių ir privačių logotipų ir standartų veikiančią vidaus rinką, užbaigti rengti ir pataisyti standartus ir nustatyti veiksmingesnes importo nuostatas“¹⁵⁶, ir paskelbė pasiūlymą dėl naujo Tarybos reglamento dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo¹⁵⁷. Į šį pasiūlymą buvo atsižvelgta ir, 2007 m. pritarta naujam Tarybos reglamentui nr. 834/2007/EB (toliau tekste – Naujasis Tarybos reglamentas), kuriuo nustatomi bendri tikslai ir principai, kuriais grindžiamos pagal šį reglamentą nustatytos taisyklės dėl:

- a) ekologiškų produktų gamybos, paruošimo ir platinimo visų etapų bei jų kontrolės;
- b) nuorodų, žyminčių ekologinę gamybą, naudojimo ženklinant ir reklamuojant¹⁵⁸.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad reglamentu nr. 2092/91/EEB buvo įteisintas tik savanoriškas ekologiškų maisto produktų ženklavimas. T.y., jo nuostatos atitinkantys maisto produktai galėjo būti paženklininti ekologiško gaminio logotipu, tačiau imperatyvaus teisinio įpareigojimo gamintojams nebuvo nustatyta. Įsigaliojus Naujam Tarybos reglamentui situacija pasikeitė. Minėto reglamento preambulėje numatyta, kad „siekiant aiškumo vartotojų atžvilgiu visoje Bendrijos rinkoje, turėtų būti numatytas privalomas Europos Sąjungos logotipo naudojimas visiems Bendrijoje pagamintiems ekologiškiems fasuotiems maisto produktams. Kitais atvejais turėtų būti galima savanoriškai naudoti Europos Sąjungos logotipą Bendrijoje pagamintiems ekologiškiems nefasuotiems produktams ar bet kuriems iš trečiųjų šalių importuojamiems ekologiškiems produktams“¹⁵⁹. Galutinai nuo savanoriško prie privalomo Europos Sąjungos ekologinės gamybos logotipo pateikimo prieita 2010 m. liepos 1 d., įsigaliojus Komisijos reglamentui nr. 271/2010/EB¹⁶⁰, kuriuo, po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, „Bendrijos ekologinės gamybos logotipo“ nuoroda pakeista į „Europos Sąjungos gamybos logotipo“ (toliau tekste – ES ekologinės gamybos logotipas) nuorodą ir patvirtintas naujas, vienodas ir visoje Europos sąjungoje privalomas ES ekologinės gamybos logotipas, neretai vadinamas „Europos lapu“¹⁶¹. Tuo pačiu teisės aktu paliekama galimybė papildomai maisto produktų pakuotėse pateikti nacionalinius ekologiškos gamybos ženklus.

¹⁵⁵ 2001 m. Taryba paragino Komisiją pasiūlyti Europos veiksmų planą, skirtą ekologiškiems maisto produktams ir ekologiniam ūkininkavimui. Vykdamas šį veiksmų planą buvo surengta daug konsultacijų, įskaitant ekspertų grupės posėdžius, internetines konsultacijas su visuomene, 2004 m. surengtą viešąjį svarstymą.

¹⁵⁶ Europos Komisijos 2005 m. gruodžio 21 d. pasiūlymas dėl Tarybos Reglamento dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo KOM(2005) 671 galutinis.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo ir panaikinantį Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189, 1 str. 1d.

¹⁵⁹ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo ir panaikinantį Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189, preambulės 24 p.

¹⁶⁰ Komisijos 2010 m. kovo 24 d. reglamentas (ES) Nr. 271/2010 kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 834/2007, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 nuostatų dėl Europos sąjungos ekologinės gamybos logotipo įgyvendinimo taisyklės. [2010] OL L 271/2010.

¹⁶¹ „Europos lapas“ simbolizuoja Europos ir gamtos sąjungą. Žvaigždės, atkartojančios Europos sąjungos vėliavos žvaigždės simbolizuoja Europą, o žalia spalva ir stilizuotas lapas – gamtą.

„Europos lapu“ paženklininti maisto produktai turi atitikti ankščiau minėtus ekologinio ūkininkavimo ir gamybos reikalavimus. Taip pat svarbu akcentuoti, kad ženklinant fasuotus ekologiškus maisto produktus, ant pakuotės, tame pačiame regėjimo lauke, kaip ir ekologinės gamybos logotipas, papildomai būtina nurodyti ir produktų sudėtinių dalių pagaminimo vietą ir už tikrinimus atsakingos institucijos kodą. Už tikrinimus atsakingos institucijos kodas pateikiamas visais atvejais, kai pateikiamas su ekologine gamyba susijęs terminas, nepaisant to, ar kartu naudojamas ekologinės gamybos logotipas. Jis nurodomas tokiu formatu: AB-CDE-999. AB – tai šalies, kurioje atliekama kontrolė, ISO kodas, CDE - terminas, sudarytas iš trijų raidžių ir susijęs su ekologinės gamybos būdu, kurį turi nustatyti Komisija arba kiekviena valstybė narė, pvz., „bio“, „öko“, „org“ arba „eko“, 999 - nuorodos numeris, sudarytas iš ne daugiau kaip trijų skaitmenų, kurį skiria kiekvienos valstybės narės kompetentinga institucija arba Europos Komisija¹⁶². Pagal Tarybos reglamentą nr. 834/2007/EB, „produktų sudėtinių dalių pagaminimo vietą privaloma nurodyti tik tada, kai pakuotė paženklinama „Europos lapo“ logotipu, pateikiant vieną iš šių nuorodų:

- „ES žemės ūkis“, kai žemės ūkio žaliavos buvo užaugintos ES;
- „ne ES žemės ūkis“, kai žemės ūkio žaliavos buvo užaugintos trečiojoje šalyje;
- „ES ir ne ES žemės ūkis“, kai vienos žemės ūkio žaliavos buvo užaugintos Bendrijoje, o kitos – trečiojoje šalyje“¹⁶³.

Minėtu reglamentu taip pat nustatyta, kad „jeigu ES arba ne ES pagamintų žemės ūkio žaliavų kiekis yra nedidelis, t.y., neviršija 2 proc. viso produkte esančio žaliavų kiekio, paliekama galimybė pateikti nuorodą „ES žemės ūkis“ ar „ne ES žemės ūkis“. Taip pat vietoje nuorodos ar papildomai leidžiama pateikti konkrečios šalies pavadinimą, tačiau pabrėžtina, kad šis ženklinimo variantas galimas tik tokiu atveju, kai visos produkto sudėtyje esančios žaliavos buvo pagamintos toje šalyje. Atkreiptinas dėmesys, kad nurodytos nuorodos spalva, dydis ir šriftas neturi būti labiau pastebimi negu produkto prekinis pavadinimas“¹⁶⁴.

Nors teisės aktai griežtai nustato, kad terminų „ekologiškas“, „bio-“, „eko-“, ir panašiai, vartojimas yra leistinas tik ekologiškų produktų pavadinimuose, atkreiptinas dėmesys, kad dažnai maisto produktų pakuotėse tenka pastebėti teiginius kad jie pagaminti „tik iš natūralių ingredientų“, „be hormonų“, „genetiškai nemodifikuoti“ ir pan. Tokių terminų naudojimas gali suklaidinti vartotojus, sudarant įspūdį, kad šie produktai atitinka ekologinės gamybos reikalavimus. Anot M. Stankevičienės ir kitų mokslininkų atlikto tyrimo, daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, jog kartais

¹⁶² Komisijos 2010 m. kovo 24 d. reglamentas (ES) Nr. 271/2010 kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 889/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 nuostatų dėl Europos sąjungos ekologinės gamybos logotipo įgyvendinimo taisyklės. [2010] OL L 271/2010, 58 str.

¹⁶³ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189, 24 str. 1d.

¹⁶⁴ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189, 24 str. 1d.

perka ekologiškus maisto produktus, o trečdalis – dažnai¹⁶⁵. Todėl itin svarbu, kad vartotojai būtų tinkamai informuoti apie ES ekologinės gamybos logotipą bei nacionalinį ekologiškų maisto produktų ženklą ir sugebėtų juos atskirti nuo kitų panašiai ženklinamų produktų.

Ekologiški produktai tampa vis labiau populiarūs visame pasaulyje, tačiau susiduriama su problema, kad šiuo metu nėra nustatytų bendrų tų Europos Sąjungai, tiek trečiosioms šalims, reikalavimų ekologiškų produktų gamybai. Šiai problemai spręsti Europos Sąjungos teisės aktais nustatyta dvejopa ekologinių produktų importo sistema. Kai kurios trečiosios šalys (šiuo metu tai Argentina, Australija, Kanada, Kosta Rika, Indija, Izraelis, Japonija, JAV, Šveicarija, Naujoji Zelandija ir Tunisas) turi analogiškas Europos Sąjungai ekologinės gamybos ir kontrolės taisykles. Taigi, jų produktai ženklinami pagal Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. Prieš tiekiant į Europos Sąjungos rinką maisto produktus iš kitų trečiųjų šalių, jie turi būti įvertinti šalių narių kompetentingų institucijų, ar atitinka lygiaverčius Europos Sąjungos standartus.

Taigi, išanalizavus ekologiškų maisto produktų ženklinimo reikalavimus, galima apibendrintai teigti, jog, nors kol kas nėra teisinio ekologiško maisto produkto apibrėžimo, jo samprata gali būti išvesta iš teisės aktais nustatytų ekologinio ūkininkavimo, gamybos ir maisto produktų ženklinimo reikalavimų. Siekiant kuo geriau patenkinti vartotojų interesus, nuo savanoriško ekologinės gamybos ženklinimo, ilgainiui pereita prie privalomo. 2010 m. visuotinai sutarta dėl vieningo visai Europos Sąjungai ekologiškų gaminių logotipo („Europos lapo“), todėl svarbu, kad vartotojai būtų informuojami apie jo specifiką ir neliktų suklaidinti dėl kitų panašių ženklų ar teiginių. Siekiant kuo geriau užtikrinti vartotojų poreikius ir sąžiningą konkurenciją, taikomos itin griežtos ženklinimo taisyklės ekologiškiems maisto produktams, importuojamiems iš trečiųjų šalių. Jiems taikomi lygiaverčiai Europos Sąjungos valstybėse auginamiems ir gaminamiems ekologiškiems maisto produktams reikalavimai.

¹⁶⁵ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 75.

3. SAVANORIŠKAI TEIKIAMOS INFORMACIJOS APIE MAISTO PRODUKTUS REGLAMENTAVIMAS

3.1. Teiginių apie maistingumą ir sveikatingumą reglamentavimo ypatumai

3.1.1. Maistingumo ir sveikatingumo teiginių pateikimo teisiniai pagrindai

Šiuolaikinėje rinkoje vis daugiau produktų ženklinama pasitelkiant teiginius apie maistingumą ir sveikatingumą. Dauguma jų – ne tik informacijos apie maisto produktus informacijos šaltinis vartotojams, bet ir efektyvi marketingo priemonė. Todėl teisiniu reguliavimu siekiama, kad minėti teiginiai visais jų pateikimo atvejais būtų teisingi. Prieš pateikiant išsamią teisės aktų, reglamentuojančių maistingumo ir sveikatingumo teiginių pateikimo reikalavimus, svarbu akcentuoti, kad, kaip jau minėta, teiginys apie maistingumą – tai teiginys, kuriuo tiesiogiai ar netiesiogiai teigiama ar užsimenama, kad produktas turi tam tikrų naudingų maistinių savybių dėl energijos (kaloringumo) ar maistinių medžiagų, kurių jis suteikia, suteikia mažesnę ar didesnę kiekį, arba visai nesuteikia. Teiginys apie sveikatingumą – teiginys, kuriuo teigiama ar užsimenama, kad esama ryšio tarp maisto produkto kategorijos, paties produkto ar jo sudėtinės dalies, ir sveikatos. Su minėtais teiginiais gana glaudžiai susiję ir teiginiai apie susirgimo pavojaus sumažinimą, kuriais teigiama, kad tam tikri produktai sumažina pavojų susirgti. Pabrėžtina, kad dėl šiuo metu leistinių maistingumo ir sveikatingumo teiginių gausos ir tyrimo ribotumo, darbe plačiai nebus nagrinėjamos konkrečios teiginių pateikimo sąlygos, o koncentruojamasi ties reglamentavimo raida bei svarbiausiais teisiniais reikalavimais, kurių privaloma laikytis, siekiant paženklinti maisto produktus maistingumo ar sveikatingumo teiginiais.

Maistingumo ir sveikatingumo teiginiais paženklintų maisto produktų poveikis aktualus vartotojams, kadangi poreikis pasirinkti produktus, kurie gali turėti įtakos sveikatos pagerinimui ar pasižymi ypatingomis maistingumo savybėmis, yra gana didelis. Maistingumo ir sveikatingumo teiginiai turi įtakos ir rinkos funkcionavimui, kadangi lemia konkurenciją tarp ypatingomis savybėmis pasižyminčių ir įprastinių maisto produktų. Todėl itin svarbus efektyvus ir moksliskai pagrįstas vienodas reglamentavimas, kuris numatytų visų mitybinių teiginių pateikimo reikalavimus, taip užtikrinant aukšto lygio vartotojų apsaugą bei informavimą ir sukurti vienodas konkurencijos sąlygas maisto pramonėje. Šie reikalavimai įtvirtinti Europos Parlamento ir Komisijos Reglamente Nr. 1924/2006 (toliau tekste – Reglamentas Nr. 1924/2006)¹⁶⁶. Tačiau verta paminėti, jog šiuo reglamentu įteisinti tik bendrieji reikalavimai maisto produktų mitybinių teiginių pateikimui ir įteisintas leistinių

¹⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9.

maistingumo teiginių sąrašas, su konkrečiomis sąlygomis, kokiais atvejais šie teiginiai gali būti vartojami. Taip pat minėtame reglamente įtvirtintas reikalavimas Europos Komisijai, pasikonsultavus su EMST, iki 2010 m. pabaigos pateikti leistinų Europos Sąjungos sveikumo teiginių sąrašą ir reikalavimus, taikytinus norint ženklinti maisto produktus minėtais teiginiais. Šiuo pagrindu 2012 m. gruodžio 14 d. įsigalios Europos Komisijos reglamentas Nr. 432/2012 dėl tam tikrų leidžiamų vartoti teiginių apie maisto produktų sveikumą, išskyrus teiginius apie susirgimo rizikos mažinimą, vaikų vystymąsi ir sveikatą, sąrašo sudarymo¹⁶⁷ (toliau tekste – Reglamentas nr. 432/2012). Šis reglamentas, atsižvelgus į daugiau kaip 44 000 valstybių narių pateiktų teiginių, pateikia daug platesnį konkretų sąrašą sveikatingumo teiginių, kurie leistini vartoti Europos Sąjungoje. Reglamente Nr. 1924/2006 numatyta, kad visi leidžiami Sąjungos leidžiami vartoti teiginiai ir, inter alia, taikomos jų vartojimo sąlygos įrašomi į teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikumą registrą. Šiame registre taip pat bus visų atmestų teiginių apie sveikumą sąrašas ir jų atmetimo priežastys. Reglamento Nr. 432/2012 preambulėje numatoma, kad „teiginiai apie sveikumą, kuriuos valstybės narės išbraukė, nebus įtraukti į Sąjungos registro atmestų teiginių apie sveikumą sąrašą. Registras bus periodiškai atnaujinamas ir prireikus atsižvelgiant į pažangą dėl teiginių apie sveikumą, kurių vertinimo Taryba ir (arba) kurių svarstymo Komisija dar nebaigė, nagrinėjimo“¹⁶⁸. Taigi, manytina, kad teiginių dėl maistingumo ir sveikatingumo sąrašas ateityje bus koreguojamas ir tikėtina, jog reglamentavimas šioje srityje taip pat bus plečiamas.

3.1.2. Vartotojų neklaidinimo reikalavimas

2000 m. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje nr. 2000/13/EB¹⁶⁹ įteisintas draudimas naudoti informaciją, kuri klaidintų pirkėją arba priskirtų maisto produktams maistines savybes. Sąžiningos informacijos teikimo praktikos reikalavimas įtvirtintas ir Reglamente Nr. 1169/2011, išplečiant, kad „informacija apie maistą negali būti paini ir dviprasmiška ir neturi klaidinti:

1. Dėl maisto produkto ypatybių, ypač jo pobūdžio, tapatumo, savybių, sudėties, kiekio, tinkamumo vartoti termino, kilmės šalies ar kilmės vietos, gamybos ar ruošimo būdo;
2. Priskiriant maisto produktui poveikį arba savybių, kurių jis iš tikrųjų neturi;

¹⁶⁷ Komisijos 2012 m. gegužės 16 d. reglamentas (ES) Nr. 432/2012 dėl tam tikrų leidžiamų vartoti teiginių apie maisto produktų sveikumą, išskyrus teiginius apie susirgimo rizikos mažinimą, vaikų vystymąsi ir sveikatą, sąrašo sudarymo. [2012] OL L136/1.

¹⁶⁸ Komisijos 2012 m. gegužės 16 d. reglamentas (ES) Nr. 432/2012 dėl tam tikrų leidžiamų vartoti teiginių apie maisto produktų sveikumą, išskyrus teiginius apie susirgimo rizikos mažinimą, vaikų vystymąsi ir sveikatą, sąrašo sudarymo. [2012] OL L136/1, preambulės 15 p.

¹⁶⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.

3. Darant užuominą apie ypatingas maisto produkto savybes, nors jos iš tikrųjų yra būdingos visiems tokiems panašioms maisto produktams, ypač specialiai atkreipiant dėmesį į tam tikrų sudedamųjų dalių ir (arba) maistinių medžiagų buvimą ar nebuvimą;
4. Naudojantis išvaizda, aprašomąja arba vaizdine medžiaga darant užuominą, kad maisto produkto sudėtyje yra tam tikras maisto produktas arba sudedamoji dalis, nors iš tikrųjų tame maisto produkte natūraliai esantis komponentas arba įprastai naudojama sudedamoji dalis yra pakeisti kitu komponentu ar kita sudedamąja dalimi¹⁷⁰.

Pateikiant maistingumo ir sveikumo teiginius, atsiranda tikimybė pažeisti keletą aukščiau išvardintų reikalavimų, t.y., suklaidinti vartotojus dėl maisto produktų ypatybių, ypatingų savybių ar poveikio priskyrimo, pateikiant teiginius ant maisto produktų, kurie iš tiesų nesiskiria nuo kitų tos grupės produktų. Todėl Reglamente Nr. 1924/2006 įtvirtinta, kad teiginiai apie sveikatingumą ir maistingumą turi būti teisingi, aiškūs, patikimi ir padėtų vartotojui pasirinkti sveiką mitybą. Taip pat šuo teisės aktu reglamentuojama, kad teiginiai apie maistingumą ir sveikatingumą neturi būti melagingi, dviprasmiški ar klaidinantys ir kelti abejonių dėl kitų maisto produktų saugos ar maistinio pakankamumo. Tai itin svarbu, kadangi kad maistingumo ir sveikatingumo teiginiai gali kelti vartotojams asociacijas su sveika mityba, ligų profilaktika ar netgi gydymu. Apžvelgiant teisinius teiginių neklaidinimo reikalavimus taip pat verta pažymėti, jog lyginamaisiais maistingumo teiginiais leistina ženklinti tik tos pačios kategorijos maisto produktus. Reglamentas Nr. 1924/2006 taip pat numato, kad „vartotojų neklaidinimo vertinimo kriterijumi pasirenkamas vidutinis vartotojas, kuris, pagal Teisingumo Teismo išaiškinimą, yra pakankamai gerai informuotas, atidus bei atsargus, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius, tačiau reglamente yra nuostata, skirta užkirsti kelią vartotojų, kurie dėl savo savybių yra labai jautrūs klaidinantiems teiginiams, išnaudojimui“¹⁷¹. Pabrėžtina, kad maisto produktus, kurie ženklinami maistingumo ir sveikumo teiginiais, vartotojai gali palaikyti produktais, turinčiais maistinių, fiziologinių ar kitų sveikatai naudingų privalumų, palyginti su panašiais ar kitais produktais, kurie nėra papildyti tokiomis maistinėmis medžiagomis ar kitais priedais. Reglamento nr. 1924/2006 preambulėje išreiškiamas susirūpinimas, kad „tai gali vartotojus paskatinti priimti sprendimus, tiesiogiai lemiančius tokį pavienių maistinių ar kitų medžiagų bendrą suvartojamą kiekį, kuris neatitiktų mokslininkų rekomenduojamo kiekio“¹⁷². Todėl reglamentu Nr. 1924/2006 reikalaujama, kad maistingumo ir

¹⁷⁰ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. OL L 304, 7 str. 1 d.

¹⁷¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9, preambulės 16 p.

¹⁷² Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9, preambulės 10 p.

sveikatingumo teiginiai neturi skatinti ar pritarti perdėtam maisto produkto vartojimui ir bet kaip teigti ar užsiminti, kad subalansuota ir įvairi mityba negali suteikti tinkamo maistinių medžiagų kiekio. Taip pat svarbu akcentuoti, kad draudžiama ant maisto produktų etikečių pateikti iliustracijas, kurios vaizduoja organizmo funkcijų pasikeitimus, jei šios nuorodos gali sukelti vartotojų baimę. Taip pat, siekiant užtikrinti, kad pateikiami teiginiai būtų teisingi, itin svarbu reglamentuoti, koks tikslus kiekis tam tikrų medžiagų turėtų būti maisto produkte (nepaisant, ar jis sumažintas, ar padidintas), kad atitiktų teiginyje pateiktą informaciją apie produkto ypatumus. Taigi, galima teigti, kad konkrečių reikalavimų įteisinimas lėmė mažesnę vartotojų suklaudinimo tikimybę.

Kadangi teiginiai apie sveikatingumą vidutiniam vartotojui gali turėti didelės įtakos pasirenkant tam tikrus maisto produktus, reglamentu Nr. 1924/2006 nustatyti jų vartojimo apribojimai, t.y., „draudžiami teiginiai:

1. Kuriais daroma užuomina, kad sveikatai gali būti padarytas poveikis dėl to maisto produkto nevartojimo;
2. Kuriais nurodoma, kiek ir kaip greitai galima numesti svorio;
3. Kuriais pateikiama nuoroda į atskirų gydytojų ar sveikatos srities specialistų bei kitų asociacijų, rekomendacijas“¹⁷³.

Apibendrintai galima teigti, kad maistingumo ir sveikatingumo teiginiai turi didelės įtakos pasirenkant maisto produktus, kadangi daro prielaidą, jog jais paženklinėti produktai turi ypatingų savybių. Todėl itin svarbu užtikrinti, kad maisto verslo operatoriai laikytųsi teisės aktų normų, kurios reglamentuoja neklaidinimo apie maisto produktų ypatumus principą.

3.1.3. Mokslinio pagrindimo reikalavimas

Kadangi iki įsigaliojant reglamentui Nr. 1924/2006 buvo vartojami įvairūs teiginiai, kurių naudingas poveikis nebuvo įrodytas, ar dėl jo mokslininkai pateikdavo kontraversiškas nuomones, vartotojai, įsigiję produktus su maistingumo ar sveikatingumo teiginiais, ne visada patirdavo maistinę ar fiziologinę naudą, kurios tikėdavosi. Prieš šio teisės akto įsigaliojimą vykusioje tarptautinėje EFSA konferencijoje dėl maistingumo ir sveikatingumo teiginių EFSA vyriausioji patarėja politikos klausimais S. Davis teigė, jog atlikus tyrimą paaiškėjo, kad net „99 proc. apklaustų vartotojų norėtų, kad teiginiai, pateikiami ant maisto produktų etikečių būtų patikrinti dar prieš parduodant“¹⁷⁴. Todėl minėtu reglamentu buvo nustatytas mokslinio pagrindimo reikalavimas, įtraukiant nuostatą, kad vartoti teiginius apie maistingumą ir sveikatingumą leidžiama tik tokiu atveju, jeigu mokslininkai įrodyta, kad

¹⁷³ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9, 12 str.

¹⁷⁴ Davies, S. Claims: a Perspective from Consumers. *EFSA Conference on Nutrition and Health Claims, 8 – 10 November 2006 – Bologna, Italy. EFSA Meeting Summary Report*. Parma, European Food Authority, 2008, p. 181 – 188.

maistinės ar kitos medžiagos, apie kurią pateikiamas teiginys, buvimas, nebuvimas arba mažesnis kiekis maisto produkte ar maisto produktų kategorijai priklausančiuose produktuose pasižymi naudingumu maistiniu arba fiziologiniu poveikiu. Be to, nustatyta, kad maisto verslo operatoriai turi užtikrinti, jog pateikiami teiginiai būtų paremti moksliniais įrodymais. Valstybės narės kompetentinga institucija (Lietuvoje – sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras) iš maisto verslo operatoriaus gali pareikalauti pateikti visus šio reglamento atitiktą įrodančius dokumentus. Rengiant Reglamentą nr. 432/2012, valstybės narės, pateikdamos paraišką sveikatingumo teiginių įteisinimui, turėjo patvirtinti, kad jie yra teisingi, atsižvelgiant į visas turimas mokslines žinias ir eksperimentinius duomenis. Prie paraiškos turėjo būti pateikiami tyrimų, atliktų su žmonėmis (o kai tai taikytina, su vaikais), duomenys. Jeigu teikiamas ar panašus sveikatingumo teiginys jau buvo įvertintas kompetentingos valstybės narės ar trečiosios šalies institucijos, reikalautina tokio mokslinio įvertinimo kopija. Reglamentas Nr. 1169/2011 taip pat įteisina reikalavimą, kad savanoriškai teikiama informacija prireikus turi būti pagrindžiama atitinkamais moksliniais duomenimis. Priežastys mokslinio pagrindimo būtinybei įvairios. Visų pirma, kaip jau minėta, siekiant, jog savanoriška informacija būtų išties teisinga, pateikiant teiginius apie maistingumą ar sveikatingumą labiausiai reiktų atsižvelgti būtent į mokslinį teiginių įrodymą. Kadangi maisto produktai su teiginiais tampa patrauklesni vartotojams, iškyla problema dėl pernelyg didelio tokių produktų suvartojimo kiekio. Todėl Reglamento Nr. 1924/2006 preambulėje numatyta, kad „teiginys apie maistingumą ar sveikatingumą neturėtų būti pateikiamas, jeigu jis neatitinka visuotinai pripažintų maistingumo ar sveikatingumo principų, arba skatina, ar toleruoja perdėtą bet kokio produkto vartojimą arba prieštarauja geros mitybos praktikai“¹⁷⁵. Svarbu paminėti tai, kad pasak S. Davis, „iki įsigaliojant Reglamentui Nr. 1924/2006 buvo nustatyta, kad „vartotojai teigimai vertina maistingumo ir sveikatingumo teiginius, jie padeda paprasčiau apsispręsti tais atvejais, kai reikia skubiai apsipirkti. Tačiau teiginiais jie ne visada pasitiki“¹⁷⁶. 2010 metais situacija nepasikeitė: anot M. Stankevičienės, „apklausoje dalyvavę respondentai manė, jog ne visada maisto produkto etiketėje pateikti duomenys yra teisingi. Beveik pusė apklaustųjų (46,3 %) manė, jog gamintojų teiginiai apie produkto sveikatingumą yra neteisingi ir beveik tiek pat (50,4 %) – jog dažniausiai teisingi. Informacija apie maisto produktų maistingumą atrodė neteisinga 24,1 % vartotojų, o 65,9 % – dažniausiai teisinga“¹⁷⁷.

Taigi, galima daryti išvadą, kad mokslinio pagrindimo reikalavimo pagrindinė funkcija yra užtikrinti, jog sveikatingumo ir maistingumo teiginiai būtų ne tam tikrų produktų reklama, bet ir informavimo priemonė, padedančia patenkinti vartotojų subalansuotos ir visavertės sveikos mitybos lūkesčius. Siektina, kad būtų vykdoma intensyvi mokslinio pagrindimo kontrolė. Taip pat turėtų būti

¹⁷⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L404/9.

¹⁷⁶ Davies, S., *supra* note 169, p. 182.

¹⁷⁷ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 73.

atsižvelgta į mokslo raidą ir siekiama, kad maisto produktų maistingumo ar sveikatingumo savybės būtų iširtos naujaisiais ir efektyviausiais metodais. Tokiu būdu būtų išvengta apgaulingų teiginių, tuo pačiu išaugtų vartotojų pasitikėjimas perkant produktus, paženklintus maistingumo ir sveikatingumo teiginiais.

3.2. Teiginio “Be E” ir panašių teiginių pateikimo teisiniai reikalavimai Lietuvoje

Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, sudedamųjų dalių sąrašas yra viena iš privalomų informacijos apie maisto produktus pateikimo grupių. Išanalizavus sudedamųjų dalių sąrašo apibrėžimą galima teigti, kad maisto priedai yra laikomi maisto produktų sudėtine dalimi. Įvertinus tai, aiškėja, kad teisės aktais imperatyviai reikalaujama išvardinti juos maisto produktų etiketėse. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisės aktai nurodo, kad būtina pateikti papildomus įspėjamuosius užrašus, kurie informuoja apie galimą maisto priedų pašalinį poveikį vartotojų sveikatai. Tačiau liko neatsakytas vienas klausimas – kokie teisiniai reikalavimai taikomi, kada maisto produktus siekiama ženklinti teiginiu, nurodančiu, jog sudėtyje nėra maisto priedų. Iš anksto tenka pripažinti, kad nei Europos Sąjungos, nei Lietuvos teisės aktais nėra įtvirtinta teiginių „Be maisto priedų“, „Be E“, be „E621“ ir pan. pateikimo tvarka. Tačiau pabrėžtina, jog, kaip teigia M. Stankevičienė ir kiti mokslininkai, „Maisto produkte esantys sintetiniai priedai šiuo metu kelia itin didelį vartotojų susidomėjimą, apie juos visuomenėje paplitusi įvairi nuomonė. Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, kad šia savybe domisi dažnai arba visada ir tik 9,1% vartotojų nekreipia į tai dėmesio“¹⁷⁸. Todėl šiame darbo skyriuje bus analizuojama, ar savanoriškai pateikiami teiginiai apie maisto priedų nebuvimą yra pakankamai pagrįsti ir neklaidinantys.

Praėjusiose darbo dalyse buvo nustatyta, kad teisės aktais reikalaujama tik nurodyti tas maisto medžiagas, kurios dedamos gaminant maisto produktus, o ne tos, kurių nededama. Taigi, galima daryti išvadą, kad ženklinimo informacija apie nesamus maisto priedus nėra privaloma ir gali būti laikytina tik marketingo priemone, padedančia pritraukti kuo daugiau pirkėjų. Tačiau svarbu pabrėžti, kad teisės aktais reikalaujama pateikti teisingą ir neklaidinančią informaciją apie maisto produktus. LR Maisto įstatymo 7 str. numatyta, kad už teisingą produktų ženklinimą atsako patys maisto tvarkymo subjektai. Taigi, gamintojai, pateikdami teiginius, jog maisto produktuose nėra vienos ar kitos maisto priedų grupės, privalo užtikrinti, kad jų iš tiesų nebūtų. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktais nėra įtvirtinta, jog gamintojai prieš pateikdami minėtus maisto produktus prekybos įmonėms, atliktų maisto produktų ir jų žaliavų laboratorinių tyrimus. VMVT valstybinės kontrolės metu taip pat nereikalaujama, kad būtų pateikiamos laboratorinių tyrimų išvados. Valstybinės kontrolės patikrinimo

¹⁷⁸ Stankevičienė, M., *et al.*, *supra* note 13, p. 72.

metu VMVT inspektoriai savo ruožtu atrenka maisto produktų, kurie paženklininti teiginiu „Be E“ ir pan., mėginius ir pateikia juos laboratoriniams tyrimams. Tačiau išlieka tikimybė, kad laikotarpiu nuo produkto pateikimo rinkai iki valstybinės kontrolės atlikimo, gamintojai piktnaudžiauja tikrovės neatitinkančiais teiginiais. Pabrėžtina, kad, 2011 m. VMVT atliktas 181 laboratorinis tokių produktų tyrimas parodė, kad daugeliu atvejų produktų ženklavimas neatitiko tikrovės¹⁷⁹. Todėl galima daryti išvadą, jog šiuo metu galiojantis reglamentavimas palieka galimybę vartotojų klaidinimui ir nesąžiningai konkurencijai.

Dar viena problema, kuri gali kilti dėl nepakankamai griežto teiginių „Be E“ ir pan., reglamentavimo, yra vartotojų suklaidinimo tikimybė, neinformuojant, jog tam tikrais atvejais maisto produktuose savaime susidaro cheminių junginių, kurie savo savybėmis yra analogiški maisto priedams. Todėl svarbu akcentuoti, kad teisės aktais turėtų būti siekiama atsisakyti išskirtinumą suteikiančių absoliučių teiginių („Jokių E“, „Be E“ ir pan.). Dar viena šios problemos sprendimo išeitimi galėtų būti įspėjamieji užrašai, kurie aiškiai nurodytų, jog maisto produktų sudėtyje gali būti natūraliai susidariusių cheminių junginių, tapačių maisto priedams.

Pabrėžtina, jog Žemės ūkio ministerijos sukurtos darbo grupės posėdžių metu, tarp verslo ir kontroliuojančių institucijų atstovų buvo nutarta, kad Lietuvoje maisto produktus ženklinti leistina tik teiginiais, kurie nurodo, jog produkte nėra konkrečių maisto priedų funkcinę grupių. Draudžiama išskirti kurio nors vieno konkretaus maisto priedo nebuvimą, pvz., pateikiant teiginį „Be E621“. Anot VMVT specialistų, „neišskiriant konkretaus maisto priedo, siekiama išvengti galimo vartotojų klaidinimo, kai gamintojas teigdamas, kad jo gaminys be vieno ar kito skonio stipriklio ar konservanto, gali panaudoti kitą tos pačios funkcinės grupės maisto priedą, pvz., kitą skonio stipriklių, jį nurodydamas sudėtyje. Tokiu atveju vartotojas manys, kad perka gaminį be skonio stipriklių, tačiau geriau įsiskaitęs apie produkto sudėtį, suvoks, jog buvo apgautas“¹⁸⁰.

Taigi, teiginių „Be E“ ir pan., vartojimas Lietuvoje yra savanoriškas. Tačiau svarbu, kad minėti teiginiai atitiktų tikrovę ir neklaidintų vartotojo. Kadangi teisės aktuose šiuo metu nėra įtvirtinta konkrečių reikalavimų, nustatančių minėtų teiginių pateikimo tvarką, už teisingą ir neklaidinančią informaciją apie maisto priedų nebuvimą atsako maisto tvarkymo subjektai. Todėl itin svarbu, kad VMVT, kurios viena funkcijų yra tikrinti maisto produktų atitiktį ženklavimo teisės aktu reikalavimams, vykdytų pastovią ir griežtą maisto produktų, kurie paženklininti minėtais teiginiais, kontrolę. Atsižvelgiant į kontrolės rezultatus, turėtų būti plėtojama savanoriškus teiginius apie maisto priedų nebuvimą reglamentuojanti teisinė bazė.

¹⁷⁹ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2011 metų veiklos ataskaita, patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2012 m. kovo 20 d. įsakymu Nr. B1-235. Vilnius, 2012-02-20.

¹⁸⁰ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija. Dažniausiai užduodami klausimai apie maisto produktų ženklavimą „Be E“. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus]. Vilnius, 2012-11-21 [žiūrėta 2012-11-21], <<http://vmvt.lt/lt/as/verslininkas/maisto.tvarkymas/apie.maisto.produktu.zenklinama.be.e/>>.

3.3. Specialiųjų kokybės ženklų pateikimo reikšmė ir reikalavimai jų pateikimui

3.3.1. Maisto produktų ženklavimas teiginiais ar simboliais “Saugoma kilmės vietos nuoroda” ir “Saugoma geografinė nuoroda”

Kadangi šios darbo dalies uždavinys buvo išanalizuoti savanoriškai teikiamos informacijos apie maisto produktus reglamentavimo ypatumus, tikslinga būtų ištirti išskirtiniais laikomų maisto produktų ženklavimo reikalavimus. Pateikiant rinkai tokius maisto produktus, suteikiama galimybė juos paženklinti simboliais, kurie informuoja apie kai kurių maisto produktų pranašumą dėl ypatingų savybių. Kaip teigia D. Leskauskaitė ir I. Jasutienė, šiuolaikinėje konkurencinėje rinkoje produkto specifiškumas ir identiteto apsauga nuo imitacijų gali būti papildoma efektyvi priemonė formuojant įmonės rinkodaros strategiją¹⁸¹. Vykstant intensyviems globalizacijos ir integracijos procesams, daugelis maisto produktų yra gaminami pagal vienodas technologijas, naudojant tokias pat žaliavas, papildant maisto priedais, ir pateikiami panašiose pakuotėse. Šie aspektai kelia grėsmę tam tikruose regionuose pagamintų maisto produktų išskirtinumui. Anot D. Leskauskaitės ir E. Malinauskytės, kurios analizavo saugomų nuorodų reikšmę sūriams, „Šalims su senomis [...] gamybos tradicijomis ypač aktualu atskirti savo produktus nuo kitose šalyse gaminamų žemesnės kokybės kopijų. Vienas iš būdų [...] gamintojams pasiekti šiuos tikslus – registruoti [...] pavadinimus Europos Komisijos saugomų nuorodų registruose, į kuriuos įtraukiami produktai pagal jų gamybos geografinę vietą bei naudojamų žaliavų kilmę ir gamybos būdą“¹⁸². Nuo 1993 m. Europos Sąjungoje įteisinta bendra žemės ūkio ir maisto produktų pavadinimų, siejamų su tam tikru geografiniu regionu ar tradiciniu gamybos būdu, apsaugos sistema. Tokiu būdu maisto produktai, kurie pripažįstami regioniniais ar tradiciniais, gali būti pažymimi specialiais Bendrijos ženklais, informuojančiais apie produktų pranašumus ir apsaugančiais juos nuo galimų imitacijų.

Pagrindinis Europos sąjungos teisės aktas, reglamentuojantis maisto produktų ženklavimą saugomos geografinės nuorodos ir saugomos kilmės nuorodos teiginiais ar simboliais, yra Tarybos reglamentas nr. 510 /2006/EB dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos¹⁸³ (toliau tekste – reglamentas nr. 510/2006/EB), kuris nustato bendrąsias kilmės vietos nuorodų ir geografinių nuorodų apsaugos taisykles maisto ir žemės ūkio produktams, išskyrus vynui ir spiritiniams gėrimams. Šio teisės akto detalios taikymo taisyklės

¹⁸¹ Leskauskaitė, D., Jasutienė, I. *Maisto produktų pavadinimų apsauga*. Kaunas: KTU maisto institutas, 2010.

¹⁸² Leskauskaitė, D., Malinauskytė, E. Sūrių geografinę kilmę įrodančių žymenų parinkimas ir nustatymas. *Maisto chemija ir technologija*. 2007, 41(1): 26 – 35.

¹⁸³ Tarybos 2006 m. kovo 20 d. reglamentas (EB) Nr. 510/2006 dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos. [2006] OL L 93/12.

reglamentuojamos Komisijos reglamente nr. 1898/2006/EB, nustatančiame išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 510/2006 dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos įgyvendinimo taisykles¹⁸⁴ (toliau tekste – reglamentas nr. 1898/2006/EB).

Kilmės vietos nuoroda, kaip apibrėžiama Reglamente nr. 510/2006/EB, „tai regiono, konkrečios vietovės arba, išimtiniais atvejais, šalies pavadinimas, naudojamas apibūdinti žemės ūkio produktui ar maisto produktui:

- kuris yra kildinamas iš to regiono, konkrečios vietovės ar šalies,
- kurio kokybė ar savybės yra iš esmės arba išimtinai sietinos su tam tikra geografinė aplinka su jai būdingais gamtos ir žmogaus veiklos veiksniais, ir
- kurio gamyba, perdirbimas ir paruošimas atliekamas apibrėžtoje geografinėje vietovėje¹⁸⁵.

Pabrėžtina, kad siekiant, jog maisto produktas būtų paženklintas kilmės vietos nuoroda, jis privalo atitikti ne kurį nors vieną, bet visus aukščiau nurodytus kriterijus. Ši nuoroda ženklinama maisto produkto etiketėje žodžiais „saugoma kilmės vietos nuoroda“, trumpiniu „SKVN“ (tiek teiginys, tiek trumpinys gali būti pateiktas bet kuria Europos Sąjungos oficialia kalba) arba specialiu simboliu (spalvotu arba nespalvotu), kuris nurodo, kad tai Europos Sąjungos lygiu pripažintas, specifinėmis ypatybėmis pasižymintis maisto produktas, kurio išskirtinumas sąlygojamas tam tikros geografinės vietovės ypatumų (pvz., vietovės klimato, dirvos sudėties, joje augančių augalų ypatybių ar pritaikytų gyventi gyvūnų veislinių savybių). Plačiai žinomi kilmės vietos nuoroda paženklintų maisto produktų pavyzdžiai: Graikijoje gaminamas feta (Feta) sūris, Prancūzijoje gaminamas rokforo (Roquefort) sūris, Italijoje gaminamas Parmos (Prosciutto di Parma) kumpis. 2012 m. sausio 31 d. Europos Komisija į saugomų kilmės nuorodų registrą įtraukė bendrą Lietuvos ir Lenkijos produktą – Seinų/Lazdijų krašto medų (Miód z SejneDszczyzny / Aozdziejszczyzny). Komisijos įgyvendinimo reglamentu¹⁸⁶ pripažinta, kad šioje geografinėje vietovėje vyksta visi medaus gamybos etapai – nuo avilių išdėstymo iki galutinio medaus pakavimo. Taip pat patvirtinta, kad tik šiam regionui būdinga augmenija daro įtaką medaus skoniu.

Geografinė nuoroda – tai „regiono, konkrečios vietovės ar, išimtiniais atvejais, šalies pavadinimas, naudojamas apibūdinti žemės ūkio produktui ar maisto produktui:

- kuris yra kildinamas iš to regiono, konkrečios vietovės ar šalies, ir
- kurio specifinė kokybė, reputacija ar kitos savybės priskiriamos tai geografinėi kilmei, ir

¹⁸⁴ Tarybos 2006 m. gruodžio 14 d. reglamentas (EB) Nr. 1898/2006, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 510/2006 dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos įgyvendinimo taisykles. [2006] OL L 369/1.

¹⁸⁵ Tarybos 2006 m. kovo 20 d. reglamentas (EB) Nr. 510/2006 dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos. [2006] OL L 93/12, 2 str 1 d.

¹⁸⁶ Komisijos 2012 m. sausio 30 d. įgyvendinimo reglamentas (ES) Nr. 75/2012, kuriuo į saugomų kilmės vietos nuorodų ir saugomų geografinių nuorodų registrą įtraukiamas pavadinimas „Miód z Sejneńszczyzny / Łoździejszczyzny“ / „Seinų / Lazdijų krašto medus“ (SKVN). [2012] OL L 27/3.

- kurio gamyba ir (arba) perdirbimas ir (arba) paruošimas atliekamas apibrėžtoje geografinėje vietovėje¹⁸⁷.

Iš šio apibrėžimo galima daryti išvadą, kad maisto produktai, žymimi geografinės nuorodos sakiniu, trumpiniu ar simboliu, taip pat pasižymi specifinėmis savybėmis, kurias sąlygoja konkrečios, pavadinime nurodytos geografinės vietovės išskirtinumas arba produkto reputacija. Tačiau pagrindinis geografinė nuoroda ženklinausių produktų atribojimo nuo produktų su kilmės vietos nuoroda aspektas yra tas, kad geografinė nuoroda gali būti pateikiama tais atvejais, kai bent vienas iš gamybos etapų (t.y. gamyba, perdirbimas ar paruošimas) vyksta tam tikroje geografinėje vietovėje. Geografinė nuoroda paženklini tokie plačiai žinomi maisto produktai kaip Toskanos (Toscana) aliejus, Daniškasis mėlynasis (Danablu) sūris ir pan.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad produktai, kurie yra įtraukti į saugomų kilmės vietos nuorodų ir saugomų geografinių nuorodų registrą ir atitinkamai paženklini, yra ne tik paprasčiau atpažįstami vartotojų, siekiančių įsigyti kokybiškų produktų, bet ir apsaugoti nuo bet kokio tiesioginio ir netiesioginio komercinio kitų gamintojų, naudojimo. T.y., saugomų nuorodų produktų gamintojai įgyja išskirtines teises į registre esančio maisto produkto pavadinimą – kiti gamintojai negali taip pat pavadinti savo produktų. Tuo pačiu, įtraukus tam tikrą išskirtinį maisto produktą į registrą užtikrinama, kad net ir vėliau kiti gamintojai neturės galimybės įregistruoti savo produktų tokiu pat pavadinimu, kadangi specifinėmis savybėmis pasižymintys produktai ilgainiui įsitvirtina rinkoje ir įgyja reputaciją, ir tokie atvejai, kai analogišku pavadinimu būtų pavadintas kitas maisto produktas, sudarytų sąlygas vartotojų klaidinimui dėl tikrosios produkto kilmės. Svarbu, kad specifinėmis savybėmis pasižyminčių maisto produktų registruoti ir toliau būtų taikytini griežti reikalavimai ir į rinką patektų tik tie produktai, kurie iš tiesų yra išskirtiniai dėl tam tikrų geografinių regionų suteikiamo pranašumo prieš kitus panašius maisto produktus.

1.3.2. Garantuočių tradicinių gaminių ženklavimo ypatumai

Siekiant, kad Europos sąjungos gamintojai turėtų galimybę pateikti rinkai išskirtinai paženklintus tradicinius maisto ar žemės ūkio produktus, o vartotojai paprasčiau juos atpažintų, Europos Sąjungos lygiu sukurtas garantuočių tradicinių gaminių registras ir galimybė paženklini juos specialiu ženklu. Tokiu būdu garantuoti tradiciniai gaminiai turi galimybę būti atpažįstami kaip pasižymintys išskirtine kokybe, savita receptūra bei gamybos tradicijomis, ir įgyti pranašumą lyginant su panašiais maisto produktais.

¹⁸⁷ Tarybos 2006 m. kovo 20 d. reglamentas (EB) Nr. 510/2006 dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos. [2006] OL L 93/12, 2 str. 1 d.

Teisine prasme garantuotas tradicinis gaminys – tai tradicinis žemės ūkio produktas arba maisto produktas, kurio specifinės savybės Bendrijos pripažįstamos jį įregistruojant pagal reglamentą 509/2006/EB dėl žemės ūkio produktų kaip garantuotų tradicinių gaminių¹⁸⁸. Šis reglamentas yra pagrindinis teisės aktas, kuriuo įteisintos taisyklės, pagal kurias garantuotu tradiciniu gaminiu galima pripažinti maisto ir žemės ūkio produktus, kurie pasižymi specifinėmis savybėmis ir yra laikomi tradiciniais. Svarbu pabrėžti, kad specifinės savybės – tai savybės ar jų visuma, dėl kurios tam tikras maisto ar žemės ūkio produktas aiškiai skiriasi nuo kitų panašių produktų. Taip pat tikslinga paminėti, jog tradiciniu Europos Sąjungos teisėje laikomas toks produktas, kurio naudojimo Bendrijos rinkoje yra įrodomas ir trunka ne mažiau kaip laikotarpis, kuriuo galima apibūdinti vieną žmonių kartą, t.y., 25 m.

Taigi, žodžiais „garantuotas tradicinis gaminys“ ar jų sutrumpinimu, pateikiamu bet kuria oficialiai vartojama Europos Sąjungos kalba ar vienodu visoje Bendrijoje simboliu (spalvotu ar nespalvotu), gali būti paženklinami tie produktai, kurio viena ar keletas savybių išskiria jį iš panašių produktų grupės ir kurie yra išskirtiniai dėl gebėjimo gaminti produktą iš tradicinių žaliavų bei iš kartos į kartą perduodamu, ne mažiau kaip 25 metų nepakitusiu tradiciniu būdu. Tradicinio garantuoto gaminių pavyzdžiais gali būti Italijoje gaminamas Mocarela (Mozzarella) sūris, Ispanijoje – Jamo Serano (Jamon Serrano) kumpis. 2010 m. sausio 14 d. Komisijos reglamentu Nr. 29/2010/ES¹⁸⁹ į garantuotų tradicinių gaminių registrą buvo įtrauktas lietuviškas skilandis. Praėjus 20 dienų po įregistravimo šis produktas oficialiai įgavo teisę būti žymimas specialiu garantuoto tradicinio gaminių ženklu ar nuoroda. Tačiau verta akcentuoti, kad skilandžio įrašymas į Europos sąjungos garantuotų tradicinių gaminių registrą dar nereiškia, kad visi rinkoje esantys lietuviški skilandžiai bus paženklinami kaip garantuoti tradiciniai gaminiai. Šiems produktams privaloma nepriklausomos institucijos atitikties specifikacijai kontrolė. Kontroliuoti produkto atitiktį specifikacijos reikalavimams, produkto ženklavimą ir simbolikos naudojimą Lietuvoje paskirta VMVT, kuri, atlikusi patikrinimą, sprendžia, ar tam tikrų mėsos gamintojų skilandžiai gaminami pagal senovines technologijas ir atitinka tradicinio garantuoto gaminių reikalavimus. VMVT duomenimis, šiuo metu į Garantuotų tradicinių gaminių registrą yra įtraukti trijų Lietuvos gamintojų – UAB „Biovela“, ŽŪB „Nematekas“ ir UAB „Grimeda“ tiekiami rinkai skilandžiai¹⁹⁰.

Garantuotų tradicinių gaminių ženklavimas turi įtakos tiek gamintojų, tiek vartotojų interesų patenkinimui. Visų pirma, jis suteikia informacijos, kad tokiu būdu paženklinami maisto produktai išsiskiria iš kitų savo specifiniu pavadinimu, tradicine sudėtimi ir ilgą laiką nepakitusiu gamybos būdu.

¹⁸⁸ Tarybos 2006 m. kovo 20 d. reglamentas (EB) Nr. 509/2006 dėl žemės ūkio produktų kaip garantuotų tradicinių gaminių. [2006] OL L 93/1, 2 str.

¹⁸⁹ Komisijos 2010 m. sausio 14 d. reglamentas (ES) Nr. 29/2010 dėl pavadinimo įregistravimo garantuotų gaminių registre [skilandis (GTG)]. [2010] OL L 10/1.

¹⁹⁰ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija. Produktų, kurių pavadinimai įregistruoti Garantuotų tradicinių gaminių (GTG) registre, gamintojų sąrašas. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus] Vilnius, 2012-11-29 [žiūrėta 2012-11-29]. < <http://vmvt.lt/lt/top/viesosios.paslaugos/informacijos.rinkmenos/gtg>>.

Kadangi šiuolaikinėje rinkoje gausu gaminių, kurie gaminami tiek tradiciniu būdu, tiek naudojant šiuolaikinius gamybos būdus, garantuotų tradicinių gaminių nuorodos apsaugo nuo bet kokio vartotojų klaidinimo. Dėl tos pačios priežasties, nuorodos ar specialaus ženklo pateikimas apsaugo tradiciniais pripažintų maisto produktų gamintojus nuo kitų gamintojų, kurie tiekia rinkai panašius maisto produktus, piktnaudžiavimo. Taip pat vieningas visoje Europos Sąjungos tradicinių gaminių ženklavimas suteikia galimybę išgarsinti maisto produktus visoje Bendrijoje, suteikia jiems didesnę pridėjamąją vertę ir padeda produktams išlikti konkurencingiems rinkoje. Todėl svarbu, kad, kaip ir saugomos kilmės bei geografinės vietos nuorodų atveju, teisė paženklinti maisto produktus oficialia garantuoto tradicinio gaminio nuoroda būtų suteikiama tik griežtai laikantis teisės aktais nustatytų reikalavimų – įregistravus maisto produktus Bendrijos lygiu, įvykdžius oficialią nacionalinę kontrolę, taip pat vykdant nuolatinį produktų specifikacijos tikrinimą.

IŠVADOS

1. Maisto ir maisto produktų ženklavimo sąvokos yra aiškiai apibrėžtos teisės aktais. Tačiau šiuo metu nei nacionaliniuose, nei Europos Sąjungos teisės aktuose nėra visuotinai suformuluotos sveiko maisto sąvokos, todėl siekdami sveikai maitintis vartotojai privalo skaityti etiketes, jas analizuoti ir savo ruožtu daryti išvadas apie tai, ar jų pasirinkti produktai yra sveiki. Maisto produktų ženklavimas reikšmingas tuo, kad informuoja vartotojus apie maisto produktų savybes, padeda jiems pasirinkti sveikus bei išvengti sveikatai pavojingų produktų. Europos Komisijos suformuluotais maisto produktų ženklavimo reglamentavimo tikslais ir uždaviniais siekiama, kad teisės aktais būtų užtikrinti vartotojų poreikiai ir sklandus, konkurencingas vidaus rinkos veikimas. Dėl šiuo metu egzistuojančios teisės aktų gausos yra sudėtinga tai padaryti, tačiau tikimasi, kad 2014 m. gruodžio 14 d. įsigaliosiantis Reglamentas Nr. 1169/2011 užtikrins visapusišką vartotojų interesų patenkinimą ir sąžiningą konkurenciją tarp maisto verslo operatorių.

2. Reglamentas Nr. 1169/2011 įteisina naujus reikalavimus maisto produktų pavadinimui, sudedamųjų dalių sąrašui, kilmės šalies/vietos, alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų ar maisto produktų ženklavimui, papildomų užrašų apie naudotas chemines medžiagas ir maisto priedus pateikimui. Taip pat juo įtvirtinama nuostata, reikalaujanti ant visų fasuotų maisto produktų pateikti maistingumo deklaraciją. Vis dėlto, išlieka reglamentavimo problemų dėl šių aspektų: sudėtimi labiau ir mažiau vertingų maisto produktų pavadinimų panašumo, tam tikrų simbolių, kurie gali sudaryti nuomonę apie kitą nei nurodyta maisto produktų kilmę, tinkamumo vartoti termino datos pateikimo kitame regėjimo lauke nei nuorodos „Tinka vartoti iki...“ ar „Geriausias iki...“. Papildomai pateikiamos informacijos reglamentavimo problemos kyla dėl neįteisintos būtinybės pateikti kofeino kiekį kavos ir arbatos produktuose, galimybės pateikti teiginius apie genetiškai modifikuotą maistą pateikimo įprastu, o ne paryškintu šriftu, panašių į ekologinės gamybos logotipą simbolių ir teiginių ženklavimo leistinumą.

3. Savanoriškai pateikiamos informacijos analizė parodė, kad maistingumo ir sveikatingumo teiginių bei specialiųjų kokybės ženklų („Saugoma geografinė nuoroda“, „Saugoma kilmės nuoroda“, „Garantuotas tradicinis gaminys“) dabartinis teisinis reguliavimas yra pakankamai efektyvus, svarbu, kad būtų užtikrinti griežta produktų, paženklintų minėtomis nuorodomis, kontrolė. Savanoriško maisto verslo subjektų ženklavimo maisto produktus teiginiu „Be E“ ir panašiais teiginiais reglamentavimas šiuo metu atveria terpę piktnaudžiauti minėtais teiginiais, kadangi nereikalaujama, kad prieš tiekiant minėtus produktus rinkai gamintojai pateiktų teiginius patvirtinančius laboratorinius tyrimus, taip pat, nereikalaujama nurodyti, kad tam tikrais atvejais maisto produktuose susidaro cheminių junginių, kurie yra analogiški maisto priedams, kurie žymimi E raide.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į padarytas išvadas, siekiant tobulinti maisto produktų ženklinimo reglamentavimo efektyvumą, pateikiamos šios rekomendacijos:

1. Siūlytina Lietuvos Respublikos maisto įstatyme įtvirtinti “Sveiko maisto” sąvokos apibrėžimą.

2. Rekomenduotina papildyti privalomosios informacijos pateikimą reguliuojančius Europos Sąjungos teisės aktus žemiau pateiktas nuostatas ir įtraukti jas į nacionalinius teisės aktus.

a) Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamento (ES) Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004 (toliau – Reglamento Nr. 1169/2011) 17 straipsnį papildyti nuostata, kad *šalia panašių į tikruosius produktų pavadinimų turi būti nurodomi gerai matomi įspėjimai apie produkto sudėtinių dalių ar gamybos technologijų ypatumus.*

b) Reglamento Nr. 1169/2011 26 straipsnį papildyti nuostatomis, jog *kilmės šalis turi būti nurodoma ant visų maisto produktų. Simboliai, logotipai, paveikslėliai ir kita informacija, kuria daroma nuoroda į kitą, nei tikroji maisto produkto kilmės šalis, negali nustelbti informacijos apie tikrąją kilmės šalį.*

c) Reglamento Nr. 1169/ 2011 24 straipsnį papildyti nuostata, jog *tinkamumo vartoti nuoroda ir tinkamumo vartoti data turi būti pateikiama viename regėjimo lauke.*

d) Reglamento Nr. 1169/2011 III priedo 4 dalyje nustatyti reikalavimą nurodyti kofeino kiekį kavos ir arbatos produktuose nurodyti teiginius apie galimus jo neigiamus padarinius sveikatai.

e) Į Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų 13 straipsnį įtraukti nuostatą, kad *įspėjimai apie genetiškai modifikuotas sudėtines maisto produktų dalis pateikiami paryškintu, gerai matomu šriftu.*

f) Komisijos reglamento (EB) Nr. 889/2008 57 straipsnį papildyti nuostata, jog *maisto produktų etiketėse pateikiant nuorodas ar atributus, panašius į ekologiškų maisto produktų ženklinimo logotipą, privaloma nurodyti, kad minėti maisto produktai nėra ekologiški.*

3. Siūlytina pakoreguoti Lietuvos teiginių “Be E” ir pan. teisinį reguliavimą, įteisinant nuostatas, kad:
- a) *Gamintojai, prieš pateikdami minėtus maisto produktus prekybos įmonėms, privalo pateikti maisto produktų ir jų žaliavų laboratorinių tyrimų kopijas.*
 - b) *Ženklinant maisto produktus teiginiu “Be E” ir panašiais teiginiais privaloma pateikti nuorodą, kad “Maisto produktų sudėtyje gali būti natūraliai susidariusių cheminių junginių, tapačių maisto priedams”.*

LITERATŪROS ŠALTINIAI

Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką ir panaikinanti Tarybos direktyvą 90/220/EE. [2001] OL L 106/1.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas 1829/2003/EB dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. [2003] OL L 268/1
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. lapkričio 10 d. direktyva 2003/89/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo. [2003] OL L 308.
6. Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas 1924/2006/EB dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L 404/9
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1333/2008 dėl maisto priedų. [2008] OL L 354/16
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18.
9. Komisijos 2008 m. rugsėjo 5 d. reglamentas 889/2008/EB, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklavimo ir kontrolės. [2008] OL L 250/1.
10. Komisijos 2010 m. kovo 24 d. reglamentas Nr. 271/2010/ES kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 889/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr.

- 834/2007 nuostatų dėl Europos sąjungos ekologinės gamybos logotipo įgyvendinimo taisyklės. [2010] OL L 271/2010.
11. Komisijos 2010 m. sausio 14 d. reglamentas 29/2010/ES dėl pavadinimo įregistravimo garantuotų gaminių registre [skilandis (GTG)]. [2010] OL L 10/1.
 12. Komisijos 2012 m. sausio 30 d. įgyvendinimo reglamentas 75/2012, kuriuo į saugomų kilmės vietos nuorodų ir saugomų geografinių nuorodų registrą įtraukiamas pavadinimas [„Miód z Sejneńszczyzny / Łódzieszczyzny“ / „Seinų / Lazdijų krašto medus“ (SKVN)]. [2012] OL L 27/3
 13. Komisijos 2012 m. gegužės 16 d. reglamentas 432/2012/EB dėl tam tikrų leidžiamų vartoti teiginių apie maisto produktų sveikumą, išskyrus teiginius apie susirgimo rizikos mažinimą, vaikų vystymąsi ir sveikatą, sąrašo sudarymo. [2012] OL L136/1.
 14. Tarybos 1978 m. gruodžio 18 d. direktyva 1979/112/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su galutiniam vartotojui skirtų maisto produktų ženkliniu, pateikimu ir reklama, derinimo. [1979] OL L 33.
 15. Tarybos 1990 m. rugsėjo 24 d. direktyva 90/496/EB dėl maisto produktų maistingumo ženklinimo. [1990] OL L276/40.
 16. Tarybos 1991 m. birželio 24 d. reglamentas 2092/91/EEB dėl ekologinės žemės ūkio produktų gamybos ir nuorodų apie tokią gamybą ant žemės ūkio ir maisto produktų. [1991] OL L 198.
 17. Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92 nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą. [1992] OL L 302.
 18. Tarybos 2006 m. kovo 20 d. reglamentas nr. 510/2006/EB dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos. [2006] OL L 93/12.
 19. Tarybos 2006 m. kovo 20 d. reglamentas 509/2006/EB dėl žemės ūkio produktų kaip garantuotų tradicinių gaminių. [2006] OL L 93/1.
 20. Tarybos 2006 m. gruodžio 14 d. reglamentas nr. 1898/2006/EB, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 510/2006 dėl žemės ūkio produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos įgyvendinimo taisykles. [2006] OL L 369/1
 21. Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.
 22. Tarybos 2007 m. spalio 22 d. reglamentas 1234/2007/EB, nustatantis bendrą žemės ūkio rinkų organizavimą ir konkrečias tam tikriems žemės ūkio produktams taikomas nuostatas („Bendras bendro žemės ūkio rinkų organizavimo reglamentas“). [2007] OL L 299.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

23. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
24. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
25. Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr.56-1976.
26. Lietuvos Respublikos maisto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 32-893.
27. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1937
28. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.
29. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. V-108 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 53:2010 „Leidžiami naudoti maisto priedai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 21-1009.
30. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. 4-134 „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymo nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklavimo ir kainų nurodymo taisyklių“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 76-2630
31. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 12-488

Specialioji literatūra (lietuvių kalba):

32. Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklavimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44):43 – 49.
33. Butkevičienė, E., Pikelytė, D. Genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turinčių produktų sklaidos reglamentavimas ir jo vertinimas. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011, 10(3): 475 – 484.
34. Čeponytė, Z., Kislicyna, T. *Maisto produktų ženklavimas. Ką verta žinoti vartotojui*. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2004.
35. Kavaliūnas, A., *et al.* Alergijos maistui epidemiologija: rizikos veiksniai, paplitimas, reikšmė. *Visuomenės sveikata*. 2010, 4(51): 35 – 44.
36. Keinys, S., *et al.* *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštasis leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.
37. Lazdauskienė, J. Natūralios kilmės hidrokoloidų panaudijimas duonos be gliutimo gamyboje. *Maisto chemija ir technologija*. 2012, 46(1):34 – 41.

38. Leskauskaitė, D., Jasutienė, I. *Maisto produktų pavadinimų apsauga*. Kaunas: KTU maisto institutas, 2010.
39. Leskauskaitė, D., Malinauskytė, E. Sūrių geografinę kilmę įrodančių žymenų parinkimas ir nustatymas. *Maisto chemija ir technologija*. 2007, 41(1): 26 – 35.
40. Lietuvos vartotojų instituto leidinys „*Aplinką tausojantis maisto vartojimas*“. Vilnius, 2012
41. Lukoševičiūtė, A. Vaistinių augalų bei jų preparatų ir cheminių vaistų sąveika. *Gydymo menas*. 2005, 11(123): 36-37.
42. Mažeikaitė, D. Energinių gėrimų ilgalaikio vartojimo priežastys ir analizė. *Respublikinės aukštųjų mokyklų studentų ir dėstytojų mokslinės – praktinės konferencijos „Maisto produktai – sauga ir kokybė, vykusios 2012 m. gegužės 10 d. mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2012, p. 43-50.
43. Paserpskienė, M. Codex Alimentarius komisija, jos tikslai, uždaviniai bei Kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvos pieno sektoriuje (apžvalga). *Maisto chemija ir technologija*. 2005, 39(1): 54-67
44. Radzevičienė, L. Ostrauskas, R. Kavos vartojimas ir 2 tipo cukrinis diabetas. *Medicina*. 2009, 45(1): 61-67.
45. Rutkoviėnė, V., Garliauskienė, G. Ekologiškų maisto produktų paklausą lemiantys veiksniai. *Žemės ūkio mokslai*. 2007, 14(2): 66 – 71.
46. Stankevičienė, M., et al. Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1):69-76.
47. Stašys, R., Tarasevičius, T. Vartotojo suvokiamas ekologiškas maisto produktas. *Management theory and studies for rural buiseness and infrastructure developement*. 2010, 20(1):131 – 138.
48. Stonkienė, M. Kokybės informacija vartotojų kokybės komunikacijoje. *Informacijos mokslai*. 2003, 27.
49. Šamulevičiūtė, A. Informacijos apie maistą teikimo vartotojams teisiniai aspektai. *Sveikatos politika ir valdymas*. 2012, 1(4):196 – 220.
50. Vaičiūtė, R., et al. Saldiklių nustatymas vaisvandeniuose kapiliarine zonų elektroforeze. *Maisto chemija ir technologija*. 2007, 41(1): 89-94.
51. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos leidinys „*Ką reikia žinoti apie genetiškai modifikuotus maisto produktus*“, 2012.

Specialioji literatūra (anglų kalba):

52. Ares, G., Gambaro, A. Influence of gender, age and motives underlying food choice on perceived healthiness and willingness to try functional foods. *Appetite* . 2007, 49(1):148-158.

53. Davies, S. Claims: a Perspective from Consumers. *EFSA Conference on Nutrition and Health Claims, 8 – 10 November 2006 – Bologna, Italy. EFSA Meeting Summary Report*. Parma: European Food Authority, 2008, p. 181 – 188.
54. Illustrated dictionary of health and social care. Rotolito Lombarda S.p.A., 2009, p. 106.
55. Jones, P., *et al.* Retailing Organic Food. *British Food Journal*. 2001, 103(5):358 – 365.
56. Kaasinen V., *et al.* Dopaminergic effects of caffeine in the human striatum and thalamus. *Neuroreport* 2004, 15(2):281-285.
57. Mackerras, D. The FSANZ Adaptation of the UK Profiling System for Use as Disqualifying Criteria in the Proposed Health Claims System. *Nutrient Profiling for Foods Bearing Nutrition and Health Claims, 11 – 12 October, 2007, Parma, Italy. EFSA Scientific Colloquium Summary Report*. Parma: European Food Safety Authority, 2008, p.59-74.
58. Mc Cusker, R.R., *et al.* Caffeine content of decaffeinated coffee. *Journal of Analytical Toxicology*.2006, 30:611-613.
59. Oxford dictionary of science. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 330
60. Roddy. G., Covan, C., Hutchinson, G. Organic Food – a Discription of the Irish Market. *British Food Journal*. 1997, 96(4):3 – 10.
61. Westenhoefer, J. Age and gender dependent profile of food choise. *Diet Diversification and Health Promotion. Forum of Nutrition*. 2005, 57: 44 – 51.
62. Zimmerman, F. J., Bell, J. F. Associations of Television Content Type and Obesity in Children. *American Journal of Public Health*. 2010, 100(2):334 – 340.

Nacionalinių teismų praktika:

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji DNSB v. *Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys"* (bylos Nr. 3K-3-579/2003).

Kiti šaltiniai:

64. Codex General Standard For The Labelling of Prepacked Foods, Rev. 1991, 2001 (CODEX STAN 1 1985).Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations / World Health Organization, 1985.
65. Čeponytė, Z.. Ką vartotojai mano apie informaciją ant maisto produktų? *Marketingas* [interaktyvus]. Vilnius, 2006-03-25 [žiūrėta 2012-09-19].
<<http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/4425a0378c542>>
66. EFSA Conferense on Nutrition and Health Claims. EFSA Meeting Summary Report. Bologna: European Food Safety Authority, 2008.

67. Europeans' Attitudes Towards Food Security, Food Quality and the Countryside (fieldwork: March, 2012, publication: July, 2012). Special Eurobarometer 389 / Wave EB77.2 – TNS Opinion & Social.
68. Europos Komisijos 2005 m. gruodžio 21 d. pasiūlymas dėl Tarybos Reglamento dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo KOM(2005) 671 galutinis.
69. Europos Komisijos 2007 m. gegužės 30 d. baltoji knyga dėl Europos strategijos su mityba, antsvoriu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti. KOM(2007) 279, Briuselis.
70. Europos Sąjungos Komisijos 2008 m. Bendrojo maisto ženklinimo poveikio vertinimo ataskaitos santrauka. [2008], SEC 93.
71. Europos Komisijos 2007 – 2013 m. ES vartotojų politikos strategija „Vartotojų teisių stiprinimas, gerovės didinimas ir veiksminga jų apsauga“. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras. 2007, COM(2007) 99 galutinis.
72. Garantuotų tradicinių gaminių (GTG) registre, gamintojų sąrašas. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus] Vilnius, 2012-11-29 [žiūrėta 2012-11-29].
<<http://vmvt.lt/lt/top/viesosios.paslaugos/informacijos.rinkmenos/gtg/>>.
73. Jasutienė, I. Konkurencinės kovos ginklas – ryškus dvispalvis ženkliukas. *Mano ūkis* [interaktyvus]. Vilnius, 2007, Nr. 6 [žiūrėta 2012-10-08].
<http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1295&z=62>.
74. Lietuvos Metrologijos inspekcijos 2012 m. I ketvirčio vykdytos rinkos kontrolės ataskaita.
75. Lietuvos Metrologijos inspekcijos 2012 m. II ketvirčio vykdytos rinkos kontrolės ataskaita.
76. Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto 2010 m. kovo 9 d. sprendimas Nr. 111-S-5 „Dėl prekių ženklinimo tvarkos“.
77. Lietuvos vartotojų instituto informacija. Etikečių peržiūra. *Lietuvos vartotojų institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-11-15].
<http://www.vartotojai.lt/lt/etiketes?label_id=39&sort=new>.
78. Nacionalinio maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo instituto informacija. Sūris. Brandintas, pelėsinis, šviežias... *Nacionalinis maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2012-01-19 [žiūrėta 2012-10-02].
<<http://www.nmvrvi.lt/lt/naujienos/389/>>
79. Nutrient Profiling for Foods Bearing Nutrition and Health Claims. EFSA Scientific Colloquium Summary Report. Parma: European Safety Authority, 2008.
80. Stanevičius, Z. Sveikas ir saugus maistas modernioje visuomenėje. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Nuo saugaus maisto sveikos mitybos link“, vykusių 2012 10 19 Vilniuje, mokslinis pranešimas.

81. Sveikatos apsaugos ministerijos informacija. Norite būti sveiki? Maistą rinkitės atsakingai!. *Sveikatos apsaugos ministerija* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-06-21 [žiūrėta 2012-10-13].
<http://www.sam.lt/go.php/lit/Norite_buti_sveiki_Maista_rinkites_atsak/2079>.
82. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija. Dažniausiai užduodami klausimai apie maisto produktų ženklimą „Be E“. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus]. Vilnius, 2012-11-21 [žiūrėta 2012-11-21],
<<http://vmvt.lt/lt/as/verslininkas/maisto.tvarkymas/apie.maisto.produktu.zenklinima.be.e/>>.
83. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija. Konferencijoje „Nuo saugaus maisto sveikos mitybos link“ aptariami iššūkiai visuomenės sveikatai. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus]. Vilnius, 2012-10-18 [žiūrėta 2012-11-10].
< <http://vmvt.lt/lt/naujienos/2798/>>.
84. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija. Produktų, kurių pavadinimai įregistruoti Garantuotų tradicinių gaminių (GTG) registre, gamintojų sąrašas. *Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba* [interaktyvus] Vilnius, 2012-11-29 [žiūrėta 2012-11-29].
< <http://vmvt.lt/lt/top/viesosios.paslaugos/informacijos.rinkmenos/gtg/>>.
85. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2011 metų veiklos ataskaita, patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2012 m. kovo 20 d. įsakymu Nr. B1-235. Vilnius, 2012-02-20.

SANTRAUKA

Magistro darbu siekta sistemingai iširti maisto produktų ženklavimo teisinius reikalavimus bei atskleisti jo problematiką. Tam, kad tikslas būtų pasiektas, iškelti trys uždaviniai. Visų pirma, atskleisti maisto produktų ženklavimo sampratą, aktualumą ir teisinius pagrindus, taip pat išnagrinėti maisto produktų etiketėse privalomai pateikiamos informacijos teisinio reguliavimo ypatumus ir išanalizuoti maisto produktų etiketėse savanoriškai pateikiamos informacijos teisinius reikalavimus.

Pagrindinis darbe naudotas metodas – dokumentų analizės. Juo naudotasi analizuojant Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktus, reglamentuojančius maisto produktų ženklavimą. Siekiant nustatyti vartotojų lūkesčius bei supratimą apie maisto produktų etiketėse pateikiamą informaciją, buvo remtasi statistinės duomenų analizės metodu. Lyginamuoju metodu buvo naudotasi analizuojant šiuo metu galiojančių teisės aktų ir Reglamento Nr. 1169/2011 reikalavimus. Taip pat darbe naudoti bendrieji mokslinio tyrimo metodai: loginis-analitinis, sisteminės analizės, apibendrinimo.

Pirmojoje darbo dalyje apibrėžiami bendrieji maisto produktų ženklavimo bruožai: samprata, reglamentavimo reikšmė, išanalizuojami jo teisiniai pagrindai. Antrojoje – apžvelgiami specialieji privalomos pateikti informacijos reglamentavimo ypatumai ir jų probleminiai aspektai, išskiriant reikalavimus bendrajai (visų maisto produktų etiketėse pateikiamai) informacijai ir papildomai pateikiamoms nuorodomis. Trečiojoje dalyje analizuojami savanoriškai pateikiamos informacijos teisiniai reikalavimai ir atskleidžiama problematika jų praktiniame taikyme.

Atlikus analizę nustatyta, kad kol kas nei Lietuvos Respublikos, nei Europos Sąjungos teisės aktuose nėra suformuluoto teisinio sveiko maisto sąvokos apibrėžimo, todėl maisto produktų ženklavimas yra pagrindinis veiksnys, kuriuo remiantis vartotojai gali atskirti sveikus maisto produktus. Taip pat atskleista, jog privalomosios bendrosios informacijos pateikimo pagrindinės problemos susijusios su maisto produktų pavadinimo, kilmės šalies, tinkamumo vartoti termino reglamentavimo ypatumų, tuo tarpu privalomosios papildomos informacijos pateikimo reguliavimo problemos kyla dėl teiginių apie kofeino kiekį kavos ir arbatos produktuose nepateikimo, maisto produktų, kurių sudėtyje yra genetiškai modifikuotų organizmų, ženklavimo paryškintu šriftu reikalavimo nebuvimo, panašių į Europos Sąjungos ekologinės gamybos logotipą simbolių ir teiginių vartojimo galimybės egzistavimo. Išanalizavus savanoriškai pateikiamos informacijos teisinio reguliavimo ypatumus nustatyta, kad maistingumo ir sveikatingumo teiginių bei specialiųjų kokybės ženklų („Saugoma geografinė nuoroda“, „Saugoma kilmės nuoroda“, „Garantuotas tradicinis gaminys“) dabartinis teisinis reguliavimas yra pakankamai efektyvus, tačiau svarbu užtikrinti griežtą šių maisto produktų valstybinę kontrolę. Tuo tarpu savanoriško maisto verslo subjektų ženklavimo maisto produktus teiginiu „Be konservantų“ ir panašiais teiginiais reglamentavimas šiuo metu atveria terpę piktnaudžiauti minėtais teiginiais, todėl turėtų būti koreguoti.

SUMMARY

The purpose of the master thesis was to give a systematic analysis of legal regulation peculiarities of food labeling and to detect the main problems of this field. There were three goals put forward to execute the purpose. Firstly, develop the conception, relevance and legal bases of regulation on food labeling, also to analyze legal requirements for mandatory food information and explore legal requirements for voluntary food information.

The main method of the thesis was analysis of documents. It was used for the analysis of laws on food labeling regulation of European Union and Lithuania. The statistical data analyzing method was used to study customer expectations and understanding about food information. Comparative method was used to compare requirements between current laws and Regulation No. 1169/2011. Also there were used general scientific research methods: logical-analytical, systematic analysis, generalization.

In the first part of the thesis were defined main points of food labeling: concept, the importance of legal regulation, also there were analyzing bases of its legal regulation. In the second part was gave the survey of special legal requirements for mandatory food information, separating legal requirements for main information and additional references. In the third part of the thesis were analyzed legal requirements for voluntary food information and the main problems were pointed up.

Accomplished analysis showed that currently there is no global formulated concept of healthy food, so food labeling is the main factor, by witch customer can know about healthy food products. It was also detected that the main problems of marking mandatory main food information are concerned with foods legal name, country of origin, date of minimum durability of food regulation peculiarities, while mandatory additional food information labeling problems issues from regulation on statements about caffeine amount in coffee and tea products, statements about genetically modified organisms, using symbols and statements similar to EU organic products logo. After analyzing legal requirements for voluntary food information, it was defined that present regulation on nutrition and health claims on food and special quality logos (“Protected Designations of Origin” and “Protected Designations of Geographical Indications”, “Traditional Specialities Guaranteed“) is quite effective, but it is very important to ensure strict control of these products. Whereas actual voluntary claim “Without Preservatives” and similar, labeling regulation in Lithuania is still unclosing way for misusing of these claims, and should be corrected.